

2014•2015
FACULTEIT BEDRIJFSECONOMISCHE WETENSCHAPPEN
*master in de toegepaste economische wetenschappen:
handelsingenieur*

Masterproef
Onzekerheid over continuïteit in de controleverklaring

Promotor :
Prof. dr. Roger MERCKEN

Julie Schuppen
*Scriptie ingediend tot het behalen van de graad van master in de toegepaste economische
wetenschappen: handelsingenieur*

2014•2015

FACULTEIT BEDRIJFSECONOMISCHE
WETENSCHAPPEN

*master in de toegepaste economische wetenschappen:
handelsingenieur*

Masterproef

Onzekerheid over continuïteit in de controleverklaring

Promotor :
Prof. dr. Roger MERCKEN

Julie Schuppen

*Scriptie ingediend tot het behalen van de graad van master in de toegepaste economische
wetenschappen: handelsingenieur*

Woord Vooraf

Deze eindverhandeling vormt het sluitstuk van mijn vijfjarige opleiding Handelsingenieur, met afstudeerrichting Accountancy en Financiering, aan de Universiteit Hasselt. De masterproef bestudeert de rol van de commissaris bij de continuïteitsbeoordeling van een onderneming. Het resultaat is enkel tot stand kunnen komen dankzij de hulp van een aantal personen die zeker een dankwoord verdienen.

Een groot woord van dank gaat uit naar mijn promotor Prof. dr. Roger Mercken voor zijn deskundige ondersteuning, begeleiding en opbouwende kritiek tijdens het tot stand komen van deze eindverhandeling. Zo was hij steeds bereid de initiële versies van de verschillende hoofdstukken door te nemen en advies te verstrekken betreffende taalfouten en inhoudelijke problemen die opdoken. Vervolgens wil ik Christophe Beckers (senior manager bij EY Hasselt) en Stéphane Folie (diensthoofd Toezicht en Kwaliteitscontrole IBR) bedanken voor de waardevolle informatie die zij ter beschikking stelde. Deze informatie werd geïntegreerd in het onderzoek.

Tenslotte wil ik graag mijn ouders, broer en vriend bedanken voor hun steun tijdens mijn opleiding aan de Universiteit Hasselt. Zonder hen zou ik nooit geraakt zijn waar ik nu sta in mijn nog jonge leven. Ook wens ik al mijn vrienden te bedanken op wie ik gedurende mijn studiercarrière steeds kon rekenen en steunen. Het schrijven van deze eindverhandeling heb ik dan ook ervaren als een uiterst leerrijke en interessante belevenis.

Julie Schuppen

Heusden-Zolder, mei 2015

Samenvatting

Continuïteitsproblemen en daarbij gepaard gaande faillissementen, krijgen extra aandacht ten gevolge van de financiële crisis gestart in 2008. De gevolgen voor de stakeholders zijn vaak ernstig, de vraag naar vroegtijdige opsporing van financiële problemen is dan ook groot om zo grotere verliezen te vermijden. Bij de evaluatie van de continuïteitsbeoordeling zal de commissaris een belangrijke rol spelen. Hij zal namelijk moeten beoordelen of de continuïteitsassumptie gepast is, met name of de onderneming in staat is om minstens gedurende één jaar na afsluiten van het boekjaar haar ondernemingsactiviteiten voort te zetten. Dit is een moeilijke en complexe taak in het auditingberoep. We trachten een antwoord te vinden op de onderzoeksvraag *“Wat is de rol van de commissaris bij de continuïteitsbeoordeling van een onderneming?”*. De masterproef is opgebouwd rond drie grote deelvragen die aan de hand van een literatuuronderzoek zullen worden vormgegeven. Nadien zal via een empirische studie en diepte-interviews de Belgische situatie worden onderzocht.

De eerste onderzoeksvraag behelst de vereisten die wet- en regelgeving, inclusief de controlestandaarden, stellen voor de continuïteitsbeoordeling door de auditor. Hier komen aan bod: het Belgisch Wetboek van Vennootschappen, de ISA normen, de controlenormen van het IBR voor vennootschappen in moeilijkheden en de mogelijke types controleverslagen. Ondanks dat er al veel onderzoek gebeurd is, zijn wetenschappers het er nog steeds niet volledig over eens welke factoren de continuïteitsopmerking beïnvloeden. Onderzoeksvraag twee wil inzicht bieden in de mogelijke determinanten. De derde onderzoeksvraag gaat na hoe goed de auditor het er vanaf brengt in vergelijking met falingspredictiemodellen. In de literatuur bestaat er daar geen consensus over. Volgens sommige onderzoekers voorspellen falingspredictiemodellen falingen één jaar voor het faillissement veel beter dan de controleverklaring. Andere onderzoekers geven dan weer vergelijkbare prestaties en er zijn ook onderzoeken die wijzen op betere prestaties van de auditor in vergelijking met modellen. De verschillende falingspredictiemodellen zullen kort worden toegelicht met hun voor- en nadelen en aandacht voor de diverse knipperlichten en niet-financiële oorzaken die doorheen de tijd ontwikkeld werden om een naderend faillissement op te sporen. Het rapporteren van mogelijke continuïteitsproblemen is voor de auditor complex. Auditors kunnen twifelen om een continuïteitsopmerking te maken omwille van mogelijk klantenverlies, het ‘selffulfilling prophecy’ fenomeen en mogelijke gerechtelijke vervolging of reputatieschade. Deze onderzoeksvraag gaat ook in op wat er nog kan verbeteren aan de continuïteitsbeoordeling van de commissaris in de toekomst. Onder meer de impact van internationalisering, institutionele instellingen en de financiële crisis worden besproken.

Veel van het bestaande onderzoek heeft betrekking op beursgenoteerde Amerikaanse ondernemingen. Voor Belgische niet-beursgenoteerde ondernemingen is de auditomgeving significant verschillend. Deze masterproef tracht dan ook een aanvulling te bieden door te focussen op private Belgische ondernemingen. Het empirisch onderzoek is opgebouwd rond een steekproef van faillissementen in 2014 van vennootschappen met een commissaris. Ze worden voor de periode 2011-2013 vergeleken met nog actieve ondernemingen (de matching is gebeurd is op basis van NACE BEL code en omzet 2011). De nodige data werden verzameld via de databank Belfirst en de site van de Nationale Bank van België. In het eerste deel worden de steekproeven getest op een aantal kenmerken. Allereerst vinden we geen verschillen voor de faillissementkans tussen de verschillende regio's in België, terwijl ook de landstaal van de commissaris geen significante invloed blijkt te hebben op het type controleverklaring. Het merendeel van de faillissementen (78,6%) vindt plaats op bekentenis. 40% van de faillissementen werd voorafgegaan door een procedure van gerechtelijke reorganisatie volgens de wet betreffende de continuïteit van de ondernemingen. Het type controleverslag blijkt significant te verschillen tussen de twee steekproeven, gefailleerde en actieve ondernemingen. Eén jaar voorafgaand aan het faillissement lijkt de commissaris het faillissement meestal te zien aankomen. De commissaris blijkt ook geneigd zijn vorige controleverklaring te herhalen, de voorgaande verklaring is dus deels bepalend voor de huidige controleverklaring. Een toelichtende paragraaf voor continuïteit bv. zal pas verdwijnen nadat de commissaris ervan overtuigd is dat de onderneming hersteld is van de financiële problemen.

Vervolgens wordt er gekeken naar de invloed van kenmerken van de auditor. We vinden geen statistisch significante verschillen tussen de Big4 en niet-Big4 firma's. Daarenboven blijkt de onafhankelijkheid niet bedreigt te zijn door de looptijd van het mandaat en mogelijk klantenverlies.

Volgens de literatuur bestaat er een 'domino-effect', namelijk dat ondernemingen hun partners meesleuren in het faillissement. Meer en meer ondernemingen zijn met elkaar verbonden via deelnemingen en vele ondernemingen maken deel uit van een groep. Onderling worden vaak financiële garanties geboden, zo kan de moeder bv. een comfort letter verlenen aan haar dochter in moeilijkheden, maar ondernemingen met financiële problemen kunnen gezonde ondernemingen binnen de groep besmetten. Voor de steekproef zien we zowel de aanwezigheid van de comfort letter als groepsfaillissementen terugkomen.

In een volgend deel werden falingsindicatoren getest. De alarmbellen van het wetboek van vennootschappen (*art. 96, 6° en art. 633*) blijken een hoge voorspellende waarde te bezitten. Ook de financiële ratio's *liquiditeit in enge zin*, *zelffinancieringsgraad* en *de brutowinstmarge* bezitten

aanzienlijk discriminatievermogen, wat ook geldt voor de audit lag (tijd tussen het afsluiten van de jaarrekening en het opstellen van de controleverklaring). Blijkbaar hangt een grote audit lag samen met een aangepast oordeel. Wanneer het langer duurt dan 7 maanden na afsluiten van het boekjaar vooraleer een controleverklaring wordt afgeleverd, blijkt dit een statistisch significante invloed te hebben op het type controleverklaring. Er wordt ook gevonden dat wanneer de faling dichterbij komt sommige ondernemingen het nalaten de jaarrekening op te stellen of neer te leggen, of ze neerleggen zonder controleverklaring. De belangrijkste falingspredictiemodellen werden getest op de totale steekproef. De knipperlichten van het adviesbureau Graydon die statistisch significant zijn voor de steekproef zijn de volgende: *netto-actief <1/2 maatschappelijk kapitaal, vervallen schulden t.a.v. fiscus of RSZ en dagvaarding wegens RSZ*. Het falingspredictiemodel van de Nationale Bank van België en dat van Ooghe & Van Wymeersch leveren respectievelijk de volgende prestaties op: type I-fout (gemiste faling) (4,3%) en type II-fout (onterechte falingspredictie) (34,9%); type I-fout (28,6%) en type II-fout (34,8%). Het hoge percentage aan type II-fouten is mogelijk te verklaren doordat de steekproef voornamelijk bestaat uit ondernemingen met financiële problemen. Daarnaast vinden we dat een heel eenvoudig model met enkel het logaritme van het balanstotaal en het type controleverklaring voor onderliggende steekproef de ondernemingen in 81,1% van de gevallen toewijst aan de juiste groep (actief versus faillissement). Tot slot wordt er nog een analyse uitgevoerd om tot de uiteindelijke determinanten voor het type controleverklaring te komen. We vinden dat 5 variabelen van statistisch significante invloed zijn op het type controleverklaring: *Art. 96, dagvaarding RSZ, dataminingmodel, algemeeneschgr100 en vervallenschfiscusRSZ*.

Finaal komen we tot de vaststelling dat het commissarisverslag een toegevoegde waarde biedt voor de jaarrekeninggebruikers naast de traditionele financiële ratio's.

Inhoud

WOORD VOORAF	I
SAMENVATTING	III
INHOUD	VII
LIJST VAN GEBRUIKTE AFKORTINGEN	XI
INLEIDING	13
1. ONDERZOEKSPROBLEEM	13
2. ONDERZOEKSOPZET	17
3. ONDERZOEKSVRAGEN	18
DEEL 1: LITERATUURONDERZOEK	21
1. WAT VEREIST WET- EN REGELGEVING VAN DE AUDITOR OP HET VLAK VAN CONTINUÏTEITSBEOORDELING?	21
1.1. <i>Het Belgisch wetboek van vennootschappen en de normen van het instituut van de bedrijfsrevisoren (IBR)</i>	21
1.2. <i>De belangrijkste toepasselijke internationale regelgeving is de IAS 1 (IASB) en ISA 570 (IFAC)</i>	24
1.3. <i>AU 341 (PCAOB)</i>	27
1.4. <i>Auditprocedure voor continuïteitsbeoordeling</i>	27
1.5. <i>Effect op mogelijke types controleverklaring</i>	29
Samenvattend (tabel 1)	30
2. OP WAT BASEERT DE AUDITOR ZICH BIJ HET OPSTELLEN VAN DE VERKLARING?	33
2.1. <i>Jaarrekeninggegevens</i>	33
2.2. <i>Andere elementen</i>	34
2.2.1. Informatie niet in de jaarrekening	34
2.2.2. Comfort letter	35
2.2.3. Ondernemingsgrootte, leeftijd, ondernemingstype, sector, klantenbestand en voorgaande controleverklaringen	37
2.2.4. Naleven wettelijke verplichtingen en interne beheersing	38
2.2.5. 13 knipperlichten volgens Graydon	39
3. HOE GOED BRENGT DE AUDITOR HET ER VANAF, OOK IN VERGELIJKING MET FALINGSPREDECTIEMODELLEN?	41
3.1. <i>Falingspredictiemodellen.</i>	41
3.1.1. Univariate analyse	41
3.1.2. Discriminantanalyse	42
3.1.3. Conditionele waarschijnlijkheidsmodellen	42
3.1.4. Data mining	43

3.1.5.	Andere modellen	44
3.2.	<i>Model of auditor?</i>	45
3.3.	<i>Auditor en onafhankelijkheid</i>	47
3.3.1.	Langdurige auditor-klantrelaties en auditorswitching	48
3.3.2.	Aanbod niet-auditdiensten en audithonoraria	50
3.3.3.	Kenmerken van de auditfirma: grootte	52
3.3.4.	Kenmerken individuele auditor	54
3.3.5.	Media-aandacht	55
3.3.6.	Selffulfilling prophecy	56
3.4.	<i>Wat is de informatiewaarde van de continuïteitsbeoordeling door de auditor?</i>	56
3.4.1.	Angelsaksische landen	56
3.4.2.	Continentaal Europa	57
3.4.3.	Algemeen	59
3.5.	<i>Recente ontwikkelingen</i>	59
3.5.1.	Europese audithervorming	59
3.5.2.	Institutionele instellingen	60
3.5.3.	Impact financiële crisis 2008	64
DEEL 2: EMPIRISCH ONDERZOEK		67
1.	DATAVERZAMELING	67
2.	BESCHRIJVING STEEKPROEF	69
2.1.	<i>Rechtsvorm</i>	69
2.2.	<i>Regionale vergelijking</i>	69
2.3.	<i>NACE BEL Code</i>	69
2.4.	<i>Type faillissement</i>	70
3.	CONTROLEVERKLARING	71
3.1.	<i>Type controleverklaring</i>	71
3.2.	<i>Controleverklaring voorgaande jaar</i>	72
4.	KENMERKEN AUDITMANDAAT	73
4.1.	<i>Type auditkantoor</i>	73
4.2.	<i>Audithonoraria</i>	73
4.3.	<i>Looptijd mandaat en auditorswitching</i>	74
4.3.1.	Auditorswitching	74
4.3.2.	Looptijd mandaat	75
5.	VERBONDEN ONDERNEMINGEN	77
6.	MOGELIJKE INDICATOREN	81
6.1.	<i>Jaarrekeninggegevens</i>	81
6.1.1.	Alarmbellen Wetboek van Vennootschappen	81
6.1.2.	Financiële ratio's	83
6.2.	<i>Andere elementen</i>	85

6.2.1.	Comfort Letter	85
6.2.2.	Ondernemingsgrootte- en leeftijd	85
6.2.3.	Verlies belangrijke klant	86
6.2.4.	Afbouw subsidies, groene stroomcertificaten	87
6.2.5.	Ontslag bestuurders	88
6.2.6.	Naleven wettelijke verplichtingen en interne beheersing	88
6.2.7.	13 knipperlichten volgens Graydon	90
7.	FALINGSPREDICTIEMODELLEN EN BESLISSINGSHULPEN	93
7.1.	<i>Beslissingshulp via data mining</i>	93
7.2.	<i>Nationale bank België</i>	93
7.3.	<i>Discrimination model Ooghe & Wymeersch</i>	95
8.	IMPACT FINANCIËLE CRISIS	95
9.	SYNTHESE	97
9.1.	<i>Determinanten Controleverklaring</i>	97
9.1.1.	Multinomiale logistische regressie	97
9.1.2.	Binaire logistische regressie	98
9.2.	<i>Informatiewaarde Controleverklaring</i>	100
	BESLUITEN, BEPERKINGEN EN SUGGESTIES VOOR VERDER ONDERZOEK	103
	LIJST VAN GERAADPLEEGDE WERKEN	107
	LIJST VAN TABELLEN	125
	BIJLAGEN	127
	BIJLAGE I: LITERATUURONDERZOEK	127
	<i>Checklist C2 – Bedrijfscontinuïteit</i>	127
	<i>AU 341 (PCAOB)</i>	132
	<i>Types controleverklaring</i>	133
	<i>13 knipperlichten volgens Graydon</i>	137
	<i>Publicatie NIVRA en NOvAA</i>	140
	BIJLAGE II: EMPIRISCH ONDERZOEK	141
	<i>Dataverzameling</i>	141
	<i>Beschrijving Steekproef</i>	145
	Rechtsvorm	145
	Regionale vergelijking	146
	NACE BEL Code	147
	<i>Controleverklaring</i>	148
	Type Controleverklaring	148
	Naar landstaal	149
	Controleverklaring voorgaande jaar	151
	<i>Onafhankelijkheid</i>	152

Type auditkantoor	152
Audithonoraria	154
Auditorswitching	154
<i>Verbonden Ondernemingen</i>	155
<i>Mogelijke Indicatoren</i>	162
Jaarrekeninggegevens	162
Andere elementen	170
<i>Falingspredictiemodellen</i>	186
NBB: faillissementpredictiescore	186
Global discrimination model: Ooghe en Van Wymeersch	186
<i>Financiële crisis</i>	187
<i>Synthese</i>	188
Determinanten controleverklaring	188
Informatiewaarde controleverklaring	191
BIJLAGE III: DIEPTE INTERVIEWS	193
<i>a) Interview senior auditmanager</i>	193
Geïnterviewde: Christophe Beckers	193
Open vragen (semi-gestructureerd)	193
<i>b) Interview toezichtsverantwoordelijke</i>	199
Geïnterviewde: Stéphane Folie	199
Open vragen (semi-gestructureerd)	199
BIJLAGE IV: PRE-ANALYSE FAILLISSEMENT	203

Lijst van gebruikte afkortingen

Art.	Artikel
AV	Algemene Vergadering
AH	Aandeelhouder
EV	Eigen Vermogen
BVBA	Besloten vennootschap met beperkte aansprakelijkheid
IBR	Instituut van de Bedrijfsrevisoren
ISA	International Standard on Auditing
K.B.	Koninklijk Besluit
KT	Korte Termijn
RSZ	Rijksdienst Sociale Zekerheid
n.b.	Niet bekend
NBB	Nationale Bank van België
NV	Naamloze Vennootschap
RvB	Raad van Bestuur
T.P.	Toelichtende Paragraaf
VZW	Vereniging zonder winstoogmerk
W.Venn.	Wetboek van Vennootschappen
WCO	Wet betreffende de continuïteit van de ondernemingen
Z.V.	Zonder Voorbehoud

Inleiding

1. Onderzoeksprobleem

Het onderwerp: “onzekerheid over de continuïteit bij de controleverklaring” heeft extra aandacht gekregen sinds de financiële crisis gestart in 2008 (Carson, Fargher, Lennox, Raghunandan & Willekens, 2013). De gevolgen hiervan waren dramatisch, met een belangrijke toename in de faillissementscijfers. Zo nam het aantal faillissementen in België over de laatste 10 jaar toe van 7.593 in 2003 tot 11.740 in 2013 (Statbel, 2013) terwijl hervormingen in het faillissementsrecht in die periode erop gericht waren het aantal faillissementen te verminderen (IBR, 2011). Toch is er misschien enigszins beterschap op komst in het bedrijvenlandschap, zo vindt er sinds september 2014 namelijk een daling in het aantal faillissementen plaats voor alle sectoren in België (Graydon, 2014b), hoewel datzelfde Graydon in 2015 wel een nieuw record meldde voor maart 2015 (Graydon, 2015).

In art. 2 van de Faillissementswet wordt de volgende definitie voor een faillissement gegeven: “een handelaar die op een duurzame wijze heeft opgehouden te betalen en wiens krediet geschokt is”. De onderneming kan duurzaam niet meer aan de verplichtingen ten opzichte van schuldeisers voldoen.

Door beleidsmaatregelen en wetgeving kan de overheid een zekere invloed uitoefenen op het aantal faillissementen. De overheden kunnen initiatieven nemen om ongezonde ondernemingen uit de nood te helpen en zo tewerkstelling te vrijwaren. Een kritische vraag die we hierbij kunnen stellen is: “In welke mate mag er interventie zijn en moeten we de markt niet de vrije loop laten?” Het is namelijk al vaker gebleken dat steunmaatregelen zoals het opschorten van schulden en het subsidiëren, niet het beoogde effect hadden op lange termijn (zie bv. Het opiniestuk van economieprofessor Jo Van Biesenbroeck, 2012). Het risico bestaat dat men hiermee namelijk niet het initiële probleem aanpakt en enkel het symptoom oplost. Zoals algemeen geweten is, werkt anticipatie beter.

Het is een actueel thema, waarbij verder onderzoek in het domein van auditorrapportering op het gebied van financiële problemen zeker interessant is. Positief bekeken wordt er immers veel aandacht besteed aan het voorspellen van nakende faillissementen opdat deze eventueel nog voorkomen kunnen worden, of opdat de negatieve gevolgen kunnen worden gemilderd. Een faillissement gaat immers hoe dan ook gepaard met heel wat negatieve gevolgen voor de verschillende stakeholders, ook voor de auditor (bedrijfsrevisor, commissaris) waarrond het grootste deel van het onderzoek zal draaien. Discontinuïteit bedreigt vele belangen. De aandeelhouders zullen bezorgd zijn over de waarde van hun aandelen. De werknemers zien hun job op het spel staan.

Wanneer de kans op continuïteit van de onderneming afneemt zal ook de kans op terugbetaling van schulden en intresten afnemen, dit kan grote gevolgen hebben voor financiële en commerciële schuldeisers. Daarnaast zullen klanten, de handelspartners, mogelijke hinder ondervinden in leveringen van de bestelde goederen of diensten. Ook hun onderneming kan dus gevaar lopen. Een bedrijfsfaillissement kan zo het zogenaamde domino-effect creëren. Het is voor ondernemingen belangrijk voldoende onafhankelijkheid te bewaren en hun risico te beperken door te sterke afhankelijkheid van één grote klant, contract of leverancier te vermijden. Dit kan vergeleken worden met de risicodiversificatie in een portefeuille van aandelen. De hoge kosten voor de betrokken partijen ten gevolge van faillissementen (Balcaen, Buyze, & Ooghe, 2009) onderlijnen het belang van een goed preventief beleid. De stakeholders hebben nood aan voldoende betrouwbare informatie die hen kan helpen bij de evaluatie van de financiële positie van de onderneming. Hiervoor kunnen ze gebruik maken van de jaarrekening en het jaarverslag van de onderneming. Hierop kunnen ze dan de nodige analyses toepassen, zoals het gebruiken van ratio's en falingspredictiemodellen. De vraag is echter of deze informatie voldoende is. De theorie rond het agency probleem wijst op de informatieasymmetrie in het voordeel van de agent. De agent, in dit geval het management van de onderneming, heeft door zijn positie een kennisvoorsprong ten opzichte van de andere stakeholders. Het mag dus duidelijk zijn dat iedereen echt geïnteresseerd is in meer betrouwbare informatie om slechte gebeurtenissen of zelfs crisissen te vermijden (Jensen & Meckling, 1976) en precies daar kan de controleverklaring een nuttige aanvulling zijn. De auditor zal in de controleverklaring de mogelijkheid van een onderneming om voort te gaan als een going concern gedurende een redelijke periode (tot het einde van het boekjaar dat volgt op de controleverklaring) moeten evalueren, maar kan ook langer op voorhand signalen geven.

Auditors worden vaak verweten niet genoeg gewaarschuwd te hebben voor nakende faillissementen. Dit is niet altijd terecht. De verplichtingen van de auditor in deze opdracht zullen later besproken worden aan de hand van de auditstandaarden. Een ding staat echter wel vast, het publiek verwacht dat de auditor in staat is om elk faillissement te voorspellen, terwijl de auditstandaarden een veel realistischer objectief hebben. Doordat het publiek verwacht dat auditors indicaties van elk faillissement geven ontstaat er een 'expectation gap'. Het publiek veronderstelt dat indien de continuïteit van een onderneming in gevaar is, de auditor, die onafhankelijk is en beschikt over de nodige interne bedrijfsinformatie en externe informatie, een going concern opmerking opneemt in zijn controleverklaring. Zijn oordeel kan de stakeholders dus bijstaan in het maken van een gezondheidscheck-up van de onderneming. Een aangepast verslag (met continuïteitsopmerking) zorgt daarom vaak voor een verhoogde bezorgdheid. Gebruikers van de jaarrekening gaan de termijn van de toekomstige overlevingsperiode evalueren vooraleer beslissingen te nemen. Wanneer er

indicaties zijn van een beperkte overlevingstermijn voor de onderneming zullen zij verkoopbeslissingen in overweging nemen, om zo grotere verliezen te vermijden. Daarnaast moeten kredietverstrekkers evalueren of ze de aanvraag tot terugbetaling inzetten, zeker wanneer ze geconfronteerd worden met een hoger kredietrisico (Wang, Lin, & Hsu, 2013). De auditor moet onafhankelijk en professionele bekwaam zijn. Objectiviteit speelt een zeer grote rol. Zoals zal blijken uit de literatuurstudie zijn er echter vaak ook subjectieve elementen die een rol spelen bij het vellen van een oordeel door de auditor. De auditor wordt geconfronteerd met de klantrelatie die bestaat tussen hem en zijn cliënt. Ondernemingen zullen er in het algemeen alles aan willen doen om een continuïteitsopmerking te vermijden. Verschillende onderzoeken stellen de onafhankelijkheid van de auditor in dat opzicht in vraag. Zo blijkt dat sommige ondernemingen in het jaar voor hun faillissement een gewone goedkeurende verklaring kregen (Gaeremynck & Willekens, 2001). We kunnen ons dus afvragen of deze verklaringen altijd wel correct waren en de auditor voldoende professioneel scepticisme vertoonde in het vellen van zijn oordeel.

Een commissaris kan in zijn controleverklaring m.b.t. de continuïteit twee soorten fouten maken: een type I-fout en een type II-fout. Een type I-fout is er wanneer de commissaris in het controleverslag niet voldoende heeft gewaarschuwd voor continuïteitsproblemen van een onderneming waarvan achteraf gebleken is dat de continuïteit wel degelijk in gevaar was omdat zij daarna daadwerkelijk in falingsging. Een type II-fout is dat de commissaris in het controleverslag vermoedelijk onterecht heeft gewaarschuwd voor continuïteitsproblemen daar de onderneming achteraf helemaal niet faalt. In het geval van type I-fout kan de auditor verantwoordelijk worden gesteld voor het geven van onvoldoende waarschuwing met betrekking tot continuïteitsproblemen wanneer de onderneming kort nadien failliet verklaard wordt. De commissaris loopt dan het risico aangeklaagd te worden. Niet alle type I-fouten zijn auditfouten. Als de onderneming in falingsgaat door nieuwe factoren die op het ogenblik van de controleverklaring onmogelijk konden voorzien worden kan dat de auditor uiteraard niet ten laste worden gelegd. Een type II-fout zal dan wel weer heel andere gevolgen met zich meebrengen. Deze verklaring kan de onderneming en de relatie tussen de auditor en de onderneming schaden. Bovendien is er het risico op een 'selffulfilling prophecy', dit willen zeggen dat een onderneming zonder relevante continuïteitsproblemen achteraf toch zal falen omwille van de afwijkende verklaring die ze kreeg. Dit omdat de kans bestaat dat er paniek ontstaat bij banken, investeerders, klanten en leveranciers. Het evalueren van de continuïteitsveronderstelling hangt met veel factoren samen. Of een auditopdracht op dat vlak al dan niet succesvol is, zal in sterke mate bepaald worden door de samenhang van betrouwbare informatie en de snelle detectie van mogelijke toekomstige risico's. Om falingen te voorspellen en auditors bij te staan, zijn doorheen de tijd dan ook al heel wat falingspredictiemodellen ontworpen, gaande van zeer simpele tot zeer

gesofisticeerde modellen. Wij hopen tegen het einde van het onderzoek een kritische kijk ontwikkeld te hebben op voorspellingsmodellen en de geschiktheid van de gebruikte informatie. Verwacht wordt dat door betere statistische technieken en beschikbare informatie, de betrouwbaarheid van voorspellingen kan toenemen (Balcaen et al., 2009) maar perfectie is niet mogelijk. Volgens McKee (2003) hebben falingspredictiemodellen ongeveer eenzelfde voorspellingskracht als controleverslagen. Zo zouden de meeste modellen er in slagen 61 à 68% van de ondernemingen juist te kwalificeren en de auditor 66%. Vroegere onderzoeken wijzen anderzijds wel op significante verschillen 76-88% juiste kwalificatie voor de modellen versus slechts 50% voor auditors, recentere onderzoeken geven de auditor een betere score. Deze resultaten bevestigen enigszins ons vermoeden dat er naast de objectieve elementen nog een heel aantal andere indicatoren het oordeel van de auditor beïnvloeden.

Het beoordelen van de going concern veronderstelling is een evoluerend proces en uit de literatuur blijkt dat de signalering van continuïteitsproblemen in de controleverklaring zeker niet eenduidig is. Dit onderzoek zal dan ook deels trachten een samenvatting te bieden van factoren die auditors aanzetten om een bepaald standpunt in te nemen. We moeten opmerken dat de taak van de auditor complexer wordt omwille van de alsmaar internationaler wordende omgeving. Door de internationale conjunctuur duiken er namelijk meer risicosignalen op. Naar aanleiding van veranderingen in de economische situatie werden dan ook alertheidberichten gepubliceerd door de comités van de International Federation of Accountants (IFAC) en Auditing and Assurance Standards Council (AASC). Oktober 2008: "Challenges in Auditing Fair Value Accounting Estimates in the Current Market"; Januari 2009: "Audit Considerations in Respect of Going Concern in the Current Economic Environment". Normaal gezien kan een onderneming zich wapenen tegen een dalende vraag door een diversificatie van zijn producten en markten, zo worden de risico's beheerst. Tegenwoordig zien we echter een daling van de vraag in alle domeinen, diversificatie kan daardoor onvoldoende een stabiliserende rol spelen. De dag van vandaag kan de going concern assumptie dus niet langer als vanzelfsprekend worden beschouwd en zal het dus een onderwerp van discussie zijn.

2. Onderzoeksopzet

Deze masterproef start met een studie van het regelgevend kader. In een eerste deel wordt de verantwoordelijkheid van de commissaris besproken. Voor deze masterproef zal de rol van de commissaris vooral bekeken worden wanneer er zich (potentiële) continuïteitsproblemen voordoen bij de gecontroleerde onderneming. Relevante informatie zit vervat in het Wetboek van vennootschappen, de controle-aanbevelingen van het IBR betreffende vennootschappen in moeilijkheden en de ISA 570. Wij zullen ook gebruik maken van AU section 341 van het PCAOB die uiteraard alleen op Amerikaanse beursgenoteerde ondernemingen van toepassing is. De controleverklaring zal ook behandeld worden.

Het is belangrijk te weten wanneer we spreken van continuïteitsproblemen en wat de mogelijke oorzaken hiervan zijn. De beschikbare wetenschappelijk literatuur over het onderwerp zal grondig onderzocht worden. Een belangrijke vraag is of falingspredictiemodellen nu al dan niet een betere voorspellingswaarde hebben voor faillissementen dan de controleverklaring. Het zal daarom nodig zijn dat er verschillende modellen vergeleken worden, want ieder model heeft een verschillende voorspellingskracht. Daarnaast zullen we proberen te achterhalen welke factoren de commissaris beïnvloeden bij het vormen van zijn oordeel.

Nadat inzicht verkregen is in de toepasselijke wet- en regelgeving en de beschikbare literatuur werd geraadpleegd zal overgegaan worden tot de empirische studie. Om de onderzoekshypothesen te kunnen toetsen is het uiteraard cruciaal dat er voor de ondernemingen commissarisverslagen voorhanden zijn. In België zijn ondernemingen alleen verplicht een commissaris aan te stellen als ze voldoen aan volgende voorwaarden (art.15 W.Venn., grote ondernemingen):

Meer dan 100 werknemers tewerkstellen of minimum twee van de volgende drie drempels overschrijden:

- Personeelsbestand van 50 werknemers;
- Omzet (excl. BTW) groter dan 7.300.000;
- Balanstotaal groter dan 3.650.000.

Beursgenoteerde ondernemingen, ondernemingen die deel uitmaken van een groep die verplicht is een geconsolideerde jaarrekening op te stellen en ondernemingen die een verplichte ondernemingsraad hebben moeten altijd een commissaris aanstellen. Andere ondernemingen mogen vrijwillig een commissaris aanstellen.

De nodige data zal verzameld worden door gebruik te maken van de Cd-rom van Belfirst waarop de jaarrekeningen te raadplegen zijn. De commissarisverslagen worden verzameld via de website van de Nationale Bank van België. Het praktijkonderzoek zal allereerst bespreken hoe een ‘gematchte’ steekproef werd samengesteld en een beschrijving geven van de steekproef. Vervolgens zullen de onafhankelijkheid, mogelijke indicatoren en falingspredictiemodellen besproken worden. Verschillende hypothesen zullen getest worden door gebruik te maken van kruistabellen, logit-en discriminantmodellen in SPSS.

Door een diepte-interview met een auditor (senior auditmanager C. Beckers van EY) en het diensthoofd Toezicht en Kwaliteitscontrole van het IBR (Stéphane Folie) hopen we nog een beter inzicht te verwerven in de controleverklaring in het geval er continuïteitsproblemen bestaan. De verkregen resultaten zullen we dan vergelijken met hetgeen gebleken is uit de literatuurstudie en het empirisch onderzoek, om zo een kritisch oordeel te kunnen vormen en een antwoord te geven op de onderzoeksvragen. De resultaten van de interviews worden dus zowel in de bespreking van de literatuurstudie als van het empirische onderzoek als duiding gebruikt (Bijlage III: Diepte Interviews).

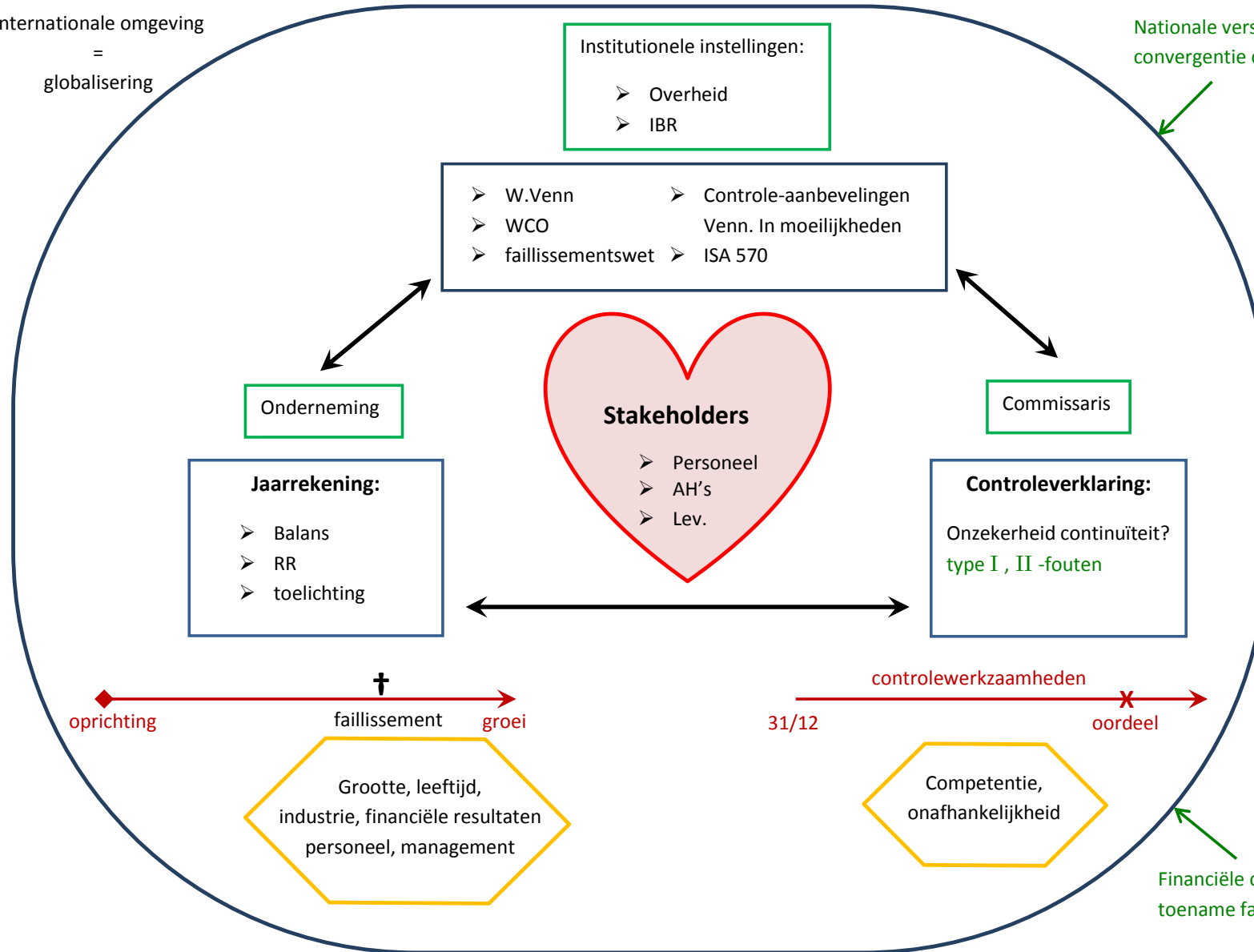
3. Onderzoeksvragen

Er wordt getracht tot een antwoord te komen op de centrale onderzoeksvraag: *“Wat is de rol van de commissaris bij de continuïteitsbeoordeling voor een onderneming?”* door de probleemstelling op te splitsen in deelvragen.

- I. Wat vereist wet- en regelgeving van de auditor op het vlak van continuïteitsbeoordeling?**
- II. Op wat baseert de auditor zich bij het opstellen van de controleverklaring op het vlak van continuïteitsbeoordeling?**
- III. Hoe betrouwbaar is de continuïteitsbeoordeling, ook in vergelijking met falingspredictiemodellen? Wat kan eraan verbeteren?**

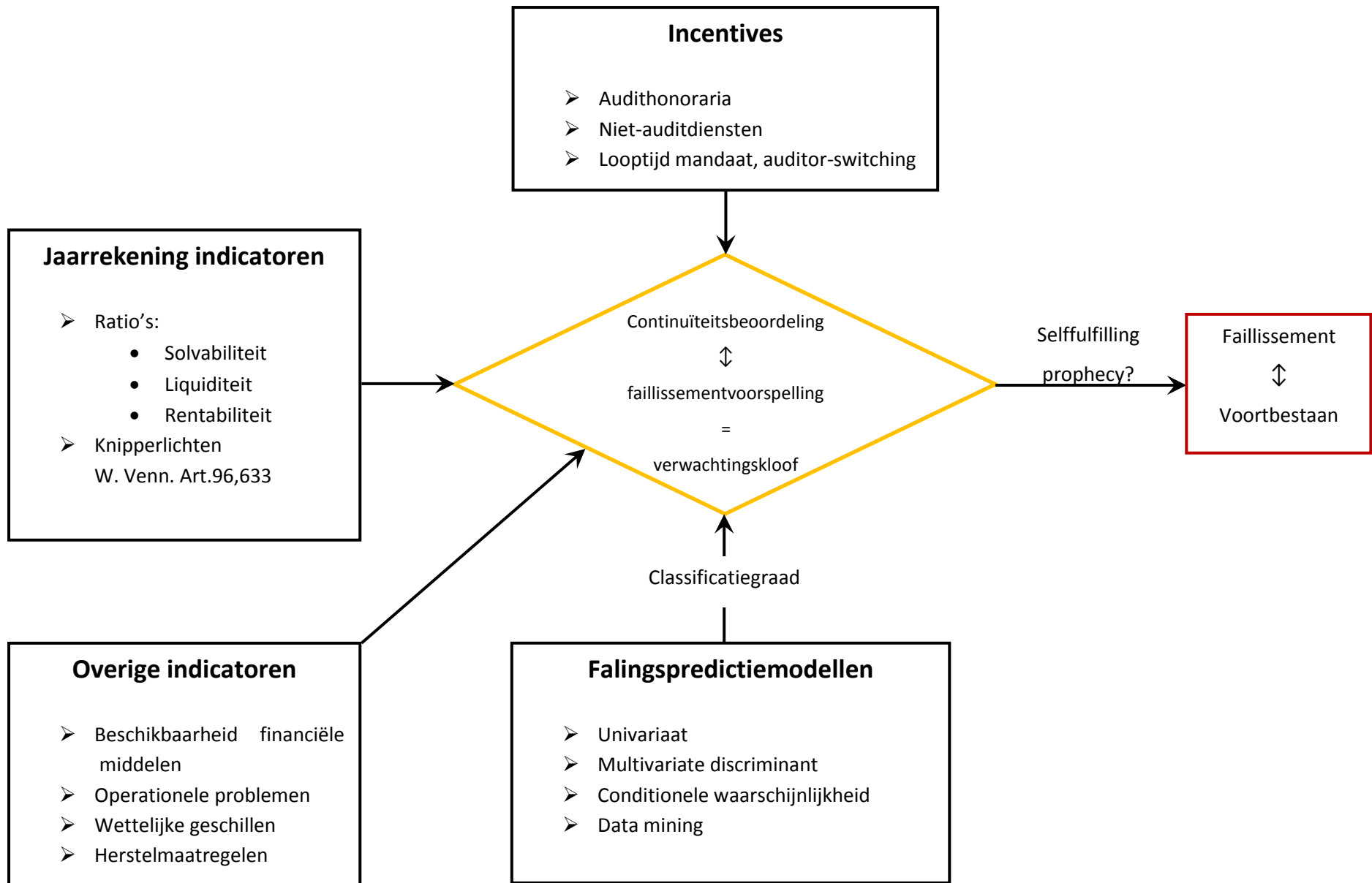
De vragen zullen eerst via literatuuronderzoek beantwoord worden, waarna een empirische toetsing volgt voor de Belgische ondernemingen. Vervolgens zullen de resultaten van de interviews geïntegreerd worden in de literatuurstudie en het empirische gedeelte.

Internationale omgeving
=
globalisering

Nationale verschillen:
convergentie door ISA?

Financiële crisis 2007:
toename faillissementen?

Deel 1: Literatuuronderzoek

1. Wat vereist wet- en regelgeving van de auditor op het vlak van continuïteitsbeoordeling?

Het regelgevend kader kunnen we onderverdelen in drie delen:

1. de Belgische regelgeving wordt toegelicht door het instituut van de bedrijfsrevisoren (IBR) en is o.a. gebaseerd op het wetboek van vennootschappen;
2. de internationale regelgeving opgesteld door the International Federation of Accountants (IFAC);
3. de Amerikaanse regelgeving uitgegeven door the Public Company Accounting Oversight Board (PCAOB) als aanvullende inspiratiebron.

De Belgische en internationale regelgeving vormt één kader en moet dus finaal natuurlijk wel als één geheel gezien worden. Aangezien de Belgische regels op internationale regelgeving zijn gebaseerd zullen we veel gelijkenissen opmerken.

1.1. Het Belgisch wetboek van vennootschappen en de normen van het instituut van de bedrijfsrevisoren (IBR)

De Belgische wetgeving vereist dat grote ondernemingen hun jaarrekening moeten laten controleren door één of meer bedrijfsrevisoren die lid zijn van het Instituut van de Bedrijfsrevisoren. Om te bepalen of het over een kleine of grote onderneming gaat wordt gebruikt worden gemaakt van art. 15 W. Venn. Naast kleine ondernemingen kunnen ook de vennootschappen onder firma (VOF), gewone commanditaire vennootschappen met onbeperkte aansprakelijkheid waarvan alle onbeperkt aansprakelijke vennoten natuurlijke personen zijn en de landbouwvennootschappen (art. 141 W.Venn.) genieten van een vrijstelling van de controle op de jaarrekening.

De taak van de commissaris is de onderneming te controleren op de financiële toestand, het getrouw beeld in de jaarrekening en op de juiste toepassing van de vennootschapswettelijke en statutaire bepalingen. Daarnaast dient hij de opgenomen boekhoudkundige verrichtingen in de jaarrekening te controleren (art. 142 W. Venn.). De inhoud van het commissarisverslag dat de revisor dient op te stellen na de controle is ook aan bepaalde voorschriften gebonden. Deze zijn terug te vinden in art. 144 W. Venn. In de controleverklaring van de jaarrekening geeft hij zijn oordeel. Wanneer hij vindt dat de jaarrekening voldoet aan al de verplichtingen en geen reden heeft om aan te nemen dat de

continuïteit van de onderneming voor het eerstvolgende jaar in gevaar zou zijn, zal hij een verklaring zonder voorbehoud afgeven. In alle andere gevallen zal hij afhankelijk van de situatie zijn verklaring aanpassen.

In het W. Venn. wordt algemeen verondersteld dat de onderneming in de mogelijkheid is te continueren, namelijk dat de onderneming de mogelijkheid heeft in de toekomst haar bezittingen te gebruiken om zo opbrengsten te realiseren. Dit wordt vermeld in art. 28, §1, 3^e lid van het KB van 30 januari 2001. De onderneming moet haar waarderingsregels aanpassen afhankelijk van continuïteit of discontinuïteit. Als de onderneming beslist over te gaan tot stopzetting van haar activiteit, moeten oprichtingskosten volledig worden afgeschreven. De waardering moet gebeuren aan liquidatiewaarde in plaats van de boekwaarde. Ook zal er een voorziening moeten worden aangelegd voor alle kosten die gepaard gaan met de beëindiging van werkzaamheden. De door ons geïnterviewde auditor, C. Beckers, senior audit manager EY, omschrijft dit als volgt: “Nooit opwaarts opwaarderen en in het jaarverslag moet worden toegelicht waarom er aan discontinuïteit werd gewaardeerd.” (Beckers C., 3 april 2015)

Voor de Belgische regelgeving bestaan er drie gevallen waarbij de waarderingsregels zullen moeten worden aangepast omdat de kans op discontinuïteit reëel is. Deze situaties worden besproken in art. 28, §2 van KB van 30 januari 2001. Het eerste geval is als de entiteit beslist om haar activiteit stop te zetten door een formele beslissing tot ontbinding. Een tweede mogelijkheid is als de entiteit beslist om haar activiteit stop te zetten, zelfs al is er geen formele beslissing tot ontbinding. Hier gaat het enkel om de intentie van de bedrijfsleiding en dat zal dus moeilijker vast te stellen zijn. Een laatste mogelijkheid is wanneer er niet meer kan van worden uitgegaan dat de entiteit haar activiteit zal voortzetten. Hierbij denkt men aan een grote kans op faillissement of het verdwijnen van het maatschappelijke doel.

Bijzondere aandacht is vereist wanneer de gecontroleerde vennootschap met continuïteitsproblemen kampt. Daarom heeft de Belgische wetgever een aantal wetsartikelen opgenomen die de raad van bestuur moeten wijzen op haar verantwoordelijkheden bij continuïteitsproblemen. De commissaris draagt op deze drie punten ook een belangrijke verantwoordelijkheid die wordt toegelicht in de richtlijnen van het IBR.

Een eerste is de waarschuwingsregel (art. 138 W. Venn.). Hierin wordt de rol van de commissaris besproken bij het vaststellen van continuïteitsproblemen. Wanneer de commissaris tijdens de controlewerkzaamheden gewichtige en overeenstemmende feiten vaststelt die kunnen wijzen op

onzekerheid in verband met de continuïteit dan moet hij de ondernemingsleiding hiervan schriftelijk op de hoogte stellen. Deze feiten moeten kunnen opgemerkt worden tijdens de gewone controlewerkzaamheden. De vastgestelde feiten mogen echter niet op zich staan, het moet gaan over het samengaan van feiten die gezamenlijk doen veronderstellen dat de vennootschap haar continuïteit in gevaar is wanneer er niets wordt gedaan. De raad van bestuur zal moeten beraadslagen over mogelijke maatregelen die kunnen genomen worden om de continuïteit van de onderneming nog een redelijke tijd te kunnen garanderen. Als de commissaris echter op de hoogte is van de maatregelen die zullen worden genomen, is hij niet verplicht de vastgestelde feiten nog aan het bestuursorgaan te melden. Wanneer er nog niet beraadslaagd is en de commissaris brengt het bestuursorgaan niet op de hoogte dan kan hij strafrechtelijk vervolgd worden. Wanneer er binnen de maand na mededeling nog steeds niet beraadslaagd is door het bestuursorgaan, dan kan de commissaris zijn vaststellingen meedelen aan de rechtbank van koophandel. Dit behoort ook binnen zijn mogelijkheden wanneer er wel beraadslaagd is, maar de commissaris besluit dat de geplande maatregelen niet volstaan om de continuïteit te waarborgen gedurende een redelijke periode (punt 4, 7.3, 9.1, 18.3 en 40.2 controle-aanbeveling IBR).

Het tweede heeft betrekking op het feit dat er twee opeenvolgende jaren verlies wordt geboekt of er overgedragen verlies op de balans voorkomt (art. 96, 6° W. Venn.). Dit artikel bepaalt dat als, ofwel uit de balans blijkt dat er een overgedragen verlies is, ofwel uit de resultatenrekening blijkt dat er gedurende twee opeenvolgende jaren een verlies van het boekjaar is, de onderneming verplicht is een verantwoording te geven over de toepassing van de waarderingsregels in de veronderstelling van continuïteit. De reden hiervoor is dat deze zaken kunnen wijzen op een structureel rentabiliteitsprobleem, en dit de toekomstige balans kan aantasten. Het IBR geeft de verplichtingen voor de auditor verbonden aan deze regel. De commissaris zal het bestuursorgaan moeten herinneren aan de verplichting tot verantwoorden van de waarderingsregels. De revisor moet, in het tweede deel van zijn verslag, vermelden of deze verantwoording is gebeurd (punt 4, 7.1, 8, 30 en 38 controle-aanbeveling IBR).

De laatste belangrijke verantwoordelijkheid heeft betrekking op de alarmbelprocedure (art. 332, 431, 633, 657 W. Venn.). Deze artikelen bepalen dat als het netto-actief van de onderneming gedaald is tot minder dan de helft van het maatschappelijk kapitaal, de algemene vergadering moet worden samengeroepen. Dit dient te gebeuren binnen de twee maanden na het vaststellen van het verlies. De algemene vergadering moet dan beraadslagen over het al dan niet ontbinden van de onderneming. De onderneming zal dus niet noodzakelijk onmiddellijk in discontinuïteit terecht

komen, wel is het noodzakelijk dat er wordt nagedacht over de continuïteit. Dus dat er beraadslaagd wordt over maatregelen voorgesteld door de raad van bestuur. De gevolgen hiervan voor de auditor worden door het IBR besproken. Wanneer er geen vergadering werd georganiseerd of tot geen maatregelen werd besloten, dan moet de commissaris hiervan melding maken in het tweede deel van zijn verslag. Iedere belanghebbende kan ten gevolge van deze daling van het netto-actief onder het wettelijk vereist minimumkapitaal de ontbinding van de vennootschap aanvragen (art.634 W.Venn.). We kunnen stellen dat dit een aanzienlijke bedreiging is voor de onderneming, en dus zal de commissaris dit in zijn verslag moeten vermelden (punt 4, 7.2, 9.1, 39 controle-aanbeveling IBR). “De commissaris moet zijn klant dus goed opvolgen, zeker in het geval van financiële moeilijkheden. Het is dus aangeraden om halfjaarlijks de cijfers op te vragen.” volgens Beckers C. (3 april, 2015).

Een pas opgerichte vennootschap vergt aangepaste controlewerkzaamheden door de revisor omdat die in het algemeen aan grotere risico's wordt blootgesteld (punt 15 controle-aanbeveling IBR). Deze aangepaste werkzaamheden zijn vereist omdat vaak de administratieve structuren nog niet op punt staan, de onderneming haar betrouwbaarheid nog moet bewijzen in haar domein, de financiële structuur nog wankel is door startkosten en de nood aan bedrijfskapitaal en tot slot kan de revisor slechts beperkt terugvallen op adequate vergelijkingspunten voor de toepassing van analytische controleprocedures.

1.2. De belangrijkste toepasselijke internationale regelgeving is de IAS 1 (IASB) en ISA 570 (IFAC)

De internationale organisatie voor accountants (IFAC) zet in de ISA 570 een aantal richtlijnen uit die door de auditor zullen moeten worden gevolgd bij het beoordelen van de continuïteit van de onderneming. Er wordt gewezen op de verantwoordelijkheid van de ondernemingsleiding en de auditor, en de gepaste rapporteringwijze. De norm inzake de toepassing van de ISA's in België (10 november 2009) stelt dat deze hun ingang vinden voor alle boekjaren afgesloten vanaf 15 december 2012 indien het gaat om organisaties van openbaar belang. Alle andere entiteiten worden gecontroleerd volgens deze internationale normen voor alle boekjaren afgesloten op 15 december 2014 (IBR, 2013). Het informatiecentrum voor het bedrijfsrevisoraat heeft in het kader van het begeleidingsplan inzake de invoering van de ISA's in België vragenlijsten opgesteld met als doel het controleproces uitgevoerd in overeenstemming met de ISA's te verduidelijken. Om de auditor te helpen in het vervullen van zijn verantwoordelijkheid vervat in ISA 570, werd een checklist opgesteld (Bijlage I: Checklist C2). Er werd een opsplitsing gemaakt in twee delen. Het eerste deel wordt ingevuld indien de auditor twijfelt aan de continuïteit. Wanneer daarnaast ook ongunstige

omstandigheden worden vastgesteld (beoordeling actieplan van de leiding) zal hij het tweede deel invullen (ICCI, z.d).

Volgens de internationale boekhoudstandaarden is een basisassumptie bij het opstellen van de jaarrekening het going concern principe. De International Accounting Standards (IAS) formuleren dit als volgt: *“An entity preparing IFRS financial statements is presumed to be a going concern. If management has significant concerns about the entity's ability to continue as a going concern, the uncertainties must be disclosed”* (IAS 1 §25, IAASB, 2009). Volgens IAS 1 is de ondernemingsleiding verantwoordelijk voor de evaluatie van de continuïteit van de onderneming. Dit is steeds vereist, ook al wordt er volgens de regels omtrent financiële verslaggeving niet expliciet op gewezen (ISA 570). Het continuïteitsprincipe is namelijk een basisassumptie. Daarom zal telkens als er financiële overzichten worden opgemaakt, de continuïteit opnieuw geëvalueerd worden. De inschatting gaat over toekomstige gevolgen van gebeurtenissen die momenteel onzeker zijn. De onzekerheid neemt toe naarmate de periode waarvoor een inschatting wordt gemaakt verder afligt. Daarom moet duidelijk gesteld worden aan de onderneming, de duur waarin de leiding alle beschikbare informatie in overweging moet nemen. Er moet wel worden opgemerkt dat er enkel rekening gehouden moet worden met informatie die beschikbaar is op het moment van de inschatting. Daarom zullen gebeurtenissen na de beoordeling van de oorspronkelijke beslissing, geen invloed meer hebben. De informatie waarover de onderneming beschikt zal afhankelijk zijn van de omvang en de complexiteit van de onderneming, de aard en de toestand van de activiteiten en in hoeverre de onderneming beïnvloed wordt door externe invloeden (ISA 570).

Twijfel over de continuïteitsveronderstelling kan ontstaan door de aanwezigheid van bepaalde risicofactoren. Wanneer het om onzekerheden van materieel belang gaat moeten ze worden opgenomen in de toelichting (punt 8, ISA 570). Het is mogelijk deze risico's op te delen in 3 categorieën. Het is belangrijk dat deze opsomming niet limitatief is en dat door andere omstandigheden het effect van deze factoren verzwakt kan worden.

Indicatoren van **financiële aard** kunnen onder andere zijn:

- Ongunstige evolutie van de financiële structuur en rendabiliteit: negatief eigen vermogen of werkkapitaal, negatieve operationele kasstromen, slechte financiële ratio's, slechte afstemming tussen activa en financieringsvorm, grote bedrijfsverliezen ... (punt 8, ISA 570)
- Problemen om de beschikbaarheid van financieringsmiddelen te garanderen: het niet kunnen nakomen van voorwaarden voor kredietovereenkomsten, het stopzetten van financiële steun door debiteuren en crediteuren, niet kunnen vergoeden van schuldeisers op vervaldatum, weigeren van krediet door leveranciers, onmogelijkheid om financiële middelen aan te trekken voor het ontwikkelen van nieuwe producten of andere noodzakelijke investeringen (punt 8, ISA 570).
- Andere financiële indicatoren zijn: terugnemingen van afschrijvingen, waardeverminderingen of voorzieningen, wijzigingen in het dividendbeleid of activeringsbeleid, herwaarderingen (punt 8, ISA 570).

Indicatoren van operationele aard: verlies van een winstgevende afzetmarkt, weggevalen functionarissen met een sleutelpositie in de leiding worden niet vervangen, verlies van belangrijke leveranciers, tekorten aan essentiële grondstoffen, personeelsproblemen,... (punt 8, ISA 570).

Overige indicatoren: er is niet voldaan aan wettelijke voorschriften, lopende gerechtelijke procedures met schadeclaims tot gevolg die de onderneming mogelijk niet kan betalen, veranderingen in wetten of het beleid van de overheid met mogelijk nadelige gevolgen voor de vennootschap, risico's in verband met milieu, ... (punt 8, ISA 570).

De auditor is verantwoordelijk voor de evaluatie van de beslissing van de ondernemingsleiding. Echter mag het ontbreken van een continuïteitsopmerking door de auditor niet gezien worden als een garantie dat er geen faillissement zal volgen, de auditor heeft namelijk ook geen perfect beeld van de toekomst.

Via het toepassen van een professionele oordeelsvorming zal de commissaris een conclusie trekken of er al dan niet sprake is van een 'onzekerheid van materieel belang' die verband houdt met gebeurtenissen of omstandigheden welke, afzonderlijk of collectief, significante twijfel kunnen doen ontstaan over de mogelijkheid van de vennootschap om haar continuïteit te handhaven. De conclusie van de auditor zal gerapporteerd worden in de controleverklaring.

1.3. AU 341 (PCAOB)

“The Auditor's Consideration of an Entity's Ability to Continue as a Going Concern”, probeert de taak van de auditor in de evaluatie van de continuïteit duidelijk te omschrijven. Een verdere uiteenzetting van deze wettelijke bron kan terug gevonden worden in de bijlage (Bijlage I: AU 341).

1.4. Auditprocedure voor continuïteitsbeoordeling

In deze studie zal dieper ingegaan worden op één specifiek aspect van de controleverklaring namelijk met betrekking tot het evalueren van het going concern principe. *“De revisor moet bij de voorbereiding en de uitvoering van zijn controle, alsook bij de beoordeling van de resultaten van zijn werkzaamheden, de geschiktheid nagaan van de hypothese van de bedrijfscontinuïteit die aan de grondslag ligt van de opstelling van de jaarrekening. [...]”*(controle-aanbeveling punt 3 van het IBR).

Eerst zal de auditor proberen een risico-inschatting te maken, hierbij zal hij rekening moeten houden met het bestaan van gebeurtenissen of omstandigheden en daarmee gepaard gaande risico's die aanzienlijke twijfel kunnen doen ontstaan over de mogelijkheid van het bedrijf om continuïteit te garanderen (punt 11, ISA 570). Dit zowel bij het verkrijgen van kennis over de onderneming als tijdens de controle en het uitvoeren van controlewerkzaamheden (punt 11, 12, ISA 570). Alertheid voor externe gegevens is hierbij ook zeer belangrijk, denk hierbij aan de algemene context van de economische sector (punt 12, ISA 570). Wanneer er zich dergelijke gebeurtenissen voordoen moet de revisor nagaan of deze enig effect van materieel belang hebben op zijn inschatting van het risico (punt 12, ISA 570).

Wanneer de leiding al een voorlopige risicobeoordeling heeft opgesteld kan de auditor deze onderzoeken (punt 14, ISA 570). Als deze voorlopige inschatting niet aanwezig is zal de auditor met de ondernemingsleiding bespreken waarom ze van een continuïteitsveronderstelling uitgaan in hun financiële overzichten. Wanneer de auditor gebeurtenissen ontdekt die een invloed kunnen hebben op de continuïteit kan hij de leiding vragen om een beoordeling op te stellen (punt 15, ISA 570).

De taak van de auditor is de geschiktheid van de continuïteitsveronderstelling die de leiding heeft gehanteerd te evalueren (punt 17, ISA 570). De periode die de leiding bij haar beoordeling in acht heeft genomen moet dezelfde zijn als deze die de auditor in rekening neemt. Vast staat dat deze periode minstens twaalf maanden is. De revisor moet de ondernemingsleiding dan ook vragen haar beoordelingsperiode uit te breiden tot twaalf maanden na einddatum van het boekjaar, wanneer dit niet het geval is (punt 18, ISA 570). Ook na de in acht genomen beoordelingsperiode kunnen er gebeurtenissen en omstandigheden twijfel doen ontstaan over het vermogen van het bedrijf om te

continueren. Daarom moet de auditor informeren bij de leiding of zij kennis hebben hieromtrent (punt 22, ISA 570). Omdat de mate van onzekerheid van de gebeurtenis toeneemt naarmate de gebeurtenis verder in toekomst ligt zal de revisor enkel actie moeten ondernemen als het gaat om significante continuïteitsproblemen (punt 24, ISA 570).

Voor de beoordeling van de leiding zal de revisor rekening moeten houden met volgende factoren. Het proces dat de leiding volgde om tot de inschatting te komen, assumpties waarop de beoordeling is gebaseerd, of alle relevante informatie in acht werd genomen bij de inschatting en eventuele geplande acties voor de toekomst.

Wanneer er gebeurtenissen en omstandigheden werden vastgesteld die aanleiding geven tot aanzienlijke twijfel over de mogelijkheid van de onderneming continuïteit te waarborgen, kunnen bepaalde controlewerkzaamheden aan belang toenemen. Relevante procedures in de beoordeling van bedrijfscontinuïteit zijn terug te vinden onder punt 28, ISA 570. De bedrijfsrevisor zal volgende stappen moeten ondernemen. Er zal begonnen worden met de plannen voor toekomstige activiteiten van de leiding te doorzoeken (punt 26 a, ISA 570). Een herstelplan kan uitgewerkt worden door het bestuursorgaan om de actuele of potentiële problemen te verbeteren of op te lossen. Of dit plan succesvol kan worden uitgevoerd hangt in sterke mate samen met de bereidheid van de leiding of van de mogelijkheid te onderhandelen met aandeelhouders en geldschieters. De auditor zal controleren of de plannen van de leiding enigszins realiseerbaar zijn en of de geplande acties de situatie wel degelijk zullen verbeteren (punt 27, ISA 570). De haalbaarheid en toereikendheid van de voorgestelde maatregelen moet worden beoordeeld in het licht van de financiële positie van de onderneming. De beoordeling zal steunen op het bestaan van een werkelijk globaal plan, dat realistisch en in onderhandeling is met de tussenkommende partijen. Deze onderhandelingen moeten de RvB een relatieve zekerheid geven omtrent de slaagkans. De bedrijfsrevisor moet ervoor zorgen dat hij zijn volledige onafhankelijkheid bewaart tegenover de herstructureringsplannen. Hij zal een oordeel moeten vormen in welke mate de geplande acties de organisatie van zijn controles, zijn inschatting van de bedrijfscontinuïteit en de waarderingen in de jaarrekening kunnen beïnvloeden.

Bovendien is het belangrijk voldoende en juiste controle-informatie te verzamelen, om zijn beoordeling te bevestigen of te ontkrachten (punt 26 b, ISA 570). Controle informatie zit vervat in notulen, verslagen, leningcontracten, interviews met juridische adviseurs en schriftelijke verklaringen vanwege de bedrijfsleiding. Wanneer hij bovenstaande heeft gedaan, is het belangrijk dat hij schriftelijke bevestiging verkrijgt van de leiding over toekomstige geplande acties (punt 26 c, ISA 570). "Controle-informatie wordt meestal rechtstreeks verkregen van de klant, zij onderhandelen over herstelmaatregelen. De auditor staat in de praktijk aan dezelfde kant, hij zal de klant bijstaan

opdat geen fouten worden gemaakt. Zij zitten niet aan tafel met financiers, inschatten of ze het standpunt van de RvB volgen en of er voldoende toelichting hiervan is voor de lezer?" (Beckers C., 3 april, 2015).

Nu zal hij moeten beoordelen of er naar zijn oordeel sprake is van een van materieel belang zijnde onzekerheid met betrekking tot gebeurtenissen of omstandigheden die, afzonderlijk of tezamen, aanzienlijke twijfel kunnen doen rijzen over het vermogen van de entiteit om haar continuïteit te waarborgen (punt 30, ISA 570). Met een onzekerheid van materieel belang wordt het volgende bedoeld: *“een van materieel belang zijnde onzekerheid bestaat wanneer de omvang van het mogelijke effect van de onzekerheid zodanig is dat, naar het oordeel van de auditor, duidelijke informatie over de aard en de gevolgen van de onzekerheid noodzakelijk is opdat de financiële overzichten niet misleidend zouden zijn.”* (punt 31, ISA 570).

Zodra het faillissement is uitgesproken, is de taak van de commissaris voorbij. Uit enige voorzichtigheid zal de auditor dit wel aan de curator schriftelijk bevestigen. Wanneer de curator het niet eens is, kan de commissaris ontslag nemen om wettige redenen (controle-aanbeveling punt 37 van het IBR).

1.5. Effect op mogelijke types controleverklaring

Aan het einde van zijn controlewerkzaamheden zal de bedrijfsrevisor een besluit vormen. Hij moet nagaan of hij de hypothese van continuïteit kan aanvaarden, en in welke mate bestaande problemen adequaat beschreven werden in de toelichting of het jaarverslag. Om een analyse van het controleverklaring mogelijk te maken, gaan we kort even in op de inhoudselementen van de controleverklaring die in 2006 werd ingevoerd. Vanaf 2015 wordt in België alleen het nieuwe format, overeenkomstig de ISA-normen gebruikt. Welke onderdelen deze controleverklaring moet bevatten is omschreven in art. 144 en 148 W. Venn., overeenkomstig ISA 700 en ISA 701.

Het Belgische auditrapport kent een opsplitsing in 2 delen (voorgeschreven door de wet van 13 januari 2006). Het eerste deel bevat de eigenlijke verklaring over het getrouw beeld van de jaarrekening. Hier zal de bedrijfsrevisor eventueel melding maken van zijn twijfels over de continuïteit in de vorm van een toelichtende paragraaf. In het tweede deel staan vermeldingen die geen betrekking hebben op het oordeel, het zijn bijkomende verklaringen die vereist zijn door het Wetboek van Vennootschappen en eventueel ook inlichtingen die de commissaris nodig acht mee te delen aan de aandeelhouders en derden (Govaerts, 2008). De revisor gaat na of het jaarverslag de wettelijk vereiste informatie bevat, zoals bijvoorbeeld de verantwoording van de toepassing van de

waarderingsregels wanneer art. 96, 6° W.Venn. van toepassing is (punt 38 controle-aanbeveling). Wanneer geen passende verantwoording wordt gegeven in het jaarverslag, dan moet de bedrijfsrevisor hier nota van maken in het tweede deel van zijn verslag (punt 38.2 controle-aanbeveling). Ook wanneer art. 633 W. Venn. van toepassing is en er geen AV werd bijeengeroepen, moet dit worden vermeld (punt 39 controle-aanbeveling).

Er zijn 6 verschillende types verslagen mogelijk bij continuïteitsproblemen. Om te weten waarom een bedrijf een bepaald type heeft gekregen zal men steeds de opgenomen argumentatie van de auditor moeten lezen. De cruciale vraag is nu, hoe moet de auditor zijn bezorgdheid over de continuïteit duidelijk maken onder diverse omstandigheden? (Bijlage I: Types controleverklaring)

Samenvattend (tabel 1)

De goedkeurende verklaring zonder voorbehoud en met toelichtende paragraaf is enkel toegelaten indien de onderneming passende en toereikende informatie verstrekt (algemene controlenormen IBR). De auditor is namelijk verplicht te verwijzen naar informatie in de jaarrekening zelf of in de toelichting. Als de auditor oordeelt dat verstrekte informatie passend is kan hij overgaan tot een verklaring zonder voorbehoud met al dan niet een toelichtende paragraaf. De auditor kan door deze toelichtende paragraaf op moeilijkheden op vlak van continuïteit duiden, waarbij hij van oordeel is dat het herstelplan duidelijk in de jaarrekening/jaarverslag wordt vermeld en dat dit toelaat een gepast oordeel te vellen over de jaarrekening. Conform ISA 706, moet de commissaris bij een paragraaf ter benadrukking van bepaalde aangelegenheden (in het eerste deel van het commissarisverslag, na de oordeelsparagraaf), kunnen verwijzen naar de toelichting bij de jaarrekening. Een verwijzing naar het jaarverslag is dus niet meer mogelijk. “De toelichting van de waarderingsregels gebeurt dus niet meer in het jaarverslag, wel in de jaarrekening. Beckers vindt dit persoonlijk slechter omdat de jaarrekeninggebruiker meestal eerder het jaarverslag lezen dan de toelichting. Echter bij IFRS regels, is het jaarverslag vaak iets apart. De term met toelichtende paragraaf is dus volledig weg na invoering van de ISA normen. Vroeger stond er iets in de titel waarop de aandacht van de lezer werd gevestigd. Nu staat er puur verklaring zonder voorbehoud, de lezer kan dus hieruit niet afleiden of er nog iets werd toegevoegd.” (Beckers C., 3 april, 2015)

Wanneer de ondernemingsleiding heeft beslist dat de continuïteitsveronderstelling ongeschikt is, moeten de financiële overzichten op basis van andere toegelaten grondslagen worden opgesteld. Als de auditor oordeelt dat deze grondslagen aanvaardbaar zijn, brengt hij een goedkeurend oordeel tot uiting. Deze verklaring geeft hij enkel als de toelichtingen in de financiële overzichten voldoende zijn. Hij kan het dan ook nodig achten om een toelichtende paragraaf toe te voegen bij zijn

controlebeoordeling (punt 36, ISA 570). “De toelichting i.v.m. de aanpassing van de waarderingsregels is belangrijk voor het getrouw beeld van de jaarrekening” zei Beckers, C. (3 april, 2015).

Wanneer de bedrijfsrevisor oordeelt dat er geen gepaste informatie wordt weergegeven in de jaarrekening, dan is hij verplicht een verklaring met voorbehoud, een onthoudende of een afkeurende verklaring te geven. Als de revisor oordeelt dat de onderneming niet in staat is haar continuïteit te waarborgen en de financiële overzichten zijn opgesteld onder de veronderstelling van continuïteit, is de auditor verplicht een afkeurende verklaring uit te brengen (controle- aanbeveling punt 34.1; punt 35, ISA 570).

<p>Gepaste verantwoording en informatie in het jaarverslag of in de toelichting bij de jaarrekening</p> <p>Geloofwaardigheid en kwaliteit van de herstel mogelijkheden</p>	Ja	nee
Commissaris heeft vertrouwen in de herstel mogelijkheden	toelichtende paragraaf	oordeel met voorbehoud
Commissaris heeft kennis van meerdere onzekerheden die de geloofwaardigheid en de kwaliteit van de herstel mogelijkheden negatief beïnvloeden	onthoudende verklaring	afkeurend oordeel
Commissaris heeft geen vertrouwen in de herstel mogelijkheden	afkeurend oordeel	afkeurend oordeel

Tabel 1: samenvatting types controleverklaring

Caluwaerts, F., Caytan, J., Fank, F., Houyoux, N., Laperal, L., Schockaert, D., Vanbeveren, I., & Vandernoot, J., 2013

2. Op wat baseert de auditor zich bij het opstellen van de verklaring?

2.1. Jaarrekeninggegevens

De continuïteitsbeoordeling kan deels gebaseerd worden op variabelen afgeleid uit de financiële overzichten. Herhaaldelijke operationele verliezen en (veranderingen in) tekorten in de liquiditeitspositie (Menon & Schwartz, 1987) zijn primaire indicatoren voor mogelijke toekomstige financiële continuïteitsproblemen. “Eenmalig verlies kan nog wijzen op een tijdelijk probleem, echter herhaaldelijke verliezen verhogen de bezorgdheid van de auditor over de impact van het gebrek aan winstgevendheid op de toekomst van het bedrijf.” (Chen & Church, 1992; Hopwood, McKeown, & Mutchler, 1994; Kida, 1980; Mutchler, 1984, 1985). Zwakke financiële ratio's blijken dan ook doorslaggevende elementen bij het maken van een beoordeling met betrekking tot de continuïteitsassumptie (Asare, 1990; Carcello, Hermanson, & Huss, 1995; Citron & Taffler, 1992; Gaeremynck & Willekens, 2003; Louwers, 1998; Ooghe, Joos, & De Bourdeaudhuij, 1995). De door ons geïnterviewde auditor, C. Beckers omschrijft dit als volgt:

“Winst maken is cruciaal om als bedrijf te overleven. Louter en alleen twee opeenvolgende verliesjaren is echter niet voldoende om een toelichtende paragraaf te verantwoorden. Het moet wel degelijk gaan om een onzekerheid van materieel belang. Wanneer er voldoende financiële ondersteuning is van de groep wordt de onzekerheid teniet gedaan.” (Beckers C., 3 april, 2015).

Om de financiële positie van een onderneming te benaderen kan gebruik gemaakt worden van zowel financiële ratio's als van faillissement-predictiescores, die verschillende kerngegevens combineren (Maingot & Zeghal, 2009). Voorbeelden hiervan zijn de Altman (1968) z-score, de d-score voor Belgische ondernemingen (Vanstraelen, 1999, 2000, 2001, 2003; Knechel & Vanstraelen, 2007) en de Fito-score. Ook het operationeel- en nettoresultaat, maatstaven voor de ondernemingsefficiëntie blijken van belang bij faillissementsvoorspellingen (Levitan & Knoblett, 1985). Efficiëntie wil zeggen dat de onderneming kan produceren tegen een lagere kost of met eenzelfde hoeveelheid activa meer kan produceren en verkopen.

De gebruikte financieringsbronnen kunnen ook van invloed zijn op de continuïteitsbeoordeling. Zo wordt een onderneming als risicovoller beschouwd, naarmate het vreemd vermogen toeneemt in relatie tot het eigen vermogen (Dopuch, Holthausen, & Leftwich, 1987; Lennox, 2000). Om aan de afspraken met schuldeisers te blijven voldoen zal er meer cashflow moeten worden gegenereerd (Mutchler, 1984). Veranderingen in ratio's kunnen aanduiden in welke fase het bedrijf zich bevindt. Wanneer naast verslechterde winstgevendheid en toegenomen schulden ook een slechte liquiditeit aanwezig is, bevindt de onderneming zich in het laatste stadium. Dus de auditor zal liquiditeitsratio's bekijken als deel van zijn beslissingsproces (Laitinen & Sormunen, 2012). We kunnen verwachten dat

ondernemingen die zich kort bij het faillissement bevinden, geneigd zijn hun resultaten positief te beïnvloeden door o.a. de afschrijvingspolitiek. Hierdoor vermindert de voorspellende waarde van ratio's waarin het nettobedrijfsresultaat is opgenomen (Pompe & Bilderbeek, 2000).

Uit al deze onderzoeken kan besloten worden dat er maar zelden een continuïteitsopmerking gemaakt wordt door bedrijfsrevisoren wanneer ondernemingen volgens die indicatoren geen financiële moeilijkheden vertonen. Toch kan het zijn dat hierdoor problemen over het hoofd gezien worden, zeker wanneer het management bewust gefraudeerd heeft en de jaarrekening geen getrouw beeld geeft van de werkelijkheid. In deze gevallen zal dus onterecht een goedkeurende verklaring worden gegeven zonder te wijzen op eventuele continuïteitsproblemen.

2.2. Andere elementen

2.2.1. Informatie niet in de jaarrekening

Belangrijk is dat er ook rekening gehouden wordt met niet-financiële indicatoren. Deze informatie wordt vaak niet rechtstreeks in de jaarrekening weerspiegeld. Denk hierbij bijvoorbeeld aan achterstallige schulden, het verlies of werving van belangrijke contracten/klanten, de weigering van een levering en de ontwikkeling van nieuwe producten. Deze zijn mogelijk niet beschikbaar voor derden maar enkel intern en voor de auditor. Het verifiëren van de aanwezigheid van niet-financiële factoren als basis van financiële moeilijkheden is zeer nuttig. Zo verkrijgt men een overzicht van risico's en bedreigingen vooraleer er effectief financiële moeilijkheden optreden. Bovendien zijn deze niet-financiële gegevens niet of moeilijk manipuleerbaar door het management (Ooghe & De Prijcker, 2006). Gedurende de audit zullen er allicht nog veel meer indicatoren aan het licht komen die de auditor zullen helpen bij zijn evaluatie (Carson, Fargher, Geiger, Lennox, Raghunandan, & Willekens, 2013). Volgens Beckers C. (3 april, 2015) "Niet enkel cijfers zijn belangrijk, deze kunnen gezond zijn. Andere risicofactoren zoals het aflopen van een milieuvergunning en geen nieuwe krijgen moeten ook in rekening worden genomen."

De indicator 'niet kunnen voldoen aan schuldverplichtingen' is voor vele auditors van cruciaal belang. Deze variabele wordt door auditors vaak gebruikt om zo hun vervolgingsrisico aanzienlijk te beperken. Wanneer er niet langer aan schulden wordt voldaan zal de auditor een continuïteitsopmerking maken, hij ziet de ermee verbonden falingskans als groot en er is minder weerstand van de klant. Het is echter geen perfecte indicator voor het al dan niet falen, de default status kan immers worden opgelost door onderhandelingen. De auditor zal naast deze factor dus ook best andere variabelen in rekening nemen in zijn beoordeling (Chen & Church, 1992).

2.2.2. Comfort letter

Het verstrekken van een comfort letter door een kapitaalkrachtige moederonderneming kan een mooie en nuttige oplossing bieden om een einde te maken aan de continuïteitsonzekerheid van een dochteronderneming. “In België wordt vaak een comfort letter afgeleverd door de moederonderneming of aandeelhouders. Een comfort letter zal worden gericht aan het bestuursorgaan van de vennootschap waarvan ze de continuïteit waarborgt en niet aan de commissaris, aangezien het bestuursorgaan de jaarrekening opstelt en de continuïteit bevestigt.” (Beckers C., 3 april 2015). Deze verklaring kan derden op een bepaalde manier gerust stellen over de continuïteit van de dochteronderneming. Doordat de moederonderneming een bepaalde vorm van zekerheid afgeeft kan de continuïteitsveronderstelling in de jaarrekening van de dochteronderneming gehandhaafd blijven en is er niet langer sprake van ernstige continuïteitsonzekerheid. Nu is de vraag hoeveel belang mag de auditor hechten aan deze letter en welke gevolgen heeft dit voor zijn continuïteitsbeoordeling?

Om een beter idee te krijgen wat er verstaan kan worden onder ‘comfort’ kunnen we drie hoofdsorten onderscheiden. Een ‘harde’ vorm van zekerheid waarbij de moedermaatschappij een publieke garantie afgeeft ten behoeve van de dochtermaatschap. Een tussenvorm, waarbij de moedermaatschappij de intentie uitspreekt om de dochtermaatschappij gedurende een bepaalde periode van financiële steun te voorzien. Een ‘lichte’ vorm, waarbij de moeder bevestigt dat zij haar belang in de dochtermaatschappij gedurende een bepaalde periode in stand zal houden.

Een comfort letter is slechts waardevol om de continuïteit van een vennootschap te beoordelen wanneer deze een verplichting met bindend en uitvoerbaar karakter vormt in hoofde van diegene die deze comfort letter heeft uitgegeven. Vooraleer de commissaris steunt op de zekerheid die verstrekt wordt door de letter of comfort, zal hij eerst voldoende en geschikte controle-informatie moeten verkrijgen. De commissaris dient de geldigheid van de comfort letter te onderzoeken. Hierbij zal hij nagaan of de letter of comfort wordt ondertekend door bevoegde personen, en gaat hij de termijn na waarop de zekerheid betrekking heeft. Tot slot bestudeert hij de recente cijfers van de moedermaatschappij en beslist hij of zij op basis van haar eigen vermogenspositie in staat is deze zekerheid na te komen. De kredietwaardigheid van de uitgever wordt dus onderzocht (Dieleman, 2013). Voor de commissaris zal het in vele gevallen niet eenvoudig zijn te oordelen of de letter of comfort genoeg zekerheid over de continuïteit biedt. De verklaring hiervoor is dat de bewoordingen in de letter of comfort meestal bewust vaag geformuleerd zijn. De moedermaatschappij doet dit omdat wanneer ze ooit aangesproken worden op de afgegeven comfort, ze hiervan zo weinig mogelijk last wil hebben. Door de vage verwoordingen blijft een bepaalde mate van onzekerheid bestaan, de commissaris is dan verplicht een toelichtende paragraaf toe te voegen aan zijn

controleverklaring. De looptijd waarvoor de moedermaatschappij 'comfort' verstrekt is beperkt. Dit kan verklaard worden doordat de moeder geen ongelimiteerde zekerheid in de tijd wil verstrekken en er bovendien na verloop van tijd omstandigheden kunnen ontstaan op basis waarvan zij de eerder verstrekte zekerheid wil intrekken, dan wel aanpassen. De meest gehanteerde termijn is één jaar na ondertekening. Deze beperking in de tijd kan ervoor zorgen dat de commissaris concludeert dat de continuïteitonzekerheid onvoldoende wordt weggewerkt.

De mogelijke controleverklaringen die bij de aanwezigheid van een letter of comfort kunnen worden gegeven zijn de volgende. Wanneer de moedermaatschappij voldoende zekerheid heeft gegeven in de letter of comfort en er dus onder voorwaarden niet langer sprake is van ernstige continuïteitonzekerheid, en de commissaris daarna kan verwijzen, is hij niet langer genoodzaakt een toelichtende paragraaf toe te voegen, al mag hij wel nog steeds voor deze optie opteren. Wanneer de letter of comfort onvoldoende dekking biedt om de continuïteitonzekerheid teniet te doen zal de commissaris een toelichtende paragraaf toevoegen die de aangelegenheden benadrukt. Het bestuursorgaan heeft volgens art. 96, 6° W.Venn. de mogelijkheid om in zijn jaarverslag te verwijzen naar de comfort letter om de boekhoudregels met betrekking tot continuïteit te verantwoorden. Er kan uiteraard een situatie opduiken waarbij de moederonderneming niet wil dat derden kennis hebben over de verstrekte zekerheid aan de dochteronderneming, zodat derden daarop geen beroep kunnen doen. De letter of comfort mag dan op geen enkele wijze publiek worden gemaakt. Voor de jaarrekening van de dochteronderneming en dus voor de controleverklaring van de auditor zal de verstrekte comfort bijgevolg van geen enkele waarde zijn. Wanneer het bestaan van de comfort letter niet in het jaarverslag of in de toelichting bij de jaarrekening wordt vermeld, kan de commissaris hier niet naar verwijzen in zijn toelichtende paragraaf. Daarnaast zal hij indien de comfort letter bindend is, een voorbehoud moeten maken voor het verzuim van vermelding van een recht buiten balans (IBR, 2012). De dochtermaatschappij is verplicht de verstrekte comfort toe te lichten in haar jaarrekening, aangezien deze essentiële informatie geeft en dus niet mag ontbreken in de toelichting. Wanneer deze toelichting ontbreekt, is er sprake van een onjuiste jaarrekening. Volgens Beckers C. (3 april, 2015) "Zelden zal nog een afkeurend oordeel worden gegeven. Wanneer er voldoende financiële steun is, zou dit immers een verkeerde opinie zijn en kan het dramatische gevolgen hebben voor de onderneming."

2.2.3. Ondernemingsgrootte, leeftijd, ondernemingstype, sector, klantenbestand en voorgaande controleverklaringen

Grote ondernemingen zouden een kleinere kans hebben op het krijgen van een continuïteitsopmerking, aangezien zij beter gewapend zijn tegen financiële problemen doordat ze over een groter marktaandeel, meer activa en middelen beschikken om een faillissement te vermijden (Carcello et al., 1995; Craswell, Stokes, & Laughton, 2002; Hopwood et al., 1997; Ireland, 2003). Revisoren zien grotere ondernemingen dan ook vaker als financieel gezonde ondernemingen (Carcello, Vanstraelen, & Willenborg, 2009; Chen & Church, 1992; Geiger & Raghunandan, 2001). Sommigen denken dat een andere verklaring voor dit verband kan gevonden worden in het feit dat grote ondernemingen vaak een grote bron van inkomsten verzekeren voor auditkantoren. Het verlies van een grote klant kan dus gepaard gaan met grote financiële gevolgen. Hierdoor wordt het moeilijker voor auditors om hun onafhankelijkheid te bewaren naarmate hun klant groter wordt (DeAngelo, 1981; Mautz & Sharaf, 1961; McKeown, Mutchler, & Hopwood, 1991). De kans op het krijgen van een afwijkende verklaring neemt dus af. Het negatieve verband tussen het krijgen van een continuïteitsopmerking en de grootte van de onderneming kan evenwel gecompenseerd worden door de hogere kans op hoge vervolgingskosten en reputatieverlies voor grote klanten, wat de auditor voorzichtiger maakt (Gaeremynck & Willekens, 2003; Reynolds & Francis, 2000).

Volgens de literatuur hangt de grootte van de onderneming samen met de leeftijd. Startende, jonge ondernemingen zijn nog volop in opbouw en hebben vaak nog niet de nodige reserves om te overleven wanneer er financiële problemen opduiken, dit in tegenstelling tot gevestigde waarden in het bedrijvenlandschap. Wanneer een bedrijf op zoek moet naar financieringsbronnen zijn grotere ondernemingen ook weer in het voordeel. Investeerders hebben er immers meer vertrouwen in dat de onderneming in staat zal zijn de fondsen terug te betalen, doordat ze vaak beursgenoteerd zijn en over een grotere financiële buffer beschikken. Jonge ondernemingen hebben een groter risico om in financiële moeilijkheden te geraken (Dopouch et al., 1987). Beckers C. (3 april, 2015) gelooft dat "Opgebouwde buffers, schuldenvrij zijn en een groot EV zorgen ervoor dat een onderneming beter gewapend is tegen verliezen." Toch is er nog geen significante relatie gevonden tussen het verkrijgen van een continuïteitsopmerking en de leeftijd van de onderneming (Callaghan, Parkash, & Singhal, 2009; Defond, Raghunandan, & Subramanyam, 2002; Knechel & Vanstraelen, 2007).

Een eventuele beursnotering kan ook van invloed zijn op het type verklaring. Beursgenoteerde ondernemingen hebben een meer verspreid aandeelhouderschap wat zorgt voor een hogere vervolgingskans, en dus meer aangepaste verklaringen. Echter moet dit genuanceerd worden, doordat deze klanten ook zorgen voor meer prestige is de bedreiging van klantverlies voor de auditor sterker aanwezig wat kan zorgen voor minder aangepaste verklaringen (Ireland, 2003). Andere

kwantitatieve gegevens waarmee de auditor rekening kan houden in zijn beoordeling zijn gegevens omtrent de kapitaalmarkt zoals: dividenduitkering, een korte beursnotering, de volatiliteit van de aandelenkoers en een groot aantal bestuurdersaandelen (Defond et al., 2002; Dopuch, 1987; Wang et al., 2013).

Dhaliwal, Michas, Naiker en Sharma (2013) stellen vast dat wanneer ondernemingen meer afhankelijk zijn van één grote klant, de auditor sneller geneigd is een continuïteitsopmerking te maken. Volgens hen is dit namelijk een factor die een sterke invloed kan hebben op de mogelijkheid verder te gaan als een going concern. Een auditor zal hierbij diepgaander onderzoek verrichten naar bijvoorbeeld financiële moeilijkheden bij de belangrijkste klant en leveranciers. Ook hun marktpositie in de industrie zal in rekening worden genomen bij de evaluatie.

De controleverklaring van het jaar voordien kan ook bepalend zijn bij de continuïteitsbeoordeling. Wanneer de onderneming het voorgaande jaar geconfronteerd werd met een continuïteitsopmerking, zal de kans op een nieuwe going concern waarschuwing groter zijn (Heninger, 2001; Ireland, 2003; Lennox, 1999; Mutchler, 1985). Wanneer de financiële toestand verbetert, zal de auditor pas een goedkeurende verklaring afgeven indien hij ervan overtuigd is dat de ondernemingen hersteld is van financiële problemen (Nogler, 1995).

2.2.4. Naleven wettelijke verplichtingen en interne beheersing

Wanneer er een lange tijd verstrijkt vooraleer de auditor zijn rapport naar buiten brengt kan dit wijzen op grotere inspanningen van de auditor en dus een hogere kans op het ontdekken van continuïteitsproblemen (Carcello et al., 1995). Bovendien zullen er bij het ontdekken van financiële problemen extra auditprocedures moeten worden uitgevoerd. Ook vragen gesprekken met het management heel wat tijd van de auditor. Er zal dus een positieve relatie bestaan tussen een continuïteitsopmerking en de tijd die de auditor nodig heeft voor het maken van zijn beoordeling (Basioudis, Papakonstantinou, & Geiger, 2008; Ireland, 2003; McKeown et al., 1991).

Volgens het wetboek van vennootschappen (art. 92) moet de algemene vergadering plaatsvinden binnen de 6 maanden na het afsluiten van het boekjaar. Een laattijdige bijeenkomst kan wijzen op financiële problemen binnen de onderneming (Knechel & Vanstraelen, 2007). Daarnaast is de onderneming verplicht zijn jaarrekeningen neer te leggen bij de Nationale Bank van België binnen de 30 dagen na de AV (art. 98 W.Venn.). Hieruit wordt er dus besloten dat de neerlegging laattijdig is als ze niet binnen de termijn van zeven maand na het afsluiten van het boekjaar is gebeurd. Wanneer er financiële problemen zijn trachten ondernemingen de bekendmaking en de daarbij gepaard gaande

negatieve gevolgen uit te stellen om heronderhandelingen van schuldovereenkomsten niet in gevaar te brengen. Vaak wordt er ook gewacht op de herstructurering zodat men gelijktijdig positieve plannen kan aankondigen, die kunnen compenseren voor het negatieve nieuws (Loudder, Khurana, Sawyers, Cordery, Johnson, Lowe, & Wunderle, 1992). Dus ook hier weer zal er een verband zijn tussen tijdsperiode van neerlegging en een eventuele continuïteitsopmerking (Vanstraelen, 1999). Volgens Beckers, C. (3 april, 2015) is: "Het niet neerleggen van een jaarrekening de beste indicator voor moeilijkheden in een bedrijf. De bestuurders zijn in eerste lijn verantwoordelijk, en zullen zo lang mogelijk wachten met het opstellen van de jaarrekening tot er zekerheid is over bank en of externe financiering."

Carcello en Neal (2000) gaan na of er een verband bestaat tussen de samenstelling van het auditcomité en de kans op een continuïteitsopmerking. De resultaten tonen aan dat hoe kleiner het aandeel onafhankelijke bestuurders, hoe kleiner de kans dat er een continuïteitsopmerking wordt gemaakt. De studie ondersteunt daarmee de vraag naar meer onafhankelijke auditcomités. Want hoe groter de onafhankelijkheid van de leden, hoe meer de auditor gesteund zal worden in zijn onderhandelingen over het type verklaring. De continuïteitsbeoordeling is één van de moeilijkste en meest vage audittaken. In de grijze zone kan de auditor bezwijken onder managementdruk. Een onafhankelijk auditcomité maakt het gemakkelijker voor de auditor om een continuïteitsopmerking te geven (Carcello & Neal, 2000; Geiger & Rama, 2003). Onderzoek van Uang, Citron, Sudarsanam en Taffler (2006) heeft vastgesteld dat een hoge auditreputatie en een strenge corporate governance wetgeving ervoor zorgen dat de ondernemingsleiding geneigd is eerlijker te zijn in het naar buiten brengen van informatie. Hierdoor zal hun continuïteitsbeoordeling meer in lijn liggen met de geloofwaardigere auditorbeoordeling.

2.2.5. 13 knipperlichten volgens Graydon

Onderzoek van Graydon geeft een opsomming van 13 signalen die wijzen op zwakke financiële plekken en liquiditeitsproblemen, zogenaamde alarmbellen. Hun analyse kan de auditor dus bijstaan in het detectieproces van continuïteitsproblemen (Graydon Belgium NV, 2014a). De signalen zijn terug te vinden in Bijlage I: 13 knipperlichten volgens Graydon. Uit deze alarmsignalen blijkt dat cijfers niet alles vertellen. Financiële ratio's zoals hoge schuldgraad en liquiditeit scoren het zwakst, terwijl ze het meest gebruikt worden in de praktijk. Belangrijker zijn de waarnemingen betreffende sociale verplichtingen, bestuurders betrokken bij eerdere faillissementen en de publicatie van de jaarrekening met een duidelijke vertraging. In 2013 vertoonde één derde van de vennootschappen minstens één alarmsignaal (Graydon Belgium NV, 2013).

Toekomstig onderzoek kan zich focussen op geanticiperde en niet geanticiperde auditbeoordelingen. De geanticiperde werden verwacht door derden omdat ze louter en alleen gebaseerd zijn op financiële indicaties beschikbaar in de jaaroverzichten.

3. Hoe goed brengt de auditor het er vanaf, ook in vergelijking met falingspredictiemodellen?

3.1. Falingspredictiemodellen.

Tijdens de audit moet de auditor alert zijn voor gebeurtenissen die het getrouw beeld, van conformiteit met algemene boekhoudregels teniet doen. Hoe moet er omgegaan worden met ontdekte materiële onzekerheden zoals: voorwaardelijke verplichtingen, recupereerbaarheid van specifieke activa, onvrijwillige omzettingen en herhaaldelijke financiële verliezen? Beslissingen met betrekking tot de continuïteitstatus liggen gevoelig, want er gaan heel wat gevolgen mee gepaard. Verschillende evaluatietechnieken zullen zorgen voor verschillende conclusies. Momenteel zijn er nog te algemene en dubbelzinnige richtlijnen. Daarom kunnen falingspredictiemodellen de auditor bijstaan. Een model is objectief, gemakkelijk te gebruiken en zegt hoe de beschikbare informatie te evalueren. Echter heeft het ook een beperking: de auditor wil continuïteitsproblemen voorspellen, het model daarentegen voorspelt faillissementen. Een model houdt bovendien meestal geen rekening met managementcapaciteiten en managementplannen en kan de professionele beoordeling niet vervangen (Koh & Killough, 1990). De jaarrekening kwantificeert informatie over de financiële positie van de onderneming. De controleverklaring voegt de kwalitatieve dimensie toe, en kan dus gezien worden als de intermediair tussen het management en de gebruikers van de jaarrekening.

De eerste statistisch falingspredictiemodellen werden ontwikkeld door Beaver in 1967 en Altman in 1968 (Ooghe & Spaenjers, 2005). Nadien hebben vele onderzoekers getracht betere modellen te ontwikkelen, met name modellen met een zo laag mogelijk aantal miskwalificaties. Deze modellen zijn meestal gebaseerd op financiële elementen en trachten falingen zo goed en zo snel mogelijk te voorspellen (Ooghe & De Prijcker, 2006; Ooghe & Waeyaert, 2003).

We kunnen meerdere types statistische modellen onderscheiden:

3.1.1. Univariate analyse

Bij deze methode worden de verschillende ratio's ieder afzonderlijk geanalyseerd (Ooghe & Van Wymeersch, 2006). De nadruk ligt dus op individuele signalen van naderende falingen (Balcaen & Ooghe, 2004). Iedere onderneming zal geklasseerd worden als falend of niet-falend aan de hand van een cut-off punt, dat als doel heeft het aantal miskwalificaties te minimaliseren. Het allereerste falingspredictiemodel van Beaver maakt gebruik van deze univariate analyse: de conclusie is dat de

'cash flow to debt' ratio de grootste verklaringkracht heeft en dat die ratio verslechtert wanneer een faillissement nadert. Andere significante ratio's zijn: winstgevendheid, liquiditeit en solvabiliteit (Altman, 1968).

3.1.2. Discriminantanalyse

Altman introduceerde in 1968 als eerste de statistische multivariate analyse techniek voor falingspredictie. Bij deze techniek wordt de samenhang tussen de verschillende ratio's simultaan bestudeerd zoals in het globaal discriminatiemodel van Ooghe en Van Wymeersch (2006). Men gaat met behulp van statistische methoden bepalen welke financiële ratio's significant verschillen voor falende en lopende ondernemingen, en de lineaire combinatie zoeken die het best het onderscheid maakt (Balcaen & Ooghe, 2004). Er zijn belangrijke nadelen aan dit model door de gestelde assumpties, zoals bijvoorbeeld lineariteit en normaal verdeelde gegevens. Het model van Altman kon als een accuraat predictiemodel worden beschouwd tot twee jaar voorafgaand aan het faillissement. Het finaal model bestond uit 22 mogelijke variabelen in 5 standaard ratiocategorieën. Winstgevendheid bleek de grootste verklaringkracht te bezitten. Wanneer dit type model correct en regelmatig gebruikt wordt biedt het de mogelijkheid problemen tijdig op te sporen, zodat een faillissement mogelijk nog vermeden kan worden. Deze techniek domineerde de literatuur van falingspredictiemodellen tot eind jaren 80.

De Nationale Bank van België ontwikkelde een falingspredictiemodel, waarbij de financiële situatie van de onderneming kan worden samengevat in één unieke waarde, de financiële gezondheidsindicator. Deze indicator laat toe de onderneming te classificeren binnen een financiële gezondheidsklasse. Aan elke risicoklasse, is een faillissementsgraad verbonden. Deze zijn onafhankelijk van de conjunctuurcyclus en zeer stabiel in de tijd. De verklarende variabelen bevatten liquiditeit- en rentabiliteitskenmerken. Bovendien houden deze rekening met de leeftijd en omvang van de ondernemingen. Interactietermen worden ook mee opgenomen in de discriminantvergelijking (NBB, 2013).

3.1.3. Conditionele waarschijnlijkheidsmodellen

Binnen deze categorie worden drie soorten modellen onderscheiden: logit analyse, probit analyse en lineaire waarschijnlijkheidsmodellen (Balcaen & Ooghe, 2004). Deze modellen bieden de mogelijkheid om de kans op ondernemingsfaling te schatten. Voor ieder model maakt men een assumptie met betrekking tot de waarschijnlijkheidsverdeling. Logit-modellen zijn logistisch verdeeld en de probit-modellen nemen een cumulatieve normale verdeling aan. Voor de lineaire

waarschijnlijkheidsmodellen gaat men uit van een lineaire verdeling tussen de waarschijnlijkheid van falen en de variabelen. Bij het logit-model krijgt elke onderneming een waarschijnlijkheidsscore, die de kwetsbaarheid voor falen weergeeft. De categorisatie in de groep van falen of overleven gebeurt dan aan de hand van een vergelijking tussen deze score en een bepaalde cut-off waarde. De belangrijkste voordelen van deze modellen zijn: de lage complexiteit, geen assumpties met betrekking tot de verdeling van onafhankelijke variabelen (Balcaen & Ooghe, 2004), rechtstreekse weergave van de falingswaarschijnlijkheid (een score tussen 0 en 1), afzonderlijke interpretatie van de verschillende geschatte coëfficiënten als het belang dat iedere ratio heeft in de falingswaarschijnlijkheidscore (Mensah, 1984). Niettegenstaande zijn er ook enkele nadelen, zo is het model erg gevoelig voor outliers en missing values, wat vaak een voorafgaande correctie vraagt (Balcaen & Ooghe, 2004).

3.1.4. Data mining

Door Martens, Bruyneels, Willekens, Baesens en Vanthienen (2008) werd er via data mining tot een begrijpbaar op regels gebaseerd classificatiemodel gekomen dat de auditor moet bijstaan in het ontdekken van financiële moeilijkheden bij zijn klant. Het classificatiemodel is nuttig wanneer de auditor potentiële klanten wil screenen, of als beslissingshulp bij het identificeren van klanten in moeilijkheden. Ook in het finale stadium kan het gebruikt worden als een kwaliteitscontrole hulpmiddel. Auditors zijn eerder sceptisch ten aanzien van het gebruik van statistische, eerder moeilijk begrijpbare modellen. Zij zullen een voorkeur geven aan meer regelgebaseerde modellen. Omdat het model aanvaard wordt in de praktijk, moet het gebruik maken van domeinkennis. De classificatietabel is terug te vinden in figuur 1.

Volgende variabelen zal hij moeten beoordelen in zijn evaluatie van de continuïteitsassumptie:

1. overgedragen resultaat/totale activa
2. de aanwezigheid van negatief netto resultaat
3. het logaritme van totale activa
4. de current ratio (maatstaf voor liquiditeit = beperkte vlottende activa/ KT vreemd vermogen)
5. totale schulden/totale activa
6. jaarlijkse verandering werkkapitaal/totale activa
7. jaarlijkse verandering totale schulden/totale activa

Elke uitkomst van de variabele wordt vergeleken met een kritische waarde, het doorlopen van het proces zal uiteindelijk bepalen of er een continuïteitsopmerking wordt gemaakt (report=1) of dat er een verklaring zonder verwijzing naar continuïteitsproblemen wordt gegeven (report=0). Uit de tabel

kunnen we afleiden dat de twee winstgevendheidsindicatoren: RE/TA en NEG NI, de belangrijkste determinanten zijn in de continuïteitsbeslissing. Het model biedt een correcte classificatie in 97,2% van de gevallen. Hierdoor kan het zeker enige toegevoegde waarde bieden in de dagdagelijkse audit.

RE/TA	NEG NI	LNTA	CR	TL/TA	$\Delta WC/TA$	$\Delta TL/TA$	report = 1	report = 0	
< 0.05	= 0	< 10.813	< 1	-	-	-	x	-	
			≥ 1	< 1	< -0.241	< 0.094	-	x	
					≥ -0.241	≥ 0.094	-	x	
			≥ 1	-	-	-	x	-	
	≥ 10.813	-		-	< -0.241	< 0.094	-	x	
			≥ -0.241		≥ 0.094	x	-		
	= 1	-	-	-	-	-	x	-	
					-	-	-	-	x
≥ 0.05	-	< 10.813	-	< 1	< -0.241	< 0.094	-	x	
					≥ -0.241	≥ 0.094	x	-	
				≥ 1	-	-	-	x	-
					10.813	-	-	< -0.241	< 0.094
	≥ -0.241	≥ 0.094	x	-					
	≥ 10.813	-	-	-	-	-	-	x	
					-	-	-	-	x

Figuur 1: Data mining model

3.1.5. Andere modellen

Naast bovenstaande methodes kunnen we nog andere modellen onderscheiden, vooral voor beursgenoteerde ondernemingen. Het proportionele hazard model laat toe het timing proces van faillissementen te analyseren, doordat het de bedrijfsevolutie doorheen de tijd opvolgt. Deze methode heeft dus een extra toegevoegde waarde bovenop de voorspellingskans of een faillissement al dan niet zal plaatsvinden, de bedrijfssituatie wordt namelijk geëvalueerd op ieder moment in de tijd. Deze methode heeft zeker zijn nut om bijvoorbeeld het fenomeen van 'selffulfilling prophecy' na te gaan doordat er voor elk punt in de tijd na de continuïteitsopmerking kan worden nagegaan wat de kans op faillissement is. Deze methode biedt ook een extra toegevoegde waarde voor investeerders als ze willen nagaan wanneer ze een bepaalde beslissing het best nemen (Wang et al., 2013). Doordat er gebruik wordt gemaakt van meer data, levert het efficiëntere out of sample voorspellingen (Shumway, 1999).

Het Black Scholes Merton probabiltiy model (BSM-Prob) voor beursgenoteerde ondernemingen blijkt ook een goed model. Het houdt rekening met de volatiliteit van activa, wat zorgt voor superieure prestaties. Daarnaast maakt het gebruik van marktprijzen, deze reflecteren een bredere set van informatie over de kans op een faillissement. Doordat het op marktprijzen gebaseerd is en het op ieder moment kan berekend worden, ongeacht de industrie is het een efficiënt model. Bovendien is het eenvoudig aanpasbaar om zo de kans op faillissement te bepalen in andere tijdsperiodes. Het is niet afhankelijk van boekhoudregels, wat het wereldwijd inzetbaar maakt (Hillegeist, Keating, Cram, & Lundstedt, 2002).

Falingspredictiemodellen zijn meestal gebaseerd op financiële symptomen in plaats van op meer fundamentele oorzaken. Om een duidelijke visie te hebben over het belang van oorzaken van faillissement, moeten alle eigenschappen van een onderneming in rekening worden genomen. Een conceptueel model voor de wederkerige relatie tussen interne en externe oorzaken wordt geboden door de studie van Ooghe en De Prijcker (2006). Onder externe oorzaken wordt verstaan: economische, technologische, politieke, sociale factoren en het functioneren van de financiële markt en overheden. Deze beïnvloeden de ervaringen en motivatie van het management, het bedrijfsbeleid en bedrijfspartners, dus de onmiddellijke omgeving. De belangrijkste reden tot falen is managementmotivatie, kwaliteiten en skills. Deze zijn bepalend voor hoe het bedrijf geleid wordt. Dus persoonlijke eigenschappen beïnvloeden sterk de bedrijfsprestaties. Managers berusten vaak te zeer op bestaande patronen, en anticiperen nog te weinig op opportuniteiten in een veranderende omgeving. Deze management tekortkomingen verhinderen flexibiliteit en een proactief beleid. Strategie en een deugdelijk bestuur zijn onmiddellijke gevolgen van het management, en zijn van cruciaal belang bij het bepalen van de overlevingskansen (Ooghe & De Prijcker, 2006).

3.2. Model of auditor?

Een artikel van Ooghe en Balcaen (2002) concludeert dat statistische modellen weinig voorspellingskracht hebben buiten de steekproef en tijdsperiode waarin ze zijn opgesteld. Modellen zijn bovendien moeilijk transfereerbaar overheen de landen. Een studie van Ooghe en Balcaen (2007) gaat de prestatie van zeven falingspredictiemodellen na voor een dataset van Belgische gefailleerde ondernemingen. Er blijkt dat sommige modellen wijd inzetbaar zijn en voorspellingaccuraatheid blijven behouden wanneer ze worden toegepast op een nieuwe dataset. Op driejarige termijn blijken volgende variabelen goede voorspellers: cash liquiditeit, schuldsituatie en brutoresultaat. Op een termijn van twee jaren: bedrijfskapitaal, lange termijn schulden en netto return. Op korte termijn: werkkapitaal, schuldvariabelen en variabelen met betrekking tot korte termijn verplichtingen. De multivariate context blijkt van groot belang, zo is de combinatie van variabelen de meest belangrijke indicator voor de prestatie van het model. Prestaties blijken niet afhankelijk van de complexiteit en het aantal variabelen (Ooghe & Balcaen, 2007).

Uit vroeger onderzoek is al vaker gebleken dat het niet eenvoudig is de juiste attributen te selecteren die een oorzaak-gevolg relatie weerspiegelen met werkelijke faillissementen. Er werd lang gesteld dat op financiële ratio's gebaseerde falingspredictiemodellen een hogere juiste kwalificatie konden doen dan de auditor met zijn controleverklaring (Hopwood et al., 1989). Zo voorspelde het falingspredictiemodel van Altman uit 1968, falingen één jaar voor het faillissement in 82% van de

gevallen, terwijl de auditverklaring slechts in 44% van de gevallen correct bleek. In 1982 werd dit onderzoek herhaald, en kon het model nog betere voorspellingen doen, met een correcte voorspelling van 86,2% terwijl de auditverklaring slecht in 48,1% van de gevallen een juiste voorspelling deed (Asare, 1990; Graham, Damens, & Van Ness, 1991; Koh & Killough, 1990; McKeown et al., 1991; Mutchler, 1985; Hopwood et al., 1994; Vanstraelen, 2001). De auditor geeft dus in veel gevallen de onderneming het voordeel van de twijfel: ondanks ongunstige ratio's toch geen continuïteitsopmerking maken om een 'selffulfilling prophecy' te vermijden. Het professioneel scepticisme van de auditor kan dus in vraag gesteld worden, aangezien uit deze onderzoeken blijkt dat auditors falen om beschikbare informatie in hun oordeel op te nemen. Ook de studie van Vanstraelen (2001) gericht op Belgische ondernemingen toont aan dat modellen significant beter scoren dan het auditrapport. We kunnen toch wel stellen dat deze resultaten opmerkelijk zijn, aangezien we van een auditor verwachten dat hij beter in staat is een continuïteitsbeoordeling te maken doordat hij ook beschikt over interne informatie. Statistische falingspredictiemodellen worden dan ook voorgesteld als hulpmiddel om de kans op mogelijke misbeoordelingen te verkleinen (Wang et al., 2013). Uit onderzoek van Mercken en Govaerts (2008) blijkt echter dat voor Belgische ondernemingen in de periode 2006 de auditor het wel degelijk beter deed dan het model. Dit ligt in lijn van McKee (2003) die stelt dat ruwe predictiemodellen 61-68% juist kwalificeren en de auditor 66%.

Volgens Foster, Ward en Woodroof (1998) kunnen de verschillen te maken hebben met een verkeerd onderzoeksopzet. Zij vinden bv. geen superioriteit meer voor het falingspredictiemodel wanneer er gebruik wordt gemaakt van twee steekproeven, rekening houdend met dezelfde populatie proporties. Zowel de auditverklaring als statistische modellen blijken geen van beide goede voorspellers wanneer niet voldaan wordt aan bepaalde assumpties. Zoals: oversampling van faillissementen en ongelijkheid in misclassificatiekosten. Het publiek kan dus best ingelicht worden over de moeilijkheden bij het voorspellen van faillissementen, zodat de verwachtingskloof enigszins beperkt blijft (Hopwood et al., 1994). Bovendien moet er worden opgemerkt wordt dat het geven van een continuïteitsopmerking niet hetzelfde is als een faillissementsvoorspelling want dat is namelijk niet het doel van een auditor (Altman & McGough, 1974). Toch stelt Beckers C. (3 april, 2015) het volgende: " Het grootste risico voor een commissaris is het afgeven van een goedkeurende verklaring aan een bedrijf dat in de loop van het daaropvolgende boekjaar failliet gaat. Hij vindt het terecht dat het publiek verwacht dat ze toch faillissementen voorspellen, hij ziet het als zijn taak. Hijzelf maakt geen gebruik van falingspredictiemodellen. De going concern veronderstelling moet wel goed worden gedocumenteerd. Zeggen waarop gebaseerd: solvabiliteit, liquiditeit, rentabiliteit, comfort letter,.. Op basis van ISA's en eigen auditmethodologie. De commissaris kan dus mogelijk

betere prestaties leveren dan modellen puur gebaseerd op cijfers. Wel heeft de commissaris beroepsgeheim.”

3.3. Auditor en onafhankelijkheid

Er bestaat een informatieasymmetrie tussen aandeelhouders en managers, er is dan ook een grote vraag naar betrouwbare en objectieve boekhoudkundige informatie. De kwaliteit van deze informatie is in sterke mate afhankelijk van de perceptie of de auditor al dan niet gezien kan worden als een onafhankelijk beoordelaar (Carson, Simnett, & Ye, 2011). De onafhankelijkheid en competentie van een auditor spelen een rol in zijn beoordeling. Onder competentie verstaan we bekwaamheid en kennis. Volgens studies zijn auditors wel degelijk competent (Barnes & Den Hooi, 1993; Kida, 1980; Mautz & Sharaf, 1961; Mutchler, 1985; Simnett & Trotman, 1989). De kwaliteit van beslissingen werd gemeten door een vragenlijst, op een tien-puntenschaal werd aangegeven welke factoren relevant zijn en welk soort verklaring gepast is. Voor de beoordeling van de continuïteitsproblemen was er eensgezindheid, voor het formuleren van de verklaring was er echter geen overeenstemming. De sterke consensus, ondanks een groot volume aangeboden informatie wijst op expertise, competentie. Echter voor de beslissing welk type verslag geschikt is, lijken verdere richtlijnen aangewezen (Campisi & Trotman, 2012).

De auditor wordt gezien als een rationeel economisch agent, zijn beslissing tot het geven van een continuïteitsopmerking zal beïnvloed worden door de verwachte gevolgen ervan (Kida, 1980). Het auditingproces bestaat voor de continuïteit eigenlijk uit twee fasen. In de eerste gaat de auditor na of er gebeurtenissen en omstandigheden bestaan die twijfel zaaien over de continuïteit. In de tweede fase zal hij afwegen welke verklaring hij gepast acht. Hierbij zal hij mogelijk ook denken aan de gevolgen die een continuïteitsopmerking teweeg brengt. Enerzijds is er het risico op vervolging en mogelijke schade aan zijn reputatie, deze gevolgen zullen de auditor stimuleren een onafhankelijke beslissing te nemen. Anderzijds is er het mogelijke verlies van klanten en daarmee gepaard gaande honoraria en het ontbreken van mogelijkheden brengen van een klant. Klantverliezen spelen dus wel degelijk bij het beoordelingsvermogen van de auditor (Chen & Church, 1992; Citron & Taffler, 1992). De onafhankelijkheid van de auditor komt dus in gevaar doordat hij rekening houdt met mogelijke gevolgen van zijn beslissing. In zijn overweging, zal hij een balans trachten te vinden tussen verwachte verliezen gepaard met enerzijds type I-fouten en anderzijds type II-fouten.

Een belangrijke studie rond de invloed van trade-offs in de going concern beslissing is dat van Louwers (1998). Het onderzoek gaat na of er mogelijk ‘incentives’ voor de auditors bestaan die zijn beslissing beïnvloeden. Hiervoor wordt een zogenaamde verliesfunctie opgesteld. Factoren die we

kunnen associëren met de auditor zijn verliesfunctie zijn de volgende: toekomstige auditverloningen, duur van de audit-klant relatie, recente auditorveroordelingen, rechtsvervolging, reputatie, klantverliezen en vroegere continuïteitsmoeilijkheden. Er wordt echter geen verband vastgesteld tussen deze auditor verliesfunctie en het al dan niet geven van een continuïteitsopmerking (Louwers, 1998). Volgens hem neemt de auditor enkel indicatoren van financiële moeilijkheden in rekening, en blijft de auditor dus volledig onafhankelijk in zijn beoordeling. Dit wordt echter tegen gesproken door onderzoek van Kida (1980) volgens hem neemt de auditor de gevolgen van een continuïteitsopmerking wel degelijk in rekening bij zijn verklaring.

3.3.1. Langdurige auditor-klantrelaties en auditorswitching

Er wordt heel wat onderzoek gevoerd over het verband tussen de lengte van het auditmandaat en de auditkwaliteit. Enerzijds neemt de kennis van de auditor over het bedrijf, de sector en de financiële positie toe. Dit leercurve effect kan ervoor zorgen dat de auditor beter in staat is de continuïteit te beoordelen, zelfs indien het management manipulaties zou doorvoeren (Carcello & Nagy, 2004; DeAngelo, 1981; Geiger & Raghunandan, 2002; Louwers, 1998; Myers, Myers & Omer, 2003). Anderzijds komt de onafhankelijkheid, en daarmee de kritische beoordelingscapaciteit van de bedrijfsrevisor in gevaar, indien de familiariteit toeneemt en ze de bestaande relatie niet graag op het spel zetten waardoor de auditor sneller geneigd is het management het voordeel van de twijfel te geven en toe te geven aan managementdruk bij een conflict (Mautz & Sharaf, 1961). Bovendien is er een risico dat auditprogramma's statisch en routineus worden, hierdoor gaat men de resultaten anticiperen in plaats van alert te zijn voor abnormaliteiten. Dit risico op verslechtering van de auditkwaliteit wordt vooral geassocieerd met niet-BigN auditkantoren omdat de banden daar persoonlijker zijn. De ideale tijdsperiode voor een auditmandaat zoekt dus best een evenwicht tussen beide tegenstrijdigheden (Carey & Simnett, 2006).

Er bestaat nog een andere hypothese met betrekking tot het belang van de duur van de auditor-klant relatie, gebaseerd op het begrip quasi-rents. Quasi-rents ontstaan doordat de hoge opstartkosten bij het langdurig behouden van een klant gecompenseerd worden en door de transactiekosten die een klant moet betalen bij het switchen van auditor. Voor het bepalen van de audit fee voor nieuwe klanten houdt de auditor dan ook rekening met deze toekomstige quasi-rents. Volgens sommigen zal een nieuwe auditor vaak initieel een audit fee vragen die lager is dan de kost om de audit uit te voeren, om zo nieuwe klanten aan te trekken (DeAngelo, 1981).

Ruiz-Barbadilla, Gomez-Aguilar en Carrera (2009) onderzochten of er een verband bestaat tussen de economische afhankelijkheid van een klant en het afleveren van een verklaring met toelichtende

paragraaf. De onderzoekers vonden dat de kans op een continuïteitsopmerking voor een onderneming in financiële moeilijkheden, lager lag in de periode van verplichte rotatie in vergelijking tot de periode zonder verplichte rotatie, voor Spaanse beursgenoteerde ondernemingen. Verplichte kantoorrotatie blijkt dus geen prikkel voor auditkantoren om een reputatie op te bouwen, integendeel het zorgt ervoor dat auditors in de beginjaren van een auditmandaat mogelijk sterker afhankelijk zijn van de klant om zo de hoge opstartkosten van de audit te recupereren (Arrunada & Paz-Ares, 1997; Dye, 1991). Een institutionele omgeving met verplichte kantoorrotatie leidt dus niet tot een hogere auditkwaliteit.

De mogelijkheid tot auditshoppen werd onder de aandacht geplaatst na de verschillende schandalen in 2000. Er bestaat bezorgdheid dat de manager de auditor onder druk zet voor het geven van verklaring zonder voorbehoud. Het management wil een aangepaste verklaring vermijden omwille van de impact op aandelenprijzen en managementvergoedingen. Schwartz en Menon (1987) vinden sterke ondersteuning voor hun hypothese dat ondernemingen met continuïteitsproblemen een grotere tendens vertonen om te veranderen van auditor dan gezondere ondernemingen. Het contract wordt dus beëindigd omdat men de strengere beoordelaar hoopt te vervangen door een milder gestemde auditor (Pragasam & Sands, 1996). Wetgevende instanties zijn dan ook enigszins bezorgd over de bedreiging van ontslag op de onafhankelijkheid van de auditor en leggen beschermende maatregelen op. In België is de duurtijd van een mandaat drie jaar en daarbinnen is het moeilijk van auditor te wisselen. In Angelsaksische landen zien we dat fenomeen van auditor switching vaker optreden (Matsumura, Subramanyam, & Tucker, 1997). Evenwel toonde Lennox (2000) aan dat auditorswitching niet altijd zorgt voor een betere verklaring. Er is niet meer kans op een 'schone verklaring' in het daaropvolgend jaar. Ondernemingen daarentegen die niet veranderden van auditor kregen wel vaker een 'schone verklaring'. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat zij de auditor behielden omdat ze wisten dat de financiële problemen opgelost raakten (Chow & Rice, 1982). Klanten zullen ook minder snel geneigd zijn van auditor te veranderen naarmate hun kans op faillissement toeneemt. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat de kans klein is dat de vervangende auditor een andere verklaring zal uitgeven dan zijn voorganger en de overstapkosten dus niets opleveren. Auditor switching zal ook minder voorkomen indien de klant de auditors als een homogene groep beschouwt. Differentiatie kan ontstaan door verschil in competentie, subjectiviteit, onafhankelijkheid, work effort, risicovoorkeuren, marketingstrategieën en beschikbare informatie (Matsumara et al., 1997). De klant zal in zijn switchgedrag een afweging maken tussen de kosten gepaard gaand met een aangepaste verklaring (die hij door de wissel hoopt te vermijden) en de transactiekost voor het aanstellen van een nieuwe auditor (de switchkost). De switchkost bestaat uit drie componenten. De eerste is gerelateerd aan de significante start-up kost die kan worden

terugverdiend doorheen de tijd doordat de auditor gespecialiseerde kennis opbouwt. De tweede component zijn de transactiekosten, ook wel zoekkosten genoemd, bij het aanstellen van een nieuwe auditor. De derde component is de publicatiekost, de veranderingen moeten openbaar gemaakt worden.

In België verplicht de wet dat de commissaris voor drie jaar benoemd blijft. Opzegging van het contract is enkel mogelijk onder bijzondere omstandigheden. Een gemiddeld mandaat heeft een looptijd van twintig jaar (Breesch, 2001). Beckers C. (3 april, 2015) bevestigt dit “Er financieel niet meer aan uit kunnen is geen grondige reden om een mandaat stop te zetten, men zal de drie jaar moeten uitdoen. Bij de offerteronde is het screeningproces dus van cruciaal belang. Hij vindt het goed dat het contract beschermd wordt.” Belgische onderzoeksresultaten zijn gemengd. Een onderzoek van Vanstraelen uit 2000 testte of in het laatste jaar van het mandaat de auditor geneigd zou zijn een verklaring in het voordeel van zijn klant te geven, in de hoop dat het contract vernieuwd wordt. Het resultaat bleek niet statistisch significant. Toch blijkt dat de klant vier keer meer geneigd is te veranderen van auditor aan het einde van zijn mandaat wanneer er een continuïteitsopmerking werd gemaakt in het laatste jaar. Het effect bestaat enkel voor het laatste jaar van het mandaat. Die continuïteitsopmerking bedreigt dus de auditoronafhankelijkheid (Vanstraelen, 2003). Vanstraelen (2001) vindt bovendien dat de bedrijfsrevisor minder geneigd is een continuïteitsopmerking te maken als het auditkantoor klantenverlies heeft geleden in het voorgaande jaar. Daarnaast zouden langere auditkantoor termijnen volgens Vanstraelen (2007) leiden tot een hogere kans op het ontvangen van een goedkeurende verklaring zonder voorbehoud, maar uit later onderzoek van Knechel en Vanstraelen (2007), waarbij rekening werd gehouden met de financiële gezondheid van de onderneming, bleek er toch geen significante invloed te zijn. Zij concluderen dat de auditors niet minder onafhankelijk worden doorheen de tijd, maar dat ze evenmin meer ervaren worden in het voorspellen van faillissementen. Volgens Beckers C. (3 april, 2015) “Vindt een langer mandaat niet nodig. Een mandaat van 3 jaar is gepast voor het waarborgen van de onafhankelijkheid. De commissaris is verantwoordelijk voor het verkrijgen van voldoende kennis over de onderneming, volgens hem is dit mogelijk binnen het tijdbestek.”

3.3.2. Aanbod niet-auditdiensten en audithonoraria

De onafhankelijkheid kan ook in het gedrang komen door andere diensten die de auditor presteert voor de klant. Soms zullen auditors lagere prijzen vragen voor hun audit om toegang te krijgen tot de meer lucratieve andere diensten (Ezzamel, Gwilliam, & Holland, 1996; Lennox, 1999). Bij een gezamenlijk aanbod zijn de kosten van klantverlies groter en dus is de bedreiging van

managementdruk ernstiger. De kans bestaat ook dat de auditor geneigd is de zaken meer zoals de klant te bekijken, waardoor de beslissing vaker gebeurt in het voordeel van de klant (Citron & Taffler, 1992; DeFond et al., 2002; Geiger et al., 1998; Kida, 1980). Deze bezorgdheden zijn bijzonder relevant in een context waarbij het beoordelingsvermogen van de auditor een grote rol speelt, wat het geval is bij rapporteringbeslissingen gerelateerd aan continuïteitsonzekerheden (Geiger & Rama, 2003). De wetgevers vonden het dan ook noodzakelijk regelgeving in te voeren omtrent het gezamenlijk aanbod van diensten. De invoering hiervan ging gepaard met de afsplitsing van consulting divisies bij grote auditkantoren (Firth, 2002) maar een gezamenlijk aanbod blijft mogelijk omdat de auditkantoren nog steeds veel meer dan enkel audit doen. De maatregelen omvatten drie elementen: transparantie van de honoraria, kwantitatieve beperking van het honorarium voor niet-audit diensten en een lijst van verboden diensten. De transparantie is verhoogd de verplichte publicatie van de honoraria. In België moet iedere onderneming met een commissaris sinds 2008 in haar jaarrekening toelichting te geven van de audit- en niet-audit fees. Deze regelgeving geldt voor heel de Europese Unie en is vastgelegd in de achtste Europese Richtlijn (2006/43/EG, mei 2006) inzake financiële rapportering en vindt toepassing in België door het K.B. van 27 april 2007. Kwantitatief werd in België gekozen voor de one-to-one regel, die stelt dat de inkomsten die een auditor ontvangt voor niet-auditdiensten in principe niet hoger mogen zijn dan deze voor de auditdienst zelf, tenzij dit expliciet is goedgekeurd door het auditcomité of indien er een college van commissarissen bestaat (Wet van 2 augustus 2002 betreffende Corporate Governance, enkel van toepassing op beursgenoteerde ondernemingen). Het IBR heeft dat principe uitgebreid tot alle ondernemingen. In de auditrichtlijn 2014/56/EU wordt voor OOB een beperking tot 70% opgelegd. De lijst met de verboden diensten is in België opgenomen in art. 183ter W.Venn. “Er zijn zelfs diensten die op de verboden lijst staan. Hierbij gaat het om activiteiten waarbij de auditfirma in de plaats van het management optreedt. De onafhankelijkheid is dan niet meer gewaarborgd, doordat men zichzelf aan het controleren is. Zo is bijvoorbeeld het meehelpen bedenken van een herstelplan verboden.” volgens Beckers C. (3 april, 2015)

De verschillende onderzoeken zijn het niet eens over de relatie tussen de kans op een continuïteitsopmerking en honoraria (voor audit- en niet-auditdiensten). Een positief verband tussen het aantal audituren en de hoeveelheid niet-auditdiensten wordt door sommige auteurs verklaard door specifieke gebeurtenissen. Deze creëren een grotere vraag naar consultantendiensten, en diezelfde gebeurtenissen zorgen ook voor extra auditwerk. Voorbeelden van specifieke gebeurtenissen zijn overname of fusie, nieuwe fondsen, integratie nieuwe boekhoud- en informatiesystemen, nieuwe CEO en herstructurering (Firth, 2002). Deze gebeurtenissen triggeren dus de vraag naar meer niet-auditdiensten en vereisen tegelijkertijd meer auditwerk. Maar dat geldt

ook voor ondernemingen in moeilijkheden. De audit van ondernemingen met gekende financiële moeilijkheden vereist extra controlewerk, waarbij er voor deze ondernemingen een hogere risicopremie geldt, wat bijdraagt tot een hoger audithonorarium (Barkess & Simnett, 1994; Bell, Landsman, & Shackelford, 2001; DeFond et al., 2002; Firth, 2002; Francis & Simon, 1987; Palmrose, 1986; Simunic, 1980) terwijl de onderneming ook meer behoefte aan consult kan hebben (meer niet-audit diensten).

Dat een hogere totale fee gerelateerd is aan minder aangepaste verklaringen is evenmin noodzakelijk een signaal voor de bedreiging van de onafhankelijkheid, daar het mogelijk is dat de gepresteerde niet-audit dienst de financiële situatie van de klant dusdanig heeft verbeterd dat een continuïteitsopmerking alsnog kan vermeden worden. Zo kwam Robinson (2008) tot de conclusie dat het verbod van het leveren van belastingdiensten in gezamenlijk aanbod met auditdiensten niet zorgde voor een verbetering van de auditkwaliteit. In tegendeel, het inperken van deze belastingdiensten zorgde voor een afname in het aantal juist afgegeven continuïteitsopmerkingen voorafgaand aan een faillissement. Het leveren van niet-auditdiensten moet dus niet enkel als negatief worden beschouwd. Zo is er het voordeel van kennis spillover en efficiëntie (Simunic, 1984). De kennis van de auditor over de klant en diens risico neemt toe, en deze informatie kan dan worden gebruikt tijdens de auditprocedure (Lim & Tan, 2008). Kennis spillover is typisch voor meer gespecialiseerde auditors die extra bezorgd zijn om reputatieverlies en vervolging en dan ook minder snel bezwijken onder klantendruk. Onderzoeksresultaten tonen aan dat specialisten een betere kwaliteit bieden en meer geneigd zijn om een continuïteitsopmerking te maken. De voordelen van spillover worden vaak echter teniet gedaan door de Chinese muur binnen een auditfirma, ontworpen om interactie tussen het audit- en niet-audit team van dezelfde klant te beperken (Ezzamel, Gwilliam, & Holland, 1996).

3.3.3. Kenmerken van de auditfirma: grootte

De BigN worden verondersteld een hogere auditkwaliteit te bieden tegen een hoger tarief, waarbij er in het wetenschappelijk onderzoek vaak een verstrengeling met de hoogte van het audithonorarium ontstaat.

In de literatuur zijn er diverse tegengestelde relaties verondersteld:

- Een hoger audithonorarium verhoogt de economische afhankelijkheid en vermindert de kans op een aangepaste verklaring, of de alternatieve redenering een BigN heeft een betere screening van zijn klanten en vermijdt probleemgevallen wat de kans op een aangepaste verklaring vermindert.
- Een BigN kantoor is duurder en levert betere kwaliteit, met meer aangepaste verklaringen tot gevolg.
- Een BigN kantoor is voorzichtiger in de beoordeling door het grotere risico op vervolging en reputatieschade, met meer aangepaste verklaringen tot gevolg

a) BigN kantoren zullen gemiddeld hogere prijzen aanrekenen waardoor er een grotere afhankelijkheid van een klant ontstaat omdat er meer op het spel staat bij mogelijk klantenverlies (Basioudis & Francis, 2007; Basioudis et al., 2008; DeAngelo, 1981; Francis, 1984). Hierdoor zou een BigN minder geneigd zijn een continuïteitsopmerking te maken (Carcello & Neal, 2003; Chow & Rice, 1982; Craswell, 1988). Maar er geldt ook dat de BigN na de grote fraudeschandalen heel kritisch zijn wie ze opnemen in hun portfolio. Als de BigN op voorhand een betere screening doorvoeren waardoor ze minder ondernemingen met financiële problemen in hun klantenbestand hebben is het logisch dat er minder continuïteitsopmerkingen zullen zijn. Als beursgenoteerde ondernemingen met financiële moeilijkheden door de BigN geweigerd worden zullen zij terecht komen bij kleinere regionale firma's. Kleinere auditkantoren zouden minder efficiënt zijn in hun screeningbeleid en dus conservatiever moeten zijn in hun beoordelingen om eventuele vervolgingskosten te vermijden en bijgevolg meer aangepaste verklaringen afgeven. Ook partnercompensatieplannen zouden een impact kunnen hebben op de continuïteitsbeoordeling. Voor small pool compensatieplannen, waarbij winsten worden herverdeeld op lokaal niveau is er een grotere gevoeligheid dan bij large pool, waarbij de winsten verdeeld worden op hoger niveau. Uit de studie van Carcello, Hermanson en Huss (2000) blijkt er toch geen direct verband te bestaan. Ook zullen BigN kantoren meer dan kleine kantoren geconfronteerd worden met een situatie dat een directielid van de klant voorheen voor het betrokken BigN kantoor heeft gewerkt, waardoor er een andere onderhandelingspositie kan ontstaan, met een grotere kans op een verklaring zonder voorbehoud (Lennox, 2005). Beckers C. (3 april, 2015) beweert dat "dit in de praktijk niet van toepassing is. Hijzelf heeft hier nooit wat van ondervonden. De klantenrelatie blijft belangrijk, maar wij zijn een onafhankelijke onderneming. Zelf ook al druk van het management ondervonden, echter wil de auditfirma geen risico lopen. Als de klant te ver gaat, zullen ze dit altijd melden. EY heeft zelf ook controles ingevoerd, zelf is hij een subject matter reviewer. Dit wil zeggen dat elke aangepaste opinie wordt nagekeken door iemand onafhankelijk van het dossier."

b) Volgens een andere stroming onderzoekers neemt de kwaliteit van een audit toe met de omvang van het auditkantoor (DeAngelo, 1981). Er wordt dan een positief verband verwacht tussen auditors van een BigN kantoor en het maken van een continuïteitsopmerking (Fargher & Jiang, 2008). Deze hypothese steunt op de assumptie dat deze BigN auditkantoren over meer financiële middelen, kennis en expertise beschikken dan de kleinere kantoren (Knechel & Vanstraelen, 2007). Dit zorgt ervoor dat de ontdekkingskans van financiële moeilijkheden hoger ligt en dus ook van de daarmee gepaard gaande continuïteitsopmerkingen (Craswell, Stokes & Laughton, 2002; Mutchler, 1986; Vanstraelen, 2000). Er wordt verwacht dat de BigN leden sneller geneigd zijn een toelichtende paragraaf te geven (Kida, 1980; Lys & Watts, 1994) maar statistisch wetenschappelijk onderzoek levert geen bewijs voor meer continuïteitsopmerkingen (Citron & Taffler; 1992; Geiger et al., 2005; Knechel & Vanstraelen, 2007), mogelijk door de al besproken betere screening.

c) Die screening bemoeilijkt mogelijk ook de derde denklijn. Grote auditkantoren zouden conservatiever zijn in hun beoordeling omdat ze ten aanzien van het publiek een voorbeeldfunctie vervullen en dus meer te verliezen hebben bij gerechtelijke vervolging (Basioudis et al., 2008; Dye, 1993; Francis & Krishnan, 1999; Lennox, 1999). Ook lopen de reputatiekosten bij verkeerde classificaties hoog op doordat deze kantoren vaak grote bedragen geïnvesteerd hebben in hun merknaam (DeAngelo, 1981; Francis & Wilson, 1988; Geiger, Raghunandan & Rama, 2006; Simunic & Stein, 1987; Vanstraelen 2002). BigN kantoren lopen daarenboven een groter risico op vervolging in vergelijking met hun kleinere collega's omdat zij beschikken over zogenaamde "deep pockets". Dit alles zorgt in principe voor het sneller geven van een aangepaste verklaring, maar dit wordt gecompenseerd doordat grote auditfirma's veeleer hoge kwaliteitsklanten aantrekken, waardoor de kans op een continuïteitsopmerking afneemt (Ireland, 2003).

3.3.4. Kenmerken individuele auditor

Niet enkel eigenschappen op firmaniveau kunnen een invloed hebben op de continuïteitsbeoordeling, ook persoonlijkheidskenmerken van de auditor kunnen een rol spelen. Onderzoek van Sundgren en Svanström (2014) ging ondermeer de invloed van het aantal mandaten en de leeftijd van de commissaris in Zweden na, zoals België een omgeving met ISA en weinig rechtsvervolging, maar meer kans op auditorswitching omdat de minimale benoemingsperiode op slechts 1 jaar wordt gesteld. Twee hypothesen werden onderzocht: H1- Er bestaat een negatief verband tussen het aantal mandaten en de kans op het geven van een continuïteitsopmerking, H2- oudere meer ervaren auditors hebben een lagere kans op het geven van een continuïteitsopmerking. Wij merken wel op dat de twee hypothesen niet onafhankelijk zijn (oudere, meer ervaren auditors zullen meer mandaten hebben). Beide hypothesen werden bevestigd. De auteurs geven als uitleg dat

de auditor met meer mandaten over minder tijd beschikt om complexe situaties en omstandigheden verbonden met de kans om te continueren te bestuderen. Assistenten kunnen mogelijk compenseren voor dit tijdsgebrek als ze goed worden opgevolgd en gecontroleerd. Een auditor met een grote klantenportfolio zal minder tijd kunnen besteden aan het uitgebreid zoeken van bewijsmateriaal en het voeren van discussies met het management aangaande continuïteitsproblemen. Leeftijd is volgens de auteurs een ander belangrijke factor. Wanneer werknemers zich beginnen voor te bereiden op hun pensioen leidt dit mogelijk tot lagere prestaties, ondanks ze over de nodige kennis beschikken is hun toewijding en interesse sterk afgenomen. Inspanning kan gezien worden als de moeite die men doet om de nodige kennis op te doen met betrekking tot de ondernemingstoestand en indien nodig zijn verklaring aan te passen. Anderzijds is er de motivatie om auditstandaarden te begrijpen en consequent toe te passen. Onderzoek heeft aangetoond dat oudere personen minder deelnemen aan jobtraining in vergelijking tot hun jongere collega's. De nog enigszins "nieuwe" continuïteitstandaarden, zullen dus mogelijk niet voldoende gekend zijn door sommige oudere auditors. Een factor die mogelijk zorgt voor een verhoging van de inspanningen, is het risico op vervolging en disciplinerende sancties. Echter wanneer auditors dicht bij hun pensioen staan, zal deze factor minder van belang zijn. De kans op onderzoek is immers klein. Hierdoor zullen oudere auditors, zonder voldoende intrinsieke motivatie geneigd zijn een korte termijn strategie toe te passen, waarbij niet veel geïnvesteerd zal worden in relevante training. Men kan evenmin uitsluiten dat oudere auditors toleranter zijn voor hun klanten omwille van hun mogelijk langdurige klantrelatie, en hierdoor minder snel een continuïteitsopmerking maken. Deze resultaten wijzen erop dat regelgevers alert moeten zijn. Zij zullen moeten nagaan of een bovengrens op het aantal benoemingen een effectief middel zou zijn om auditkwaliteit te verbeteren. De bevindingen wijzen erop dat auditorkenmerken sterk geassocieerd zijn met het rapporteringgedrag en de auditkwaliteit (Sundgren & Svanström, 2014).

3.3.5. Media-aandacht

Wanneer er voor de datum van de controleverklaring negatieve persaandacht is geweest neemt de perceptie ten aanzien van de kans op falen toe. De auditor staat meer pessimistisch ten aanzien van de overlevingskans. Ook al bevat de persmededeling geen nieuwe informatie, de auditor ziet dit wel als een verhoging van de kans op vervolging. Auditors denken daarenboven dat de media-aandacht zorgt voor een afname van de kans op auditorswitching, de bedreiging van klantenverlies neemt dus af. Media-aandacht zal zo bijdragen tot een verhoging van de kans op een continuïteitsopmerking na het uitvoeren van extra auditprocedures die de kosten voor de auditor verhogen (Joe, 2003).

3.3.6. *Selffulfilling prophecy*

Bij het maken van zijn beoordeling zit de auditor volgens Gaeremynck en Willekens (2001) met een dilemma. Enerzijds wil hij stakeholders beschermen en het vervolgingsrisico beperken door moeilijkheden tijdig bekend te maken. Anderzijds kan hij aarzelen om bepaalde vastgestelde onzekerheden naar buiten te brengen omdat hij denkt dat die informatie het faillissement juist zou veroorzaken. Het 'selffulfilling prophecy' effect kan als volgt worden geformuleerd: "het hefboomeffect dat een toelichtende paragraaf veroorzaakt voor een onderneming die zonder die paragraaf waarschijnlijk zou overleven" (Tucker & Matsumura, 2002). Wanneer ondernemingen geconfronteerd worden met een continuïteitsopmerking hebben zij een verhoogde kans om in een financiële crisis terecht te komen (Wang et al., 2013). Het 'selffulfilling prophecy' fenomeen wordt evenwel niet ondersteund door onderzoek. Het zou enkel gaan om de ernst van de financiële problemen die het faillissement veroorzaken, en niet de openbaarmaking op zich. Werk van Mutchler (1984) toont ook aan dat grote auditkantoren niet geloven in het bestaan van een 'selffulfilling prophecy', in tegendeel wordt zelfs vastgesteld dat er een positief effect kan optreden na het verkrijgen van een continuïteitsopmerking doordat de onderneming nog tijdig herstelmaatregelen kan nemen om een faillissement te vermijden. Toch zouden sommige auditors die er geloof aan hechten geneigd zijn geen continuïteitsopmerking te geven om zo hun relatie met de klant niet in gevaar te brengen (Citron & Taffler, 2001; Matsumura et al., 1997; Shinde, Stone, & Willems, 2013).

3.4. Wat is de informatiewaarde van de continuïteitsbeoordeling door de auditor?

Auditstandaarden vereisen dat er melding gemaakt wordt van significante onzekerheden over de continuïteit in de controleverklaring (Citron & Taffler, 1992; Levitan & Knoblett, 1985). Er wordt dus verwacht dat er een sterk verband bestaat tussen deze gesignaleerde onzekerheden en een mogelijk faillissement. Er is er veel onenigheid binnen de literatuur over de signaliseringswaarde van het controleverslag. Folie S. (11 mei, 2015) zegt hierover het volgende: "het commissarisverslag is nog te beperkt inzake informatie m.b.t. de continuïteitsproblematiek. Er bestaat nog een verwachtingskloof tussen de verantwoordelijkheid van de commissaris en de verwachtingen van het publiek. Het commissarisverslag biedt namelijk geen 100% waarborg dat de continuïteit gegarandeerd zal zijn in de toekomst."

3.4.1. *Angelsaksische landen*

De Anglo-Amerikaanse omgeving wordt gekenmerkt door externe financiering via de kapitaalmarkt. Beursgenoteerde ondernemingen, hebben een sterk verdeeld aandeelhouderschap en een voorbeeldfunctie ten aanzien van het publiek (Ireland, 2003). Hierdoor moeten ze voldoen aan

strengere financiële rapporteringeisen. Aandeelhouders hebben minder toegang tot interne informatie dan de kredietinstellingen, en hechten dus meer belang aan het verslag van de commissaris en in het bijzonder zijn continuïteitsbeoordeling (Nobes & Parker, 1991). Volgens Hope en Langli (2010) is het reputatierisico hoger voor beursgenoteerde ondernemingen dan voor private ondernemingen. Kaplan en Williams (2013) onderzochten het simultaan verband dat er bestaat tussen een continuïteitsopmerking en het vervolgingsrisico voor de auditor. Wanneer er een groot risico bestaat op vervolging zal de auditor zich willen beschermen, dit leidt tot een toename in het aantal continuïteitsopmerkingen. In de studie van Martin (2000) werden de beoordelingen in verband met continuïteit vergeleken voor de V.S., Frankrijk en Duitsland. Hij merkte op dat er significant meer continuïteitsopmerkingen gegeven werden in de V.S. dan in Frankrijk en Duitsland (Continentaal Europese landen). De auditor neemt een defensieve rol aan (Carcello & Palmrose, 1994). Zowel de vrees voor gerechtelijke vervolging als reputatieverlies zijn belangrijke factoren in het al dan niet geven van een continuïteitsopmerking (Anderson & St. Pierre, 1984; Francis & Krishnan, 2002; Geiger & Raghunandan, 2001; Krishnan & Krishnan, 1996; Palmrose, 1987).

Een studie van Altman en McGough (1974) gebaseerd op een steekproef van 34 Amerikaanse beursgenoteerde ondernemingen toonde aan dat slecht 46,4% één jaar voor faling een toelichtende paragraaf kreeg. De signaliseringswaarde van het auditverslag werd in deze studie dus sterk in vraag gesteld. Soortgelijk Amerikaans onderzoek werd herhaald in 1987 door Menon en Schwartz, zij merkten op dat 60% voorafgaand het falen een toelichtende paragraaf kregen. Onderzoek van Citron en Taffler (1992) is nog kritischer, uit hun studie blijkt namelijk dat er slechts weinig failliete ondernemingen in het Verenigd Koninkrijk voorafgaand een continuïteitsopmerking kregen, slechts 26,2%. In tegenstelling tot de verwachting lijkt het commissarisverslag in de Angelsaksische omgeving eerder weinig informatiewaarde te hebben.

3.4.2. Continentaal Europa

In Continentaal Europa wordt veeleer beroep gedaan op kredietinstellingen (Nobes & Parker, 1991). Dit heeft tot gevolg dat kredietinstellingen een bijkomende rol vervullen en hun klanten steunen bij financiële moeilijkheden, waar beleggers op de kapitaalmarkt juist hun geld zo snel mogelijk zullen terugtrekken uit de onderneming (Vanstraelen, 2001). Hierdoor hoeft de bedrijfsrevisor minder een toelichtende paragraaf toe te voegen (Vanstraelen, 1999). Ook het aandeel private ondernemingen is erg verschillend. De rol van de auditor in private ondernemingen verschilt met deze in beursgenoteerde. Private ondernemingen hebben een sterk geconcentreerd aandeelhouderschap en controlerende aandeelhouders. Er ontstaat een agencyconflict tussen controlerende aandeelhouders

versus minderheidsaandeelhouders. Daarenboven heerst er een lagere rapporteringkwaliteit. Door de grote informatieasymmetrie is het oordeel van de auditor dus van cruciaal belang (Ball & Shivakumar, 2005; Carcello et al., 2009; Chaney, Jeter, & Shivakumar, 2004). De auditorverklaring zal dan ook een hoge informatiewaarde hebben voor kleine ondernemingen waar er minder private informatie wordt ontwikkeld (Blay & Geiger, 2001). Dit wordt bevestigd door onderzoek van Menon en Williams (2010), echter merken zij op dat er enkel een toegevoegde waarde zal zijn als er verwezen wordt naar het schenden van schuldconvenanten. Deze vereisen vaak dat ondernemingen geen continuïteitsopmerking mogen krijgen, dit kan er voor zorgen dat het 'selffulfilling prophecy' fenomeen plaatsvindt omdat de onderneming geen financiering meer krijgt. Redenen die betrekking hebben op de financiële toestand af te lezen uit de financiële overzichten zijn al gekend bij investeerders en leveren dus geen extra informatiewaarde.

In continentaal Europa ligt de gerechtelijke vervolging op een veel lager niveau dan in Anglo-Amerikaanse omgeving (Gietzmann & Quick 1998; Kinney 1994). In deze specifieke context kan onafhankelijkheid toch gegarandeerd blijven, omwille van reputatieverlies (Hope & Langli, 2010). Zo stelde Beckers C. (3 april, 2015) "Reputatieschade is veel groter dan eender welke fee de klant betaalt, dit is volgens hem de beste waarborg voor onafhankelijkheid."

Door Vanstraelen (2002) werd specifiek ingegaan op de continuïteitsbeoordeling in België, een land met beperkte vervolgingsrisico's. Dit komt tot uiting in het feit dat er sinds 1831 tot 2002 er nog maar acht rechtszaken werden aangespannen tegen Belgische revisoren (Aerts, 2002). De kleine kans op rechtsvervolging wordt gecompenseerd door mechanismen ingesteld om de onafhankelijkheid van de auditor te bevorderen en zo de doelstelling van de auditstandaarden te behalen. Volgende maatregelen werden getroffen voor de Belgische markt: controle door het IBR, disciplinerende sanctie bij niet naleving van de ethische code, auditcontracten van minstens 3 jaar, elke gecertificeerde auditor wordt om de vijf jaar onderworpen aan een peer review en krachtige stakeholdersgroepen zoals vakbonden. Onderzoek van Gaeremynck en Willekens (2003) weerlegt dan ook de veronderstelling dat de onafhankelijkheid in België bedreigd zou zijn. Voor een omgeving met veel private ondernemingen (99%), bankfinanciering en weinig rechtsvervolging, vinden ze namelijk dat financiële bedrijfsprestaties dezelfde impact hebben op de auditorbeoordeling als in andere omgevingen met meer rechtsvervolging. Het type verslag wordt gebruikt als signaal. Aanvankelijk wordt bezorgdheid tot uitdrukking gebracht, aan de hand van een verslag met voorbehoud voor de waarderingsregels. Wanneer het faillissement nadert en de problemen acuter worden, wordt er overgeschakeld op een verslag met opmerkingen over de continuïteit eventueel aangevuld met voorbehoud voor de waarderingsregels. Zo kreeg 62% van de gefaalde ondernemingen een niet standaard goedkeurende verklaring in het jaar voor de faling. Hoe verder de

faling nog verwijderd is, hoe minder goed de accuraatheid van de auditbeoordeling. Hieruit kunnen we concluderen dat het auditverslag voor belanghebbenden een toegevoegde waarde kan hebben, wanneer een onderneming te kampen heeft met financiële problemen maar nog niet in staking van betaling verkeert. Door het commissarisverslag zal de lezer ervan beter in staat zijn chronisch zieke ondernemingen te onderscheiden van gezonde (Gaeremynck & Willekens, 2001).

3.4.3. Algemeen

Carlson, Glezen en Benefield (1998) tonen aan dat jaarrekeninggebruikers de auditverklaring wel degelijk zinvol vinden bij hun evaluatie van de onderneming. Wanneer abnormale returns op aandelen werden geobserveerd rond de periode van de openbaarmaking van de controleverklaring stelde men vast dat deze opvallend lager waren voor ondernemingen met een continuïteitsopmerking dan voor de anderen. Wanneer de continuïteitsopmerking niet verwacht wordt kan dit een negatieve marktreactie veroorzaken, geanticiperde aangepaste verklaringen veroorzaken geen gelijkaardige reactie. Wat de markt verwacht zal dus haar reactie bepalen. Algemeen kunnen we dus veronderstellen dat de auditorverklaring enige informatiewaarde bevat voor investeerders (Blay, Geiger, & North, 2011; Jones, 1996). De aangepaste verklaring bevat informatie die de perceptie van investeerders ten aanzien van het bedrijfsrisico verandert. Dit zorgt voor aangepaste verwachtingen omtrent de bedrijfswaarde, en dus daalt de aandelenprijs en toekomstige cashflows.

3.5. Recente ontwikkelingen

3.5.1. Europese audithervorming

De afgelopen jaren werden gekenmerkt door de adoptie en implementatie van de ISA's. De implementatie van de regelgeving duurt relatief lang. Zowel de auditoropleiding als de disciplinaire sancties spelen een rol in het adoptieproces (Sormunen, Klarskov Jeppesen, Sundgren, & Svanström, 2013). De harmonisering van accounting- en auditstandaarden zorgen voor gelijkaardige regels over de verschillende landen heen. Maar verschillen in implementaties van dezelfde standaarden leiden tot verschillen in de praktijk overheen de landen. "Omwille van de specifieke Belgische vennootschapwetgeving, blijft het commissarisverslag verschillend, het 2de deel is uniek voor België. Toch maakt het de samenwerking binnen een internationale auditfirma gemakkelijker." (Beckers, C., 3 april, 2015).

Het internationaal forum voor audit regelgevers (IFIAR) brengt beleidsmakers van 51 landen samen. De organisatie heeft als doelstelling: het delen van kennis, praktijkervaring, samenwerking promoten en het opzetten van een platform voor dialoog tussen allerlei internationale organisaties geïnteresseerd in auditkwaliteit (IFIAR, z.d.). Zulke initiatieven zijn nodig om op termijn te komen tot een harmonisatie van de auditstandaarden overheen de verschillende landen.

3.5.2. Institutionele instellingen

3.5.2.1. Effect van meer regel gebaseerde auditstandaarden

Door de uitgifte van formele auditstandaarden in 2000 zijn de continuïteitrapportering verantwoordelijkheden van de auditor toegenomen. Voorafgaand aan de uitgifte van regelgebaseerde standaarden had de auditor nog enige vrijheid, er was enkel een niet bindende omzendbrief. Nu is de auditor verantwoordelijk, voor het geven van een aangepaste verklaring bij twijfel over de continuïteit. Auditors moeten garanderen dat een onderneming in moeilijkheden voldoet aan regelgebaseerde vereisten in verband met openbaarmaking door de RvB. Wanneer het orgaan niet aan de voorwaarden voldoet, dan moet de auditor hen herinneren aan hun verantwoordelijkheden. Regels kunnen makkelijker worden afgedwongen, waardoor de onafhankelijkheid van de auditor minder bedreigd wordt. In België is de kans op vervolging laag, maar door de invoering van de formele continuïteit auditstandaard, is er wel meer toezicht van het IBR. Er wordt dus verwacht dat het aantal continuïteitsopmerkingen is toegenomen. Deze verschuiving zorgde inderdaad voor een daling in het type II-fouten en een toename in het type I-fouten. Samengenomen heeft deze maatregel dus zowel een positief als negatief effect op de auditkwaliteit. Het netto-resultaat is dan ook afhankelijk van de belangen voor de beïnvloede partijen. Crediteuren zullen een voordeel ondervinden, doordat er sneller gewaarschuwd wordt voor financiële problemen. De auditor, onderneming en werknemers zullen eerder nadelen ondervinden omdat er onterecht gewaarschuwd wordt voor continuïteitsproblemen wat kan leiden tot een verslechtering van de auditor-klantrelatie en 'selffulfilling prophecy' (Carcello et al., 2009).

In Spanje vinden we vaak niet eenduidige verwoordingen terug in de auditverklaring, waarbij men overmatig gebruik maakt van een conditionele woordkeuze. Hierdoor krijgt de continuïteitsopmerking vaak niet de nodige relevante aandacht, waardoor de lezer misleid wordt in het vormen van zijn oordeel. Arnedo, Lizarraga en Sánchez (2008) stellen dan ook dat een auditstandaard op zichzelf niet volstaat om audit gedrag efficiënt te controleren. Er is dus nood aan meer kwaliteitscontrole en strafrechtelijke vervolging.

3.5.2.2. Tuchtcommissie IBR

Sinds een aantal jaren voert de Commissie van Toezicht een systematische analyse uit van de commissarisverslagen voor failliet verklaarde vennootschappen. Elke maand ontvangen zij een bestand van het onderzoeksbureau Graydon met een lijst van alle faillissementen waarvoor een commissaris benoemd was. De commissie gaat na of de commissaris de wettelijke en normatieve bepalingen op het vlak van de controle op de continuïteit van de onderneming heeft nageleefd. De beschikbare documenten zullen worden opgevraagd en hierop zullen de nodige analyses worden uitgevoerd. Hierbij zullen zij belangrijke ratio's bestuderen en kijken of de alarmsignalen opgesomd in het W.Venn., aanwezig waren (Bijlage IV: pre-analyse faillissement). Echter zijn niet altijd alle documenten publiek beschikbaar, zo wordt er vaak in het laatste jaar voorafgaand het faillissement geen jaarrekening meer neergelegd of werd de controleverklaring achterwege gelaten. De commissie heeft als taak een marginale toetsing te doen: "een dossier openen of niet?". Twee cruciale punten zullen zij evalueren. Ten eerste was de gegeven opinie correct op basis van de beschikbare informatie? En ten tweede heeft de commissaris de continuïteit opgevolgd, meer bepaald art. 138 W.Venn. toegepast? Folie 5. stelt vast dat commissarissen vaak het gevoel hebben dat ze de alarmbelprocedure trekken, maar vaak wordt er te weinig gevolg aan gegeven. Zo is het contact met de Rechtbank van Koophandel nog te beperkt (art. 10 en 11 WCO).

In 2014 werden 16 toezichtdossiers geopend, die voorwerp uitmaakte van een voorstel tot verwijzing naar de tuchtinstanties (IBR, 2015a). Wanneer een bedrijfsrevisor een verslag zonder voorbehoud heeft opgemaakt inzake een jaarrekening van een vennootschap die kort nadien failliet gegaan is, bestaat immers de kans dat hij ter verantwoording van de Tuchtcommissie zal moeten verschijnen.

Voor boekjaar 2000 ging een commissaris blijkbaar in de fout bij het opstellen van zijn commissarisverslag. Niettegenstaande het feit dat art. 96, 6° W.Venn. (overgedragen verlies) toepasselijk is, vermeldt het jaarverslag van de RvB geen verantwoording voor de toepassing van de waarderingsregels in de veronderstelling van continuïteit. Echter maakte de bedrijfsrevisor geen melding van deze tekortkoming in het jaarverslag (Tuchtcommissie IBR, 2004).

Een ander praktijkvoorbeeld dat wijst op een tekortkoming van de commissaris is voor een verklaring met betrekking tot boekjaar 2009. De commissaris voegt aan zijn voorbehoud geen toelichtende paragraaf toe. Echter zou voor het betrokken boekjaar, zonder retroactieve wijziging van de waarderingsregels het EV herleid worden tot €87.000 (het jaar voordien was dit nog €1.690.000). Bovendien waren er aanzienlijke achterstallen ten aanzien van de belastingen en de RSZ, waarvoor een afbetalingsplan was overeengekomen, en had de onderneming geen bevestiging van steun door haar aandeelhouders ontvangen. Op basis van voorgaande moet worden vastgesteld dat er wel

degelijk sprake is van betekenisvolle elementen, die een toelichting vergen, om aan een neutrale lezer verduidelijking te verschaffen, over een mogelijke onzekerheid van de continuïteit. Desondanks werd in het commissarisverslag geen melding gemaakt van het continuïteitsrisico. Hierbij wordt de commissaris dan ook verdacht een inbreuk begaan te hebben op paragraaf 3.6 van de algemene controlenormen met betrekking tot de continuïteitsproblematiek (Tuchtcommissie IBR, 2014).

Art. 73 van de wet van 22 juli 1953 (houdende oprichting van een instituut van de Bedrijfsrevisoren en organisatie van het publiek toezicht op het beroep van bedrijfsrevisor) legt volgende tuchtsancties op: waarschuwing, berisping, verbod om bepaalde opdrachten te aanvaarden of verder te zetten, de schorsing van ten hoogste een jaar en schrapping. Volgens Folie S. (11 mei, 2015) werken deze sancties effectief, toch is men soms nog niet streng genoeg bij technische inbreuken.

Naar aanleiding van deze werkzaamheden stelt de Commissie van Toezicht in het algemeen een toename vast van de door bedrijfsrevisoren afgeleverde verklaringen zonder voorbehoud met verwijzing naar de continuïteitsproblematiek (IBR, 2015a). Folie S. (11 mei, 2015) stelt dat: “toezicht nuttig is voor de beroepskwaliteit te garanderen.” De commissaris heeft immers een grote maatschappelijke verantwoordelijkheid.

“Ondanks dat de gerechtelijke vervolging in België dus beperkt is, zijn de controles van de IBR toch niet te onderschatten.” volgens Beckers C. (3 april, 2015) “Heeft zelf twee faillissementen geaudit, waarbij hij respectievelijk een onthoudende en verklaring zonder voorbehoud met toelichtende paragraaf gaf. Voor het IBR was de beoordeling gepast, en werden de zaken dan ook verticaal geclassificeerd.”

3.5.2.3. Wet continuïteit ondernemingen: interinstitutenaanbeveling

Op 31 januari 2009 ging de wet betreffende de continuïteit van ondernemingen (WCO) van kracht. De procedure van gerechtelijke reorganisatie biedt schuldenaars in moeilijkheden twee mogelijke oplossingen voor hun problemen: een minnelijk akkoord met de schuldeisers (art. 15 WCO) of overdracht van het geheel of een gedeelte van de onderneming (art. 51). De overdracht geschiedt door de verkoop of de overdracht van de voor economische activiteit noodzakelijke of nuttige roerende of onroerende activa.

De procedure van gerechtelijke reorganisatie wordt geopend zodra de continuïteit van de onderneming, onmiddellijk of op termijn, bedreigd is. De continuïteit wordt in elk geval geacht bedreigd te zijn wanneer de verliezen het netto-actief hebben herleid tot minder dan de helft van het maatschappelijk kapitaal (art. 23 WCO). Tijdens de opschorting werkt de schuldenaar een

reorganisatieplan uit. Het plan beschrijft de staat van de onderneming, de moeilijkheden die ze ondervindt en de middelen waarmee ze deze wil verhelpen. Het omschrijft hoe de schuldenaar de rentabiliteit van de onderneming zal herstellen (art. 47 WCO). Eveneens worden de voorgestelde betalingstermijnen en de verminderingen op de schuldvorderingen vermeld. Het plan kan ook de gevolgen evalueren die het plan zal meebrengen voor de betrokken schuldeisers (art. 49 WCO).

De wet heeft als doelstelling ondernemingen tijdelijk tegen schuldeisers te beschermen. Binnen dit kader kan de onderneming een oplossing zoeken voor financiële problemen. Continuïteit van de onderneming staat centraal “redden wat er te redden valt”. Er is een eenvoudige toegang tot de procedure, een tijdelijke maar strikte beperking van de rechten van de schuldeisers en een aanzienlijke beslissingsbevoegdheid voor de schuldenaar.

Ondersteuning door deskundigen is hierbij erg belangrijk. Het CAP-netwerk (Continuïteit, Assistentie en Preventie) stelt hulpmiddelen ter beschikking om de nieuwe wetgeving optimaal te laten evolueren, via een multidisciplinaire invalshoek. Hoewel het gebruik van de procedure is toegenomen, is het echter een peulschil in vergelijking met het aantal faillissementen in de afgelopen jaren. Dit komt waarschijnlijk ook omdat vele ondernemers nog niet op de hoogte zijn van het bestaan van de procedure. Het doel van CAP-netwerken is inspelen op dit informatiekort, door het op de hoogte stellen van alle betrokken partijen. Ondernemingen in moeilijkheden moeten tijdig gewezen worden op problemen en tegelijk moet er een oplossing geboden worden (IBR, 2011). Soms blijkt herstel echter niet meer mogelijk, er komt een einde aan het bestaan van de onderneming. Het faillissement wordt uitgesproken.

Met het oog om voldoende gegevens te verzamelen met betrekking tot ondernemingen in financiële moeilijkheden, verkrijgt de griffie van de rechtbank elk kwartaal een lijst van de RSZ van de schuldenaars die de verschuldigde sociale zekerheidsbijdragen niet meer betaald. Een zelfde lijst wordt toegezonden voor de verschuldigde BTW of bedrijfsvoorheffing. Daarnaast kan de bedrijfsrevisor, de voorzitter van de rechtbank van koophandel inlichten wanneer de ondernemingsleiding niet de nodige maatregelen treft om de continuïteit gedurende een minimum van twaalf maanden te waarborgen, nadat continuïteitsbedreigende feiten werden vastgesteld (art. 10 WCO). De bekomen gegevens stelt de kamer voor handelsonderzoek in staat de toestand van de schuldenaren in moeilijkheden op te volgen. De rechter kan bij de bedrijfsrevisor de nodige inlichtingen verkrijgen over mogelijke maatregelen die genomen zijn om de continuïteit van de onderneming te waarborgen (art. 12 WCO).

Ter navolging van deze wet, werd een ontwerp van een interinstitutionaanbeveling opgesteld. Deze wenst de rol voor de bedrijfsrevisor (art. 10 en art. 12 WCO) verder te verduidelijken, uit te diepen.

Er worden voorbeelden van aangelegenheden aangehaald die de beroepsbeoefenaar in overweging kan nemen in zijn evaluatie van de onderneming (punt 13). De doelstellingen van de beroepsbeoefenaar in het kader van deze wetgeving zijn: het informeren van het bestuursorgaan (preventieve rol) en de rechter, op diens verzoek de nodige objectieve informatie verschaffen over eventueel gedane aanbevelingen (punt 24). Hij dient het bestuursorgaan op een omstandige wijze in te lichten over gewichtige en overeenstemmende feiten die de continuïteit mogelijk kunnen beïnvloeden. Punt 37, geeft een opsomming van zaken waarop hij zal moeten wijzen. Deze toezicht- en bijstandopdracht heeft tot doel: “de objectivering van de balans en resultatenrekening” (punt 55). (IBR, 2015b)

Meestal beseft het bestuursorgaan te laat dat vennootschappen in moeilijkheden verkeren, ze bevinden zich nog in de ontkenningfase. Daarom is art. 10 en 11 WCO een welgekomen initiatief volgens Folie S. (11 mei, 2015). Toch staat België nog te negatief t.a.v. een faillissement, men verliest te snel het vertrouwen. Er is momenteel nog te weinig samenwerking tussen de verschillende organen, zo remt de fiscus vaak herstelmaatregelen af omdat ze mogelijks inkomsten dreigt te verliezen.

3.5.3. Impact financiële crisis 2008

Eind 2007 zorgde de kredietcrisis in de V.S. voor verstoringen in het financiële systeem. Doordat de verschillende internationale economieën met elkaar verbonden zijn, zorgde dit voor een snelle spreiding van de financiële shocken wereldwijd. De economische crisis van 2008, zorgde voor een enorme toename in het aantal faillissementen. De wereldeconomie bevindt zich dan ook in een recessie de laatste jaren. Auditors worden dus geconfronteerd met het negatieve economische klimaat. Deze hedendaagse economische problemen hebben dan ook een impact op de uitvoering van zijn controleopdracht voor ondernemingen in economische moeilijkheden. Heeft dit ertoe geleid, dat de commissarissen conservatiever werden in hun beoordeling en dus sneller een continuïteitsopmerking gaven? Creëerde de economische crisis dus een zelfde beweging in de auditmarkt als na de grote fraudeschandalen van de jaren 2000?

The International Auditing and Assurance Standards Board (IAASB) heeft enkele aanbevelingen gegeven in zijn Practice Alert: “Audit considerations in respect of going concern in the current economic environment” (IAASB, 2009). Hierin wordt ondermeer de impact van de financiële crisis op de going concern opinie beschreven. De impact van de crisis verschilt in grootte en timing afhankelijk van industrie en regio. De beslissing over de going concern status is complexer geworden omdat de ondernemingsomgeving bijzonder fragiel is. Dit is te verklaren doordat kredietinstellingen minder

geneigd zijn nog leningen te verschaffen. Daarenboven gaan toegestane leningen gepaard met strenge kredietvoorwaarden. De kans dat ondernemingen hier niet meer aan kunnen voldoen is toegenomen. Voorspellingen en budgetten zijn door de crisis ook moeilijker in te schatten en gemaakte assumpties voor managementplannen zijn niet langer relevant. Er dienen aanpassingen gebeuren voor de huidige omgeving. In tijden van crisis kunnen zelfs sterke ondernemingen met een lange geschiedenis van winstgevendheid in financiële moeilijkheden komen. Daarom is het van belang dat de bedrijfsrevisor kritisch staat tegenover de continuïteitsassumptie.

Ook het IBR verspreidde in december 2008 een persbericht getiteld "Economische en financiële crisis: de bedrijfsrevisor heeft een rol te spelen!" (IBR, 2008). Gevolgd door een herinneringsbericht in februari 2012. Hierin wordt onder andere het volgende aangehaald: *"In de context van de huidige crisis en overeenkomstig het wettelijke en normatieve kader past de commissaris zijn auditstrategie en werkprogramma aan afhankelijk van de specifieke kenmerken van de vennootschap, van de risico's waarmee zij wordt geconfronteerd en van de economische en financiële context. De commissaris zal nagaan of het bestuursorgaan in zijn verslag de belangrijkste risico's en onzekerheden heeft onderkend en of deze overeenstemmen met de jaarrekening."* (IBR, 2009). De Nederlandse organisaties NIVRA en de NOvAA vestigen ook in hun publicatie de aandacht op de verklaring van de accountant in tijden van verslechterd economisch klimaat (Bijlage I: Publicatie NIVRA en NovAA).

Uit bovenstaande blijkt dus dat een financiële crisis de continuïteitsbeoordeling kan beïnvloeden. Wanneer een economie zich in recessie bevindt, neemt het aantal ondernemingen met financiële problemen toe en dus ook het aantal continuïteitsopmerkingen. De auditor zal bij het geven van zijn verklaring, zoals altijd een afweging maken van de impact van de kosten die gepaard gaan met type I- en II-fouten. Gebruikers van de jaarrekeningen, hechten belang aan de verklaring van de bedrijfsrevisor. Daarom zal een goedkeurende verklaring aan een bedrijf dat vervolgens failliet gaat, zorgen voor reputatieverlies. Het toegenomen aantal ondernemingen in financiële moeilijkheden, vergroot dus de kans op gerechtelijke vervolging. Echter is het risico om klanten te verliezen eerder klein, want wanneer financiële verzwakte ondernemingen een auditorswitch doorvoeren zou dit een negatief signaal uitsturen naar de buitenwereld (Raphael, 2010; Xu, Jiang, Fargher, & Carson, 2011).

We kunnen ons nu afvragen of het zich bevinden in een economische crisis een mogelijke determinant is bij het al dan niet geven van een continuïteitsopmerking. In de literatuur werd al enkele keren de impact van grote fraude schandalen (2001) zoals Enron en WorldCom onderzocht. De auditkwaliteit werd namelijk in vraag gesteld, nadat zulke gebeurtenissen hadden plaatsgehad. Doordat de SOX-wetgeving werd ingevoerd, veranderde de auditomgeving drastisch. Deze wet had

als doelstelling de onafhankelijkheid van de auditor te blijven garanderen. We zouden dus kunnen verwachten dat bedrijfsrevisoren als reactie op deze maatregelen, hogere inspanningen zullen leveren en professioneel scepticisme blijven vooropstellen (Fargher & Jiang, 2008). Auditors gingen zich conservatiever opstellen bij de continuïteitsbeoordeling. Dit gedrag werd zowel teweeg gebracht door de SOX wetgeving als de media kritiek. Echter vermeldt de SOX wetgeving, niets omtrent de rapportering van continuïteit. We kunnen dus stellen dat deze evolutie in continuïteitsverklaringen te wijten is aan beroeps bezorgdheden in het algemeen. Auditfirma's willen hun positieve reputatie terugwinnen, gegeven de hoge media-aandacht (Geiger, Raghunandan, & Dasaratha, 2005). Farger en Jiang (2008) merken echter op dat er enkel een verhoogd aantal continuïteitsopmerkingen waren in het eerste jaar na de schandalen. Over de impact van de huidige financiële crisis is echter nog maar weinig geweten. Uit onderzoek blijkt dat gedurende de periode 2007-2009 voor Australische ondernemingen de kans op een continuïteitsopmerking hoger lag. Voor de BigN kantoren was dit resultaat meer uitgesproken. In een studie met Duitse ondernemingen bleek echter dat de kans op het krijgen van een continuïteitsopmerking niet beïnvloed wordt door de financiële crisis (Raphael, 2010). Ook al maakten auditors de auditprocedures en testen strenger, de continuïteitsbeoordeling blijft afhankelijk van vaste procedures en regels. Later onderzoek van Geiger, Raghunandan en Riccardi (2014), ging eveneens de impact van de financiële crisis van 2008 na op het aantal uitgegeven continuïteitsopmerkingen. Zij vonden dat de kans op het geven van een continuïteitsopmerking voorafgaand een faillissement significant hoger lag na 2008. Er moet evenwel worden opgemerkt, dat er enkel aandacht was voor het type II-fout. Toekomstig onderzoek kan dus best ook focussen of de financiële crisis invloed had op het aantal continuïteitsopmerkingen voor ondernemingen die nadien bleven voortbestaan (type I-fout). "De economische crisis heeft mij alerter gemaakt." (Beckers C., 3 april, 2015). De commissie van toezicht deed twee vaststellingen ten gevolge van de financiële crisis. Allereerst merkte zij op dat er geen verhoging is in het aantal faillissementen met commissaris, hieruit blijkt dus dat het veeleer kleine ondernemingen zijn die getroffen werden. Daarnaast zien zij ook dat commissarissen sneller een waarschuwing maakt voor de continuïteit (Folie S., 11 mei, 2015).

Deel 2: Empirisch onderzoek

1. Dataverzameling

Voor het praktijkonderzoek werd gebruik gemaakt van de databank Belfirst. Het onderzoeksbureau biedt data aan voor alle Belgische ondernemingen met neerleggingsplicht van rekeningen bij de Balanscentrale van de NBB, andere economische entiteiten (zelfstandigen, kleine verenigingen zonder winstooiemark, ...) en eveneens de voornaamste Luxemburgse ondernemingen (Bureau van Dijk), in zoverre die jaarrekeningen effectief zijn neergelegd.

Wij selecteerden alle Belgische ondernemingen die volgens Belfirst een benoemde commissaris hadden en waarvan het faillissement in de periode 1 januari 2014 tot en met 31 januari 2015 werd uitgesproken.¹ Daarenboven vereisten we dat er nog jaarrekeninggegevens beschikbaar waren voor 2012. De opzoeking leverde 70 Belgische ondernemingen op. Dit betreft dus de volledige populatie van recente falingen met een commissaris in de Belfirst databank. Via de website van de Nationale Bank van België kregen we vervolgens de beschikking over de bijhorende jaarrekeningen met controleverslagen en jaarverslagen. De controleverslagen worden geanalyseerd om de reden achter de verklaring te achterhalen en te weten of er al dan niet een continuïteitsopmerking in voorkomt. Dit zal ons helpen een grondige analyse te maken voor de jaarverslagen. Die 70 ondernemingen vormen een realistische steekproef. Hierbij stelden we vast dat uiteindelijk twee ondernemingen (Atlas Services en B.V.S.) volgens hun officiële jaarrekening toch geen commissaris benoemd hadden, in tegenstelling tot de informatie in Belfirst. Dit zorgt ervoor dat de steekproef met gefailleerde ondernemingen gereduceerd werd tot 68 ondernemingen.

Wij hebben ervoor gekozen om hier een steekproef van nog actieve ondernemingen tegenover te plaatsen. Door te kiezen voor een 'gematchte' steekproef voeren we geen echte toevalssteekproef uit. Bij 'matching' zoekt men voor elk element in de ene conditie een vergelijkbaar element in de andere conditie. Als er hiervoor meerdere ondernemingen in aanmerking komen wordt daaruit een toevalstrekking gedaan. Hierbij wordt best gekozen voor kenmerken die een invloed kunnen hebben

1

	Step result	Search result
1. Legal situation: Bankruptcy	73.332	73.332
2. Latest year of accounts: 2014, 2013, 2012	442.028	5.526
3. Effective information: All companies with at least one auditor	22.260	95
Boolean search : 1 And 2 And 3		
	TOTAL	95

op de afhankelijke variabele (type controleverklaring / kans op faillissement). De matching gebeurde naar de sector (NACE BEL code) en de omzet in 2011. Wanneer deze niet voor handen was, werd gebruik gemaakt van het balanstotaal. Beide indicatoren geven een goed idee van de grootte van de onderneming. Er werd gekozen om te werken met de jaargegevens van 2011 omdat de kans bestaat dat de omzet voor gefailleerde ondernemingen gradueel afneemt in de jaren voorafgaand aan het faillissement. Omdat in het Belgisch bedrijvenlandschap (de populatie), actieve ondernemingen uiteraard veel sterker vertegenwoordigd zijn dan gefailleerde, werd voor elk faillissement geopteerd voor twee gematchte actieve ondernemingen. Dit brengt me tot 132 actieve ondernemingen na dubbeltellingen (eenzelfde actieve onderneming toebehorend tot meerdere faillissementen) verwijderd te hebben. Vijf ondernemingen bleken, in tegenstelling tot de informatie in Belfirst, voor 2012 geen commissaris benoemd te hebben (Altrad Profix; Euro Home Group; Makady; Sepulchre Chemical Distribution; Visbedrijf Quisquater & Co). Voor drie ondernemingen (Agean Barges; Beninno; CVO-Europe, International Mechanical Electrical Company) kon de controleverklaring voor 2012 niet worden teruggevonden hoewel de jaarrekening wel degelijk een commissaris vermeldt. Uiteindelijk komen we zo tot een totale steekproef van 192 ondernemingen, waarvan respectievelijk 64,6% en 35,4%, actieve en gefailleerde ondernemingen (Bijlage II: Dataverzameling).

In een Excel document verwerkte we volgende categorieën aan informatie voor de jaren 2009-2013: ondernemingsnummer, NACE BEL code, oprichtingsdatum, gegevens commissaris, het type verslag van de commissaris, balans- en resultatenrekeninggegevens, financiële ratio's, verbonden ondernemingen en of deelnemingen.

2. Beschrijving steekproef

2.1. Rechtsvorm

Het merendeel van de ondernemingen, 80,7%, zijn NV's (of SA). Dit ligt in lijn van de verwachtingen, aangezien enkel ondernemingen met een commissaris werden geselecteerd wat meestal grote ondernemingen zijn, en die kiezen veelal voor de rechtsvorm NV. Voor de lopende ondernemingen is dat 81%, voor de gefailleerde ondernemingen 82%, wat uiteraard niet op een significant verschil wijst (chi-kwadraat test met een p-waarde van 0,558) (Bijlage II: Rechtsvorm). In het vervolg van de studie zal dan ook geen opsplitsing gebeuren naar rechtsvorm. Wij merken ook op dat de steekproeven van gefaalde en lopende ondernemingen enkel niet-beursgenoteerde ondernemingen omvatten. De voornaamste verklaring hiervoor is dat het bedrijvenlandschap in België voornamelijk gekenmerkt wordt door niet-genoteerde ondernemingen. Het zal voor ons dus onmogelijk zijn de impact van de controleverklaring op de aandelenprijs te bestuderen.

2.2. Regionale vergelijking

Wanneer we het aantal faillissementen met een commissaris vergelijken voor de 3 gewesten, stellen we vast dat Vlaanderen koploper is met meer dan de helft van de falingen in 2014, de rest is ongeveer gelijk verdeeld tussen Wallonië en Brussel. Maar dat geldt ook voor de actieve ondernemingen. Een hogere activiteitsgraad brengt natuurlijk ook meer faillissementen met zich mee (Federale overheidsdienst Economie, 2014). Er is geen statistisch significant verschil gevonden voor de faillissementskans tussen de regio's (chi-kwadraat test met een p-waarde van 0,422) (bijlage II: Regionale vergelijking) en wij zullen de regionale factor niet verder onderzoeken.

2.3. NACE BEL Code

Wanneer de faillissementen in de steekproef onderscheiden worden naar activiteit, stellen we vast dat de grootste groep (39%) deze is van groot- en detailhandel; reparatie van auto's en motorfietsen. Deze sector wordt gevolgd door de industrie (27%). Bij het lezen van de jaar- en controleverslagen hebben we vastgesteld dat voornoemde sectoren sterk getroffen werden door de financiële crisis van 2007, die haar weerslag kende in de daaropvolgende jaren. Met de gekende gevolgen van dien, een toename in het aantal faillissementen. Over de aanwezigheid van andere sectoren valt weinig uitspraak te doen aangezien het aantal faillissementen vrij homogeen verdeeld is over de overige NACE BEL codes. Vermits de matching gebeurde op basis van de NACE BEL code, stemt de verdeling van de nog actieve steekproef uiteraard overeen met deze van de faillissementen (Bijlage II: NACE BEL Code).

2.4. Type faillissement

Type Faillissement	Aantal
Bekentenis	55
Dagvaarding	11
Toestaan/verlenging: voorlopig uitstel	4

Tabel 2: type faillissement

Het grootste aandeel faillissementen vindt plaats na bekentenis (78,6%), dus na een aangifte door de gefailleerde zelf. Daarnaast blijken 15,7% van de faillissementen voort te vloeien uit een dagvaarding en 4 ondernemingen zitten nog in de aanvang van de faillissementsprocedure (de juridische overgangperiode). We beschikken ook over data met betrekking tot gerechtelijke reorganisatie, 28 faillissementen werd voorafgegaan door deze procedure. Hieruit blijkt dat toch al 40% van deze ondernemingen gebruik maakte van de Wet betreffende de Continuïteit. Echter kon deze herstelmaatregel geen soelaas meer brengen.

3. Controleverklaring

3.1. Type controleverklaring

Meestal heeft de commissaris bij de falende ondernemingen kennelijk de gepaste controlemaatregelen genomen om tot een waarschuwing voor de continuïteit te komen. Het laatste boekjaar voor de faling was de verklaring zonder voorbehoud met toelichtende paragraaf het vaakst van toepassing, met een aandeel van 35,3%. Daarna volgt de onthoudende verklaring met 33,8%. Bij het nazicht van de controleverklaringen blijkt deze onthouding vaak een gevolg was van de significante onzekerheid met betrekking tot toekomstige gebeurtenissen en de continuïteitsassumptie. Toch blijken 14,7% van de controleverslagen voor het laatste boekjaar een oordeel zonder voorbehoud of toelichtende paragraaf te bevatten. In deze gevallen werd de jaarrekeninggebruiker dus niet gewaarschuwd voor het nakend faillissement. Voor deze ondernemingen had de commissaris blijkbaar nog geen vermoeden van continuïteitsproblemen, of vond hij het niet nodig hiervan melding te maken in zijn oordeel.

Voor de nog actieve steekproef bleek zoals verwacht de verklaring zonder voorbehoud het meest gegeven (75,6%) (boekjaar 2012). Evenwel vond de commissaris het gepast voor 18,7% van de ondernemingen te waarschuwen voor mogelijke continuïteitsproblemen.

Over de gehele steekproefperiode blijkt een afkeurende verklaring het minst frequent (2,6%). Deze vaststelling stemt overeen met de literatuur die al eerder aangaf dat dit een zeer strenge beoordeling is met vaak cruciale gevolgen. De commissaris en de klant willen een kans op overleven behouden, waardoor de klant zijn rapportering aanpast aan de eisen van de auditor.

Zoals verwacht blijkt het type controleverslag significant verschillend tussen de deelsteekproeven gefailleerde en actieve ondernemingen (chi-kwadraat test met p-waarde 0,000) (Bijlage II: Type controleverklaring).

Wat ook opvalt, is dat 40 (58,9%) van de gefaalde ondernemingen voor 2013 geen jaarrekening meer neerleggen en dat er dus ook geen controleverklaring te vinden is. Dit bevestigt de academische literatuur die stelt dat niet-neerlegging kan gezien worden als één van de knipperlichten. De ondernemingsleiding staakt het voeren van publiceren, gezien de zwakke financiële gezondheid. Bovendien blijken vier neergelegde jaarrekeningen van 2013 het commissarisverslag achterwege te hebben gelaten ondanks dat er wel een commissaris benoemd bleek te zijn. Vermoedelijk trachtte de ondernemingsleiding de negatieve gevolgen van een mogelijk aangepaste verklaring zo te vermijden.

Er werd ook getest op eventuele verschillen op basis van de taal van de commissaris (Nederlands of Frans). Zoals verwacht heeft de landstaal geen statistisch significante invloed heeft op het type verklaring (p-waarde: 0,851). (Bijlage II: Naar landstaal)

3.2. Controleverklaring voorgaande jaar

Van de 68 gefaalde ondernemingen waren er vier die in het jaar voor de faling een gunstigere controleverklaring verkregen dan in het voorgaande jaar, waarschijnlijk onterecht daar zij daarna in faling gingen.

Evolutie	Aantal ondernemingen
Zelfde/strengere verklaring	176
z.v. met t.p. -> z.v.	SUNSWITCH NV, VENTE-EXCLUSIVE.COM, INDUFOR
Voorbehoud -> z.v.	WETENSCHAPPELIJKE BOEKHANDEL J. STORY- SCIENTA, LUMESSE
Onthoudend -> z.v. met t.p.	LINOPAN, ADVANCED MEDICAL DIAGNOSTICS HOLDING

Tabel 2: controleverklaring voorgaande jaar

Academisch onderzoek heeft aangetoond dat de verklaring van het voorgaande jaar mede bepalend is voor de huidige controleverklaring. De kans om opnieuw een continuïteitswaarschuwing te krijgen is groter wanneer de onderneming het voorgaande jaar geconfronteerd werd met een toelichtende paragraaf. De commissaris zal pas opnieuw een goedkeurende verklaring afleveren indien hij ervan overtuigd is dat de onderneming hersteld is van financiële problemen. Het merendeel van de ondernemingen in de steekproef zal de waarschuwing niet meer kunnen rechtzetten. Zij behouden een waarschuwing voor financiële problemen, waarbij de verklaring in vele gevallen evolueert naar een strenger, negatiever oordeel voor de onderneming. Voor zeven ondernemingen was dat dit echter niet het geval (Bijlage II: Controleverklaring voorgaande jaar).

4. Kenmerken auditmandaat

4.1. Type auditkantoor

Het grootste gedeelte (63,9%) van de ondernemingen had een niet-Big4 auditor. EY met 15,7% van de totale steekproef heeft de grootste klantenportefeuille, gevolgd door Deloitte (7,9%), KPMG (7,3%) en PwC (5,2%). Bij de gefaalde ondernemingen is dat respectievelijk: 61%; 12,2%; 9,8%; 8,9% en 8,1%.

De relatief kleine aanwezigheidsgraad van de Big4 is mogelijk te verklaren door een schaalfactor (grotere ondernemingen kiezen meer voor een Big4) en het aanvaardingsbeleid van nieuwe klanten. De grote auditkantoren zullen voorafgaandelijk een weloverwogen en grondige screening doorvoeren van hun klant alvorens deze op te nemen in hun portfolio. Ondernemingen met financiële moeilijkheden zullen sneller geweigerd worden als nieuwe klant. Beckers C. (3 april, 2015) verklaart: "Soms weigeren we klanten, na de voorafgaande screening. Want bij klanten in moeilijkheden kunnen we nauwelijks nog uit de kosten komen en wij komen op de laatste plaats bij uitbetaling in het geval van een faillissement. Wij moeten de opdracht blijven vervullen totdat het faillissement wordt uitgesproken. Ook al weet men dat men de uren mogelijk niet meer zal kunnen factureren." Daarnaast kan de lagere concentratie van het auditaanbod in België verklaard worden door de criteria die bepalen welke ondernemingen wettelijk verplicht zijn een commissaris aan te stellen. Zo zijn er in België heel wat kleinere "grote ondernemingen", die veelal opteren voor kleinere kantoren.

De gevonden resultaten geven geen ondersteuning aan de literatuur die stelt dat: "de Big4 beter is in het detecteren van financiële moeilijkheden en de daarbij vereiste aanpassingen in de jaarrekening". De verschillen in het type controleverklaring blijken namelijk niet statistisch significant op het 10% niveau, met een gevonden p-waarde van 0,163 (Bijlage II: Type auditkantoor).

4.2. Audithonoraria

In de toelichting van de jaarrekening zijn ondernemingen verplicht melding te maken van het audithonorarium en de auditor moet dat controleren. Het gemiddelde audithonorarium voor de steekproef is 10.347,5 euro per jaar. Dertien ondernemingen zijn echter in overtreding met voornoemde regelgeving, hiervoor beschikken we dus niet over de nodige gegevens. In Bijlage II: audithonoraria, kan een overzicht teruggevonden worden van de 20 ondernemingen met het hoogste audithonorarium. 13 van deze ondernemingen werden geaudit door een Big4 auditor, de overigen hebben een regionale commissaris aangesteld. Op basis hiervan vinden dus deels

aansluiting bij de literatuur die stelt dat de Big4 omwille van hun monopoliepositie, kennis, hogere specialisatiegraad en kwaliteit een hogere vergoeding vragen. Het gemiddelde balanstotaal voor de steekproef is 10.975.000 euro. Vijf ondernemingen met een hoog audithonorarium hebben een balanstotaal onder deze gemiddelde grens.

Enkele uitschieters qua audithonorarium voor de FALINGEN in de steekproef zijn:

Onderneming	Gemiddeld Balanstotaal	Gemiddeld Honoraria	Honorarium als % balanstotaal	Auditfirma	Oordeel laatste jaar voor faillissement
PRODUCTIE RENDERS	16.603.000	30.510	0,184	Andere	Onthoudend
SMIT HEUS BELGIE	3.040.000	16.079,25	0,529	Andere	Onthoudend
HANDELSMAATSCHAPPIJ EUGENE HUYGHEBAERT	26.121.000	28.842,75	0,110	Andere	z.v. met t.p.
STARMAN BRUXELLES HOTEL	3.487.000	28.965	0,831	KPMG	afkeurend
MEXX BELGIUM	18.713.000	15.205	0,081	Deloitte	z.v. met t.p.

Tabel 3: audithonoraria

Wanneer we nagaan of er een verband bestaat tussen de audithonoraria en de continuïteitsbeoordeling voor de GEFAALDE steekproef, komen we tot volgende vaststellingen: de relatief duurste audit (Starman) leverde de strengste controleverklaring (afkeurend) op, de relatief goedkoopste (Mexx) de minst ongunstige controleverklaring (z.v. met t.p.). Uit deze analyse blijkt dus niet dat de onafhankelijkheid bedreigd wordt door de hoogte van de auditverloning.

4.3. Looptijd mandaat en auditorswitching

4.3.1. Auditorswitching

Voor de steekproef blijkt het al dan niet krijgen van een continuïteitsopmerking geen drijfveer voor het veranderen van auditor. Vier van de zeven ondernemingen kregen immers het jaar voor de switch nog een verklaring zonder voorbehoud.

Switch	Gefailleerde onderneming	Verandering verklaring	in	Verandering audithonoraria
Regionaal -> Big4	ARLEX INTERNATIONAL	Behoudt verklaring z.v.		Toename van 70%
	VALDUNES BELUX	z.v. met t.p. -> z.v.		Toename van 47%
Big4-> regionaal	IDEAL LOISIRS BENELUX	Behoudt verklaring z.v.		?
Regionaal -> Regionaal	PRODUCTIE RENDERS	Behoudt onthoudende verklaring		Afname van 90%
	SUNSWITCH	z.v. met t.p. -> z.v.		Toename van 100%
	FINGO	Behoudt verklaring z.v.		Afname van 17%
	LIVEMA	Behoudt verklaring z.v.		Toename van 2%

Tabel 4: auditorswitch

Bovendien blijken de positievere verklaringen voor Sunswitch en Valdunes niet het gevolg te zijn van een milder gestemde auditor, wel werd er geen continuïteitsopmerking meer gemaakt omdat eerder vernoemde problemen opgelost raakten (Bijlage II: Auditorswitching). Auditorswitching lijkt voor de onderliggende steekproef dan ook geen bedreiging te vormen voor de onafhankelijkheid van de commissaris.

4.3.2. Looptijd mandaat

De literatuur stelde dat in België de onafhankelijkheid van de commissaris vooral bedreigd zou zijn in het laatste jaar van zijn mandaat, dus het derde jaar. Commissarissen zouden voor dat jaar een aangepaste verklaring zoveel mogelijk willen vermijden.

Verklaring laatste jaar mandaat	Aantal
Zonder voorbehoud	21
Zonder voorbehoud met t.p.	8
Voorbehoud met t.p.	1
Onthoudend	6

Tabel 5: looptijd mandaat

Voor elf FAILLISSEMENTEN was de commissaris aan het einde van de looptijd van zijn mandaat. Slechts in één geval koos de commissaris ervoor geen aanpassing in zijn oordeel te maken of geen paragraaf die naar de continuïteitsassumptie verwijst toe te voegen (Wetenschappelijke boekhandel J. Story Scientia). Na verdere analyse van deze case lijkt het ons dat een toelichtende paragraaf voor het effect van de uitzonderlijke opbrengsten (997.233,31 euro) ten gevolge van de verkoop van de bedrijfstak 'uitgeverij' gepaster leek. Uit onze beperkte steekproef blijkt dus geen steun voor de veronderstelling van een verlies aan onafhankelijkheid, mogelijk op één uitzondering na.

5. Verbonden Ondernemingen

Na een eerste analyse van de GEFAILEERDE ondernemingen, stellen we vast dat heel wat ondernemingen onderling verbonden zijn doordat ze tot eenzelfde groep behoren of deelnemingen in elkaar bezitten. Die onderlinge relaties kunnen het zogenaamde ‘domino-effect’ creëren. Wanneer een onderneming financiële moeilijkheden kent, kan zij andere betrokken ondernemingen meesleuren in haar problemen. “Als commissaris is het belangrijk dat men ook de financiële positie van de moeder even bekijkt. Want een onderneming kan hier in België geen alarmsignalen vertonen maar in het buitenland moeilijkheden vertonen. Als de moeder failliet gaat, dan loopt het hier ook mis. Meestal wordt een groep geaudit door eenzelfde auditfirma. Echter wanneer er moet worden samengewerkt met een ander auditkantoor verloopt dit meestal niet echt vlot, omwille van beperkte transparantie en moeilijkheden in het efficiënt delen van informatie. Zo verbiedt de Belgische wetgeving het delen van werkpapieren met o.a. de VS en India.” (Beckers C., 2015). Wij bespreken de geïdentificeerde groepen bij de 68 falers hieronder (Bijlage II: Verbonden ondernemingen). Het gaat om 6 groepen van 2 ondernemingen, 1 van 4 ondernemingen en 1 van 5 ondernemingen.

a) Renders Service en Productie Renders

Productie Renders, met een 98% deelneming in Renders Service, had de laatste jaren grote liquiditeits-, solvabiliteits- en rentabiliteitsproblemen. Renders Service had een grote vordering op Productie Renders van 1.306.000 euro waarvoor geen waardevermindering werd opgenomen en werd zo meegesleept toen Productie Renders in falings ging. Beiden kregen een onthoudende verklaring.

b) Immo Eurogres en Potato Masters

Immo Eurogres is als 100% dochteronderneming sterk afhankelijk van Potato Masters. Op basis van de gepubliceerde informatie is twijfel omtrent de continuïteit voor zowel Immo Eurogres en Potato Masters aangewezen, toch krijgen zij beiden een verklaring zonder voorbehoud in 2012. Beide ondernemingen werden in 2014 failliet verklaard.

c) W Lippens en Lippens Paints

Voor boekjaar 2013 kregen beide ondernemingen een onthoudende verklaring. De ondernemingen kampte met continuïteitsproblemen waarbij vooropgestelde herstelmaatregelen niet het verhoopte succes hadden. Lippens Paints werd door haar deelneming in W Lippens betrokken in de financiële problemen van deze onderneming.

d) Ubiquity Live, Media Reef, Square Me, B-Art Eggsclusive Events

Alle ondernemingen van de Columbus groep (moeder Columbus Holdco) zijn actief in de reclamesector. De kredieten door de financiële instellingen verstrekt aan vennootschappen die deel uitmaken van de Columbus groep zijn onmiddellijk opvraagbaar geworden waardoor de groep op zoek dient te gaan naar nieuwe bronnen ter financiering van de activiteiten. De jaarrekening werd opgesteld in de veronderstelling van het verder zetten van de activiteiten van de vennootschap. Deze veronderstelling is slechts verantwoord in de mate dat de Columbus groep erin zal slagen om beroep te doen op andere financieringsbronnen of zal kunnen rekenen op de verdere steun van haar aandeelhouders waardoor de groepsvorderingen inbaar blijven en de gestelde zekerheden niet moeten worden aangesproken. Op basis van de bekende gegevens kan de commissaris geen geldig oordeel vormen over de hierboven aangehaalde elementen, vandaar de onthoudende verklaringen (boekjaar 2012) voor alle ondernemingen van deze groep. Alle dochters werden in falingsverklaring, de holding vroeg bescherming aan.

e) Mexx Belgium en Retrain

Retrain kreeg voor 2013 een verklaring zonder voorbehoud. Er is geen enkel alarmsignaal aanwezig: winst van het boekjaar, overgedragen winst, liquide en solvabel. Het faillissement volgde vermoedelijk door een grote handelsvordering op Mexx maar dat wordt in de jaarrekening niet aangegeven. Mexx Belgium kreeg een verklaring zonder voorbehoud met toelichtende paragraaf. De toelichtende paragraaf vestigt de aandacht op het jaarverslag, waarin het bestuursorgaan, overeenkomstig artikel 96, 6°, de toepassing van waarderingsregels in de veronderstelling van continuïteit verantwoordt (2 opeenvolgende jaren verlies).

f) VXL Bijoux, Shopping International, Carrven, VPC international en Valem Bijoux

Carrven BVBA kreeg als eerste haar faillissement op 20/01/2014. De andere drie BVBA's en de NV volgden een tijdje later, op 5/11/2014. De vijf ondernemingen zijn allen actief in de sector van juwelen, horloges en religieuze symbolen, met een vestiging in Brussel. Allen hebben ze de gemeenschappelijke moedervereniging Rialto SAS (Frankrijk). Begin 2014 hebben de 4 Belgische ondernemingen van de groep Shopping International een gerechtelijke reorganisatie aangevraagd in het kader van de wet op de continuïteit, maar in juni 2014 werd de verlenging van de opschorting van betaling geweigerd. Om de werkgelegenheid te kunnen blijven garanderen, werd een aanvraag voor gerechtelijke reorganisatie door overdracht activa gedaan. Er werd beslist om de jaarrekening op te stellen vanuit discontinuïteit, omwille van overgedragen verlies (art. 96,6°) en het netto-actief (art. 332, 333).

g) New store Europe, Shopex holding

Beide NV's zijn gevestigd in Grobbendonk en zijn actief in de sector van hardware en kantoormeubilair, 7/10/2014 faillissement op bekenenis. Shopex holding heeft een 99,99% deelneming in New Store Europe, en is daarmee de moedervenootschap. De commissaris gelooft in de herstelplannen van de ondernemingen, volgens hem volstaat een toelichtende paragraaf dan ook om de lezer te wijzen op eventuele continuïteitsproblemen.

h) Windeo Green Futur Benelux en Windeo Green Energy

Beide NV's gevestigd in Brussel, faillissement door bekenenis op 10/02/2014. De ondernemingen zijn actief in de sector van industriële machines en uitrusting. Naar zijn oordeel is een verklaring zonder voorbehoud met toelichtende paragraaf gepast. Windeo Green Energy NV is de moedervenootschap van Windeo Green Futur Benelux. Een schuldvordering ten bedrage van 2.400.000 euro ten aanzien van Windeo Green Futur Benelux werd vervangen door een clause van terugbetaling in de beste omstandigheden. 2012 wordt een delicaat jaar genoemd voor activiteiten in de Benelux omwille van belangrijke wettelijke wijzigingen: stopzetting fiscale hulpmaatregelen en een daling in het regime van de groenestroomcertificaten. De commissaris voegt een toelichtende paragraaf toe om te verwijzen naar de 2,4 miljoen euro (schuldvordering) die indien zij niet wordt terugbetaald een bijkomende kost van 2,16 miljoen euro inhoudt.

In de volgende analyses zullen de falingen die tot dezelfde groep behoren toch als aparte falingen beschouwd worden.

6. Mogelijke indicatoren

6.1. Jaarrekeninggegevens

6.1.1. Alarmbellen Wetboek van Vennootschappen

status	Art. 96 6°	Art. 633
faling	44 (65%)	35 (51%)
actief	42 (34%)	22 (18%)

Tabel 6: alarmbellen W.Venn.

Zoals verwacht vertonen de gefaalde ondernemingen significant meer alarmbelsituaties [chi-kwadraat: 28,938 (art. 96 6°); 25,092 (art. 633)] (Bijlage II: Alarmbellen W.Venn.)

Art. 96, 6° W.Venn. vereist dat de onderneming in het jaarverslag haar continuïteitsveronderstelling toelicht in de gesignaleerde gevallen. Volgens de wetgever is het in deze situatie namelijk niet vanzelfsprekend dat de vennootschap zal continueren in de toekomst. In deze gevallen zal de commissaris in zijn oordeel vaak verwijzen naar de continuïteitsverantwoording in de jaarrekening en het jaarverslag via een toelichtende paragraaf. Toch vond in vier gevallen de commissaris van de later in falingsverklaring verklaarde onderneming het niet nodig de aandacht hierop te vestigen en werd er gewoon een verklaring zonder voorbehoud afgeleverd (Zen Production, Sobodec Benelux, Seco Bois, Potato Masters). In alle vier de gevallen werd het commissarisverslag opgesteld door een regionaal auditkantoor. De commissaris was vermoedelijk van oordeel dat de gebruiker van de jaarrekening deze informatie zelf kan terugvinden in het jaarverslag en de jaarrekening en er dus een getrouwe weergave is. De vier ondernemingen namen de door het Wetboek van vennootschappen vereiste continuïteitsverantwoording op. Men verwachtte ondermeer de continuïteit te kunnen waarborgen door het optimaliseren van bedrijfsprocessen, herstructureren van de kosten, financiële ondersteuning van de groep en een kapitaalsverhoging.

Wanneer er geen AV werd bijeengeroepen als antwoord op art. 633 W. Venn., zal de commissaris hiervan melding maken in het tweede deel van zijn verslag. Dit is ook het geval indien de AV heeft beslist om de activiteiten verder te zetten maar er geen herstelmaatregelen werden voorgelegd (punt 38,39 controlenormen IBR). Iedere belanghebbende kan in deze situatie de ontbinding van de vennootschap aanvragen. We kunnen stellen dat dit een aanzienlijke bedreiging is voor de onderneming. Art. 633 is van toepassing op 51% van de ondernemingen in onze steekproef in het jaar voorafgaand hun faillissement.

Een multivariate logistische regressie levert een significant model op, met echter een lage Nagelkerke R^2 (0,210). Dit wijst op een lage model 'fit'.

We vinden we dat de alarmbellen goed discrimineren voor de twee categorieën ondernemingen. Het teken van de bèta-coëfficiënten (positief) bevestigt dat wanneer het alarmsignaal aanwezig is, de onderneming een verhoogde faillissementkans heeft. De odds voor falen bij *alarmbel 96* zijn 3,365 keer hoger dan voor ondernemingen zonder die alarmbel, voor *alarmbel 633* is dat 2,264.

		B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
Step 2	Art96(1)	1,213	,402	9,106	1	,003	3,365
	Art633(1)	,817	,417	3,837	1	,050	2,264
	Constant	-,508	,274	3,435	1	,064	,602

Tabel 7: logistische regressie alarmbellen W.Venn.

Wanneer men onderliggende steekproef zou classificeren op basis van deze variabelen zou men tot een algemene voorspellingaccuuraatheid van 71,8% komen. Dit voorspellingsmodel werkt vrij goed voor de lopende ondernemingen (84,1% goed voorspeld) maar niet voor de falende ondernemingen (maar 48,6% goed voorspeld).

		Predicted			
		actief		Percentage Correct	
		,00	1,00		
Step 2	Actief	,00	34	36	48,6
		1,00	21	111	84,1
Overall Percentage					71,8

Tabel 8: classificatiegraad alarmbellen W.Venn.

We kunnen dus stellen dat de richtlijnen uit het wetboek van vennootschappen de jaarrekeninggebruikers en de commissaris kunnen bijstaan in hun evaluatie van de continuïteitsassumptie, maar onvoldoende zijn om een aankomende falen in te schatten.

6.1.2. Financiële ratio's

Financiële ratio's vormen de kern van de meeste predictiemodellen. Een bespreking kengetallen voor de GEFAILLEERDE steekproef kan teruggevonden worden in Bijlage II: Financiële ratio's.

Onderstaande tabel geeft aan hoe ze verschillen tussen de falende en actieve ondernemingen.

		Faling 68 ondernemingen		Actief 123 ondernemingen	
		Met zwakheden	Mediaan	Met zwakheden	Mediaan
Liquïditeit	Netto bedrijfs kapitaal	37(54,4%)	-88	32(26%)	626,5
	Current	37(54,4%)	0,955	55(44,7%)	1,35
	Acid test	49(72,1%)	0,65	62(50,4%)	1,08
Solvabiliteit	Total debt	28(41,2%)	80,07	52(42,3%)	62,68
	Zelf- financierings- graad	30(44,1%)	3,09	32(26%)	13,51
	Dekking ratio VV op LT	22(32,4%)	0	18(14,6%)	27,98
Rentabiliteit	Brutowinst marge	29(42,6%)	0	14(11,4%)	5,87
	Financiële hefboom multiplicator	31(45,6%)	0	14(11,4%)	2,135

Tabel 9: financiële ratio's

Een niet-parametrische test gaat na of de mediaan statistisch significant verschilt tussen beide steekproeven. We vinden dat 7 van de 8 financiële ratio's beide groepen van ondernemingen goed onderscheiden. De financiële hefboommultiplicator blijkt echter niet statistisch significant op het 5%-niveau (Bijlage II: Financiële ratio's). Aan de hand van een logistische regressie wensen we na te gaan hoe goed bovenstaande financiële ratio's een faillissement kunnen voorspellen, één jaar voor falen. De onafhankelijke variabele *Actief* geeft de kans op overleving weer. Hoe dichterbij 0, hoe groter de kans op een faillissement. Via de stapsgewijze methode zullen we nagaan welke variabelen het best discrimineren tussen beide groepen. SPSS zal variabelen toevoegen, zolang deze significant zijn. De bekomen bèta-coëfficiënten voor de variabele zullen aangeven wat de invloed is op $\log(P(\text{Overleven}/\text{Falen}))$, aangezien het een logistisch regressiemodel is. Een negatief teken wijst op

een verlaagde overlevingskans, een positief teken zorgt voor het omgekeerde. Door e^{β} te berekenen krijgen we de kans op overleven/falen. De onafhankelijke variabelen zullen geselecteerd worden op basis van de correlatiematrix en de univariate Mann-Whitney test. Variabelen met een onderlinge correlatie hoger dan 0,7 worden verwijderd aangezien deze problematisch kunnen zijn (indicatie van multicollineariteit). De variabele *liquiditeit in ruime zin* wordt dan ook verwijderd omwille van de hoge correlatie met *liquiditeit in enge zin*. De Mann-Whitney test laat toe na te gaan of de variabele afzonderlijk significant verschillen voor de gefailleerde en nog actieve ondernemingen. Deze niet-parametrische test heeft als voordeel dat er geen assumpties gemaakt worden voor de verdeling van de variabelen. De test geeft aan dat de meeste financiële ratio's significant verschillen voor beide groepen ondernemingen. Echter blijken er geen significante verschillen voor de *financiële hefboommultipliator*, deze zal dan ook buiten beschouwing gelaten worden voor de multivariate analyse (Hair, Black, Babin & Anderson, 2014). We bekomen een significant model, echter met een lage Nagelkerke R^2 (0,259). De statistische kwaliteit van het model is dus niet optimaal. De logistische regressie geeft de volgende resultaten (Bijlage II: Financiële ratio's).

	B	S.E	Wald	df	Sig.	Exp(B)
Step 3						
liquiditeitenge	-,146	,160	,835	1	,361	,864
zelffin	,016	,009	3,459	1	,063	1,016
brutowinstm	,035	,017	4,293	1	,038	1,035
Constant	,512	,278	3,388	1	,066	1,668

Tabel 10: logistische regressie financiële ratio's

Uit de resultaten van de stapsgewijze methode blijkt dat *liquiditeit in enge zin*, *zelffinancieringsgraad* en de *brutowinstmarge* het grootste discriminatievermogen te bezitten. De *liquiditeit in enge zin*, heeft een tegengesteld teken aan hetgeen we verwacht hadden. Na verwijderen van outliers met een standaardafwijking van meer dan 2, blijven we dit negatief teken behouden. Echter blijkt deze variabele univariaat niet significant (p-waarde: 0,361).

Observed		Predicted			
		Actief		Percentage Correct	
		,00	1,00		
Step 3	actief	,00	12	29	29,3
		1,00	5	71	93,4
	Overall Percentage				70,9

Tabel 11: classificatiegraad financiële ratio's

De algemene classificatiegraad bedraagt 70,9%. Hieruit blijkt dat traditionele financiële indicatoren goede voorspellers zijn overlevende ondernemingen (93% goed geklasseerd), maar niet voor falende ondernemingen, één jaar voorafgaand aan het faillissement (slechts 29% goed geklasseerd).

6.2. Andere elementen

6.2.1. Comfort Letter

Het aantal uitgegeven letters of comfort in de steekproef GEFAALDE ondernemingen blijft relatief beperkt. In onze steekproef hebben namelijk 38 ondernemingen een moederonderneming, waarvan slechts 3 een support letter afleverden. Waarschijnlijk is dit aantal verstrekte zekerheden door de moedermaatschappij klein omwille van het feit dat ze vaak zelf in financiële problemen verkeren en dus niet garant kunnen staan voor de continuering van hun dochter. Daarnaast kan het ook zijn dat de moedermaatschappij niet wil dat derden kennis hebben van deze zekerheid om eventuele aansprakelijkheid te vermijden. In die gevallen zullen we hier ook niets kunnen over terugvinden in het jaarverslag of de rechten buiten balans. Voor de commissaris zal het in vele gevallen niet eenvoudig zijn te oordelen of de letter of comfort genoeg zekerheid over de continuïteit biedt en of dus de continuïteitsassumptie verantwoord is (Bijlage II: Comfort Letter).

6.2.2. Ondernemingsgrootte- en leeftijd

De ondernemingsgrootte wordt in academisch onderzoek vaak benaderd door het natuurlijk logaritme van het balanstotaal te nemen. De vijf grootste voor onze GEFAILLEERDE steekproef zijn:

Naam	Grootte	Type auditfirma	Laatste verklaring	Honoraria
HANDELSMAATSCHAPPIJ EUGENE HUYGEBART	4,42	Andere	z.v met t.p	29.930,00
CEGEAC	4,39	Andere	z.v met t.p.	16.000,00
POTATO MASTERS	4,30	Andere	z.v	11.949
MEXX BELGIUM	4,26	Deloitte	z.v. met t.p.	25.510,00
BOIS ET MATERIAUX DE CONSTRUCTION	4,25	EY	v. met t.p	15.000

Tabel 12: ondernemingsgrootte

Opmerkelijk is dat slechts twee van deze ondernemingen geaudit worden door een Big4 auditor. Er moet ook worden opgemerkt dat de audithonoraria erg verschillend zijn voor ondernemingen van vergelijkbare grootteorde. Slechts één van de vijf kreeg geen continuïteitsopmerking in het laatste boekjaar voorafgaand aan het faillissement. Voor het betrokken Potato Masters lijkt het dat de melding in het jaarverslag van de beslissing tot een grote kapitaalsverhoging om de solvabiliteit terug tot 50% te brengen twijfel omtrent de continuïteit van de vennootschap vermoedelijk niet echt nodig

maakte, hoewel de duidelijke beschrijving van het verlies van hun grootste klant in het jaarverslag toch niet bepaald geruststellend te noemen was.

Een andere factor die vaak wordt aangehaald in de literatuur is de leeftijd van de onderneming. Voor onze steekproef van GEFAILLEERDE ondernemingen zijn de volgende ondernemingen het jongste:

Naam	Leeftijd (jaren)	Laatste verklaring
CARRVEN	1,24	z.v (bj slechts 2 maanden)
SQUARE ME	3,40	onthoudend
MEDIA REEF	4,21	onthoudend
WINDEO GREEN FUTUR BENELUX	4,33	z.v met t.p.
LVH INDUSTRY	4,47	z.v. met t.p.

Tabel 13: leeftijd onderneming

Enkel Carrven kreeg een verklaring zonder voorbehoud, hierbij moet echter wel worden opgemerkt dat het boekjaar waarvoor een beoordeling werd gemaakt slecht twee maanden besloeg. Er volgde een faillissement omwille van financiële problemen binnen de groep, de onderneming zelf vertoonde einde van dat boekjaar echter geen continuïteitsproblemen. Voor onze steekproef is het door de beperkte omvang nogal moeilijk om een uitspraak te doen over het feit of er een significant verband bestaat tussen de leeftijd van de onderneming en een continuïteitsopmerking.

Buiten onze verwachtingen blijken ondernemingsgrootte- en leeftijd niet sterk gecorreleerd (correlatie < 0,7). Beide variabelen kunnen dus mogelijk onafhankelijk van elkaar de deelsteekproeven onderscheiden (Hair et al., 2014). Na het uitvoeren van een stapsgewijze logistische regressie, blijkt dat enkel de grootte statistisch significant is voor de overlevingskans. We merken op dat de bèta-coëfficiënt positief is. Dit betekent hoe groter het balanstotaal, hoe groter de kans dat de onderneming in staat is te overleven (Bijlage II: ondernemingsgrootte- en leeftijd). Voorgaande wordt bevestigd wanneer we de gemiddelde waarde bestuderen voor respectievelijk de nog actieve en de gefailleerde steekproef (leeftijd: 27,6 en 24,4 jaar; log(balanstotaal): 3,74 en 3,46).

6.2.3. Verlies belangrijke klant

Wanneer ondernemingen sterk afhankelijk zijn van één grote klant, neemt de kans op een continuïteitsopmerking toe. Door de beperkte risicodiversificatie zal de onderneming sneller in financiële moeilijkheden komen bij verlies van deze klant. Voor de steekproef van FAILLISEMENTEN werden alle controleverslagen nagelezen op het signaleren van mogelijk verlies van een belangrijke klant, dit zoekcriterium leverde volgende vier ondernemingen op:

Naam	Verklaring
DEVILCA BELGIUM	z.v. met t.p.
E.S TRANSPORT	Aanvankelijk z.v. -> onthoudend
POTATO MASTERS	z.v.
SMIT-HEUS BELGIE	z.v. met t.p

Tabel 14: verlies belangrijke klant

Slechts in één van de vier gevallen, het al eerder besproken Potato Masters, vond de commissaris het niet nodig te verwijzen naar de continuïteitsbedreiging.

6.2.4. *Afbouw subsidies, groene stroomcertificaten*

Naam	Verklaring
WINDEO GREEN FUTUR BENELUX	z.v. met t.p.
WINDEO GREEN ENERGY	z.v. met t.p.
BIOVERGISTER A	z.v. met t.p.
VLAAMSE SCHELPIER-EN VISCOOPERATIE	onthoudend
SUNSWITCH	z.v.

Tabel 15: afbouw subsidies, groene stroomcertificaten

Voor de periode 2008-2013 bedreigde overheidsingrijpen de bedrijfsresultaten van ondernemingen in de groene stroomsector doordat ze haar beleid ten aanzien van groene stroom sterk wijzigde. Zo werd de uitkering van groenestroomcertificaten sterk verminderd wat de installatie van energiezuinige maatregelen zoals zonnepanelen, een grotere investering maakt met een langere terugverdientijd. Voor vier ondernemingen binnen de steekproef met FALINGEN lijkt het faillissement voornamelijk teweeg gebracht te zijn door deze beleidswijziging. Toch vond de commissaris van Sunswitch het niet nodig te verwijzen naar de onzekerheid in de continuïteit. Opgemerkt moet worden dat de laatste jaarrekening voor de faling (2013) geen enkele indicatie van aankomende moeilijkheden geeft (o.a. winst boekjaar 540.000 euro).

6.2.5. Ontslag bestuurders

De operationele omgeving van een onderneming wordt sterk beïnvloed door de samenstelling van de ondernemingsleiding en de RvB. Hun visie zal inspireren hoe de onderneming geleid wordt en haar doelstellingen nastreeft. Hoog verloop is typisch voor ondernemingen in moeilijkheden. Voor onze GEFAALDE steekproef vinden we terug dat drie gefailleerde ondernemingen in hun jaarverslag melding maken van het ontslag van bestuurders.

Naam	Verklaring
E.S TRANSPORT	onthoudend
MEXX BELGIUM	z.v. met t.p
RETRAIN	z.v.

Tabel 16: ontslag bestuurders

Er blijkt geen eenduidig verband te bestaan tussen het type controleverklaring en ontslag van bestuurders. De controlenormen vermelden ook niets omtrent deze situatie, en laat de interpretatie ervan dan ook over aan het beoordelingsvermogen van de commissaris.

6.2.6. Naleven wettelijke verplichtingen en interne beheersing

6.2.6.1. Geschil of belangrijke gebeurtenis na balansdatum

Gerechtelijke geschillen of belangrijke gebeurtenissen na balansdatum kunnen zorgen voor onzekerheid over de continuïteit, afhankelijk van hun afloop. De gerechtelijke kosten, reputatieschade en het verlies van vertrouwen kunnen uiteindelijk een faillissement teweeg brengen. Daarom hebben we ervoor gekozen om binnen de steekproef van FAILLISEMENTEN op zoek te gaan naar jaarverslagen waarin melding wordt gemaakt van een hangend geschil. Dit leverde 8 ondernemingen op (Bijlage: Geschil of belangrijke gebeurtenis na balansdatum).

Naam	Verklaring
AGENCE DE MARKETING APPLIQUE	z.v. met t.p. -> onthoudend
ARISTOPHIL	z.v. met t.p.
BIOVERGISTER A	z.v. met t.p.
DECOLIN	Onthoudend
LINOPAN	Voorbehoud met t.p.
PRODUCTIE RENDERS	z.v. met t.p. -> onthoudend
SMIT-HEUS BELGIE	z.v. met t.p.
WIN SYSTEM	Voorbehoud met t.p.

Tabel 17: geschil of belangrijke gebeurtenis na balansdatum

Voor die 8 ondernemingen lijkt de commissaris zijn rol goed vervuld te hebben. De gebruikers van de controleverklaring werden namelijk in elk geval gewezen op mogelijke problemen.

6.2.6.2. Tijd tussen het afsluiten van het boekjaar en de controleverklaring

De tijd die de commissaris nodig heeft vooraleer hij zijn rapport vrijgeeft kan ook een aanwijzing zijn voor continuïteitsproblemen. Hoe meer tijd er verstrijkt hoe groter de kans dat er problemen zijn ontdekt. Daarnaast zal hij extra controleprocedures uitvoeren wanneer hij stoot op aanwijzingen m.b.t. significante onzekerheden in de continuïteit. De onderhandeling met management zal ook enige tijd in beslag nemen. En naarmate de periode langer wordt kunnen uiteraard ook nieuwe gebeurtenissen na balansdatum opduiken. Er zal dus een positieve relatie bestaan tussen een continuïteitsopmerking en de tijd die de commissaris nodig heeft voor het maken van zijn beoordeling.

Laatste verklaring	aantal
z.v.	3
z.v. met t.p	8
voorbehoud met t.p	2
onthoudend	15

Tabel 18: tijd tussen afsluiten boekjaar en controleverklaring

We stellen vast dat voor 53,6% van die gevallen een onthoudende verklaring werd gegeven. Slechts in drie gevallen ging het om een verklaring zonder voorbehoud. Bovenstaande resultaten ondersteunen de academische literatuur die stelt dat een lange onderzoekstermijn samenhangt met een aanpassing van de verklaring. Statistisch wordt dit getest via de chi-kwadraat test, deze levert een p-waarde op van 0,000. Het feit dat het langer duurt dan 7 maanden na afsluiten van het

boekjaar voor het afleveren van een controleverklaring, heeft dus een significante invloed op het type verklaring.

6.2.6.3. Laattijdige neerlegging jaarrekening

Wanneer art. 92 en 98 W.Venn. in samenhang worden gelezen, stellen we vast dat de jaarrekening binnen de 7 maanden na afsluiting van het boekjaar bij de NBB moet worden neergelegd. Academisch onderzoek vindt dat een onderneming de bekendmaking van financiële problemen en de daaraan gepaarde gevolgen wil uitstellen, wat zorgt voor een laattijdige neerlegging. Wij vinden bevestiging voor deze stelling, 63 ondernemingen (26,7%), zijn in overtreding met het W.Venn.

Wanneer we testen op een statistisch verband tussen de laattijdige neerlegging van de jaarrekening en het type controleverklaring via een kruistabel vinden we dat er een significant verband is tussen beide (p -waarde = 0,027). Dit is logisch, aangezien de laattijdige neerlegging vaak een gevolg is van de langere onderzoekstermijn door de commissaris. In het daaropvolgende boekjaar zal de commissaris hiervan melding moeten maken in het tweede deel van zijn verklaring. Hierin worden immers overtredingen van het W. Venn. bekendgemaakt.

6.2.7. 13 knipperlichten volgens Graydon

Graydon publiceerde een lijst met 13 knipperlichten, waarvan er een aantal evenwel niet publiek beschikbaar zijn en door ons dan ook niet gebruikt kunnen worden (Bijlage I: 13 knipperlichten volgens Graydon). Voor de onderliggende steekproef beschikten we over voldoende informatie om 6 signalen te onderzoeken.

signalen	Aantal gefailleerde ondernemingen	Aantal actieve ondernemingen
EV < 50% kapitaal	35 (50%)	22 (16,7%)
Algemene schuldgraad meer dan 100%	20(28,6%)	8(6,1%)
Vervallen schulden bij fiscus of RSZ	17(24,3%)	4(3%)
Dagvaarding RSZ	34(48,6%)	22(16,7%)
2 opeenvolgende jaren negatieve rentabiliteit	18(25,7%)	21(15,9%)
liquiditeit<0,5	14(20%)	4(3%)

Tabel 19: knipperlichten Graydon

Dit bevestigt dat ze een mogelijk faillissement kunnen aankondigen. De drie meest voorkomende alarmsignalen voor de gefailleerde ondernemingen zijn: *EV < 50% kapitaal*, *algemene schuldgraad van meer dan 100%* en *dagvaarding door de RSZ*. We zien dat de aanwezigheid van de alarmsignalen

voor de nog actieve ondernemingen lager ligt. Wanneer we een chi-kwadraat test uitvoeren, stellen we vast dat vijf van de 6 alarmsignalen een goede indicatie bieden voor een mogelijk faillissement. Enkel twee opeenvolgende jaren negatieve rentabiliteit, blijkt niet statistisch significant op het 5%-niveau (Bijlage II: 13 knipperlichten volgens Graydon). Het lijkt dan ook gepast dat wanneer er meerdere knipperlichten aanwezig zijn, men voldoende waakzaam is voor financiële problemen en de gevolgen. Even opvallend is dat in twaalf gevallen geen enkel knipperlicht van toepassing was voor de steekproef van faillissementen. De lijst is dus zeker niet uitputtend.

Aantal signalen	Aantal gefailleerde ondernemingen	Aantal actieve ondernemingen
6	1	0
5	5	0
4	6	3
3	12	5
2	14	12
1	17	30
0	15	82

Tabel 20: aantal knipperlichten

We stellen vast dat drie gefailleerde ondernemingen die geen van de 6 alarmsignalen volgens Graydon vertonen toch een toelichtende paragraaf kregen (Arlex International, Windeo Green Energy, Windeo Green Futur Benelux), ondersteund door de nodige verantwoordingen voor de toelichtende paragraaf in de commissarisverslagen.

Via een logistische regressievergelijking waarbij als afhankelijke variabele gekozen wordt voor *actief* en als onafhankelijke de 6 alarmsignalen, gaan we de voorspellingskracht van deze knipperlichten na. Eerst wordt m.b.v. de niet-parametrische Mann-Whitney test nagegaan welke variabelen univariaat significant de verschillen kunnen verklaren. Hieruit blijkt dat *we 2 jaren opeenvolgende negatieve rentabiliteit* buiten beschouwing kunnen laten (p-waarde: 0,106). We bekomen een significant model met een lage Nagelkerke R^2 (0,306). De model 'fit' is dus zeker niet optimaal.

Na uitvoering van de logistische stapsgewijze vergelijking blijken *netto-actief <1/2 maatschappelijk kapitaal, vervallen schulden t.a.v. fiscus of RSZ en dagvaarding wegens RSZ* een groot onderscheidend vermogen te hebben (Hair et al., 2014). Zoals verwacht hebben allen een positieve bèta-coëfficiënt, dit wil zeggen dat wanneer het knipperlicht aanwezig is de faillissementkans toeneemt.

Variables in the Equation

		B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
Step 3	Art633(1)	1,252	,364	11,843	1	,001	3,496
	vervallenschiscusRSZ(1)	1,476	,637	5,365	1	,021	4,375
	dagvaardingRSZ(1)	1,174	,367	10,237	1	,001	3,236
	Constant	-2,371	,647	13,451	1	,000	,093

Tabel 21: voorspellingswaarde knipperlichten Graydon

De algemene classificatiegraad bedraagt 75,7%. Hieruit blijkt dat de gevonden knipperlichten goede voorspellers zijn voor overlevende ondernemingen (75,7% goed geklasseerd), maar niet voor falende ondernemingen, één jaar voorafgaand aan het faillissement (slechts 40% goed geklasseerd).

Classification Table

		Predicted		
		actief		Percentage Correct
Observed	,00	1,00		
Step 3	actief ,00	28	42	40,0
	1,00	7	125	94,7
Overall Percentage				75,7

Tabel 22: classificatiegraad knipperlichten Graydon

7. Falingspredictiemodellen en beslissingshulpen

7.1. Beslissingshulp via data mining

Door Martens et al. (2008) werd er via data mining tot een begrijpbaar op regels gebaseerd classificatiemodel gekomen dat de auditor moet bijstaan in het ontdekken van financiële moeilijkheden bij zijn klant. Wanneer we dit model toepassen als kwaliteitscontrole op de gefailleerde ondernemingen stellen we vast dat voor iedere onderneming een continuïteitsopmerking gepast lijkt. Voor onze steekproef van faillissementen levert het model dus een 100% correcte classificatie. Door de eenvoud en begrijpbaarheid van de classificatiecriteria lijkt het model zeker een extra hulp te kunnen zijn bij de continuïteitsbeoordeling door de auditor. Als wij het model toepassen op de steekproef van de nog actieve ondernemingen, voor de jaarrekeninggegevens van 2012, geeft dat aan dat voor 59 ondernemingen (44,7%), een continuïteitsopmerking aangewezen lijkt. Dat lijkt een hoge type II-fout. Voor 20/59 ondernemingen (33,9%) formuleerde ook de commissaris een continuïteitsopmerking, voor 4/59 van de gevallen (6,8%), gaf hij een aangepaste verklaring die eventueel met continuïteitsproblemen kan te maken hebben. Hiermee volgde de commissaris het model maar voor 40% (veel minder type II-fout). Een mogelijke verklaring hiervoor is dat als er een herstelplan werd opgesteld en uitgevoerd dat een oplossing bood voor de problemen waarmee de onderneming geconfronteerd werd, de commissaris een waarschuwing kan achterwege laten. Hiermee houdt het model geen rekening, maar de commissaris natuurlijk wel. Er wordt dus bevestigd dat de commissaris een kwalitatieve dimensie kan toevoegen, en een model best in samenhang met het commissarisverslag wordt bekeken.

7.2. Nationale bank België

De Nationale bank van België ontwikkelde een falingspredictiemodel waarbij de financiële situatie van de onderneming kan worden samengevat in één unieke waarde. De faillissementscore kan berekend worden aan de hand van de variabelen terug te vinden in de tabel (Bijlage II: NBB). Deze geeft een indicatie van het bedrijfsrisico: hoger de score, hoe groter de kans op een toekomstig faillissement (NBB, 2013).

De financiële gezondheidsindicator laat toe een onderneming in te delen in één van tien financiële gezondheidsklassen. Deze indicator is de inverse van de faillissementpredictiescore. Dus hoe hoger de indicator, hoe lager de kans op falen, dus een gezondere financiële situatie.

Klasse	indicator	Aantal faillissementen	Aantal actieve ondernemingen
Klasse 1	Indicator $\geq 6,99$	0	0
Klasse 2	$6,99 < \text{indicator} \leq 5,66$	2	2
Klasse 3	$5,66 < \text{indicator} \leq 4,88$	0	8
Klasse 4	$4,88 < \text{indicator} \leq 4,22$	1	22
Klasse 5	$4,22 < \text{indicator} \leq 3,22$	18	50
Klasse 6	$3,22 < \text{indicator} \leq 2,53$	27	35
Klasse 7	$2,53 < \text{indicator} \leq 1,93$	16	5
Klasse 8	$1,93 < \text{indicator} \leq 1,52$	2	4
Klasse 9	$1,52 < \text{indicator} \leq 1,12$	1	0
Klasse 10	$1,12 > \text{indicator}$	2	0

Tabel 23: NBB gezondheidsklassen

Klassen 1, 2, 3 en 4 zijn gekoppeld aan een lager dan gemiddelde kans op falen, dus zij stemmen overeen met een gunstige financiële situatie. Klassen 6, 7, 8, 9 en 10 daarentegen stemmen overeen met een bovengemiddelde kans voor faillissement, een kwetsbare situatie. Behoren tot één van deze laatste klassen kan dus gezien worden als een risicosignaal. Klasse 5 stemt overeen met de grijze zone, waarin de kans op falen gelijk is aan de kans op overleven.

Wanneer we het model van de Nationale Bank toepassen op onze steekproef van gefailleerde ondernemingen, zien we dat 69,6% zich classificeert binnen de groep met een verhoogde kans op faillissement. Een groot deel 26,1% wordt toegewezen aan klasse 5, de grijze zone. Slechts 3 falingen worden gemist (4,3% wordt als financieel gezond bestempeld). We mogen dus stellen, dat de financiële gezondheidsindicator van de NBB accurate voorspellingen toelaat. De commissaris kan het dan ook wel degelijk als beslissingshulp gebruiken bij de continuïteitsevaluatie. Evenwel werd er tot nu toe enkel gekeken naar het type I-fout. Willen we een idee kijken naar de prestaties van het model voor de type II-fout, zullen we de indicator ook moeten berekenen voor de steekproef van actieve ondernemingen. Van de actieve ondernemingen wordt 34,9%, toegewezen aan de categorie met een verhoogde kans op faillissement, dat ligt dus ongeveer op dezelfde hoogte als de fractie met continuïteitswaarschuwing van de auditor. Voor de gehele steekproef is de grijze zone, de grootste groep (klasse 5). Dit wijst erop dat taak van de commissaris, het maken van een continuïteitsbeoordeling, zeker niet eenvoudig en eenduidig is.

7.3. Discrimination model Ooghe & Wymeersch

De optimale afkapscore één jaar voor het faillissement, voor de validatiesteekproef 1990-1999 is 0,1904 (Ooghe & Van Wymeersch, 2008). Aangezien onze gegevens betrekking hebben op de boekjaren 2012, 2013 is alertheid aangewezen. Deze waarde moet immers normaal herberekend worden voor de onderliggende steekproef en is in principe niet transfereerbaar over de tijd. De optimale afkapgrens wordt berekend door het type I- en type II-fout te minimaliseren. Deze bedroegen voor die periode respectievelijk, 16,5% en 29,4%. Voor de steekproef werd voor 20 (28,6%) gefailleerde ondernemingen het laatste jaar voor het faillissement een waarde gevonden die hoger ligt dan de kritische grens. Dit stemt overeen met een type I-fout van 28,6%. Wanneer we deze score onderzoeken voor de nog actieve ondernemingen, vinden we dat 46 cases een waarde vertonen die lager is dan de kritische grens. Hiermee bekomen we een type II-fout ten belopen van 34,8%. De toepasbaarheid van het model, op een steekproef van een andere tijdsperiode is dus beperkt, de voorspellingaccuuraatheid is sterk afgenomen.

8. Impact financiële crisis

Naam	Verklaring bj 2009	ondernemingsactiviteit
STARMAN BRUXELLES HOTEL	z.v. met t.p	Hotels en accommodatie
FEMONT	z.v. met t.p	Liften
DEVILCA BELGIUM	z.v.	Containers
CEGEAC	z.v.	Autohandel
MEXX BELGIUM	z.v.	Kleding
SMIT-HEUS BELGIE	z.v. met t.p.	Onderhoud en herstellingen boten

Tabel 24: impact financiële crisis

Vijf GEFAALDE ondernemingen verwezen in hun jaarverslag nog naar de gevolgen van de financiële crisis van 2007-2008. Opmerkelijk is dat er verschillende sectoren getroffen werden en dit voor boekjaar 2009 nog geen aanleiding gaf tot een aangepaste verklaring. Vermoedelijk waren zowel de onderneming als de commissaris van oordeel dat herstelmaatregelen het beoogde effect zullen hebben en dat er geen reden is om te twijfelen aan de continuïteitsassumptie (Bijlage II: financiële crisis). Aangezien de steekproef enkel betrekking heeft op data van na de financiële crisis, zal het niet mogelijk zijn een uitspraak te doen over de evolutie van de controleverklaring voor en na. Om de impact van deze factor na te gaan, zal dus worden terug gevallen op verschenen academische literatuur hieromtrent.

9. Synthese

9.1. Determinanten Controleverklaring

9.1.1. Multinomiale logistische regressie

Om na te gaan welke determinanten bepalend zijn voor het type controleverklaring dat gegeven wordt, kan gebruik gemaakt worden van een multinomiale logistische regressie of van een discriminantfunctie die toelaat de onafhankelijke variabelen te detecteren die significant verschillen voor de categorische afhankelijke variabele. Aangezien er zes mogelijke controleverklaringen zijn is het niet mogelijk gebruik te maken van een binair logistische regressievergelijking (Hair et al., 2014).

laatsteverklaring

$$\begin{aligned}
 &= \beta_1 \text{Art96} + \beta_2 \text{Art633} + \beta_3 \text{logbalans} + \beta_4 \text{Algemene schuldgr100} \\
 &+ \beta_5 \text{vervallengschfiscusRSZ} + \beta_6 \text{dagvaardingRSZ} + \beta_7 \text{negrent2j} \\
 &+ \beta_8 \text{liq05} + \beta_9 \text{datamingmodel} + \beta_{10} \text{nbb} + \beta_{11} \text{globaldiscriminationmodel}
 \end{aligned}$$

Een multinomiale logistische regressie levert voor de twaalf klassen weliswaar een significant model met een vrij hoge Nagelkerke R^2 (0,683) en een goed classificatieresultaat (71%) op, maar ook tal van waarschuwingen over de betrouwbaarheid (Bijlage II: determinanten controleverklaring, multinomiale logistische regressie) wat de interpretatie ervan eerder riskant maakt. Zo geldt in de praktijk uiteraard dat als je 12 mogelijke uitkomsten hebt die klassen met een beperkt aantal ondernemingen zwak bevolkt zijn (zeker afkeurende- en onthoudende verklaring).

Classification							
Observed	Predicted						Percent Correct
	1,00	2,00	3,00	4,00	5,00	6,00	
1,00	91	11	0	0	1	0	88,3%
2,00	12	31	0	1	3	0	66,0%
3,00	1	0	1	0	0	0	50,0%
4,00	0	4	0	2	1	0	28,6%
5,00	7	7	0	1	12	0	44,4%
6,00	0	2	1	1	1	0	0,0%
Overall Percentage	58,1%	28,8%	1,0%	2,6%	9,4%	0,0%	71,7%

Tabel 25: classificatiegraad determinanten multinomiale logistische regressie

De twee significante variabelen zijn het *datamingmodel* en de *RSZ-dagvaarding*, wat eerdere analyses bevestigt.

Likelihood Ratio Tests				
Effect	Model Fitting Criteria	Likelihood Ratio Tests		
	-2 Log Likelihood of Reduced Model	Chi-Square	df	Sig.
Intercept	40,781	,000	0	.
dagvaardingRSZ	61,822	21,041	5	,001
dataminingmodel	107,596	66,815	5	,000

Tabel 26: determinanten multinomiale logistische regressie

Ook de discriminantfunctie is niet gemakkelijk te analyseren met twaalf mogelijke resultaten. Daarbovenop komt ook nog eens dat er de veronderstellingen over de verdeling zijn waaraan niet voldaan is. De discriminantvergelijking heeft als groot nadeel dat ze een normale verdeling van de verklarende variabelen vooropstelt. Hieraan is niet voldaan omwille van dummyvariabelen. Bovendien is er nog een 2de assumptie die uitgaat van eenzelfde covariantiematrix voor de 6 groepen en ook daaraan is niet voldaan (zie Box's M test). Mogelijk is de methode niet robuust voor deze schendingen van de basisassumptie (Hair et al., 2014), voorzichtigheid is dan ook geboden bij de interpretatie van de verkregen resultaten (Bijlage II: Determinanten controleverklaring, discriminantvergelijking). Toch biedt het een eerste inzicht in de relevante indicatoren voor de type controleverklaring (ANOVA test): Art96, dagvaarding RSZ, dataminingmodel, algemeeneschgr100, vervallenschfiscusRSZ, Art633, logbalans, negrent2j, nbb en global discriminationmodel.

9.1.2. Binaire logistische regressie

Een gelijkaardige hypothese kan getoetst worden met behulp van een stapsgewijze binaire logistische regressievergelijking. Echter kan hierbij als onafhankelijke variabele enkel een onderscheid gemaakt worden voor 2 groepen. Daarom vervangen we in voorgaande vergelijking *laatsteverklaring* door **continuïteitsopm.** Deze variabele geeft aan of de verklaring een continuïteitsopmerking bevat in de vorm van een toelichtende paragraaf.

Variables in the Equation						
	B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
Step 2						
Art96(1)	-1,912	,469	16,599	1	,000	,148
dataminingmodel(1)	-1,202	,615	3,824	1	,051	,300
Constant	,030	,223	,018	1	,893	1,030

Tabel 27: determinanten binaire logistische regressie voor continuïteitsopmerking

Uit deze analyse blijken enkel Art96 en dataminingmodel van invloed te zijn op het feit of er al dan niet een continuïteitsopmerking in de vorm van een toelichtende paragraaf werd gegeven. Wanneer deze alarmsignalen aanwezig zijn (waarde = 1) neemt de kans op een continuïteitsopmerking toe

(negatieve bèta-coëfficiënten). De andere variabelen worden niet opgenomen in het model omwille van hun correlatie met de eerder opgenomen variabelen (Hair et al., 2014). Daarnaast zijn nu mogelijk minder variabelen significant, omwille van het feit dat er enkel rekening gehouden wordt met of al dan niet een continuïteitsopmerking wordt gemaakt. Aangepaste verklaringen zoals deze van onthouding of afkeurend worden dus genegeerd, terwijl dit type verklaringen toch een prominente rol inneemt voor de onderliggende steekproef.

We wensen hiervoor dan ook een correctie door te voeren door in de analyse een nieuwe variabele aan te maken *stndrdverkl*, deze zal de waarde één aannemen wanneer een verklaring zonder voorbehoud (en zonder toelichtende paragraaf) werd gegeven.

	B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
Step 4						
Art96(1)	-2,435	,468	27,118	1	,000	,088
Logbalans	,815	,411	3,924	1	,048	2,258
dagvaardingRSZ(1)	-2,015	,537	14,079	1	,000	,133
dataminingmodel(1)	-2,356	,589	16,005	1	,000	,095
Constant	,650	1,567	,172	1	,678	1,915

Tabel 28: determinanten binaire logistische regressie voor aangepaste verklaring

Wanneer we stapsgewijze logistische regressievergelijking herhalen met dezelfde onafhankelijke variabelen vinden we dat *Art 96*, *logbalans*, *dagvaardingRSZ* en *dataminingmodel* een statistisch significante invloed hebben op de controleverklaring. De negatieve bèta-coëfficiënten voor de knipperlichten wijzen er opnieuw op dat wanneer deze aanwezig zijn de kans op een aangepaste verklaring toeneemt. In tegenstelling tot een hoger balans totaal dat leidt tot een hogere kans op de standaardverklaring zonder voorbehoud.

Observed		Predicted		
		stndrdverkl		Percentage Correct
		,00	1,00	
Step 4	stndrdverkl ,00	72	12	85,7
	1,00	18	82	82,0
Overall Percentage				83,7

Tabel 29: classificatiegraad determinanten binaire logistische regressie

Wanneer we voor onze steekproef trachten te voorspellen welk type controleverklaring werd gegeven op basis van eerder vermelde variabelen zouden we tot een juiste classificatiegraad van 83,7% komen (Bijlage II: Determinanten controleverklaring, logistische regressievergelijking).

9.2. Informatiewaarde Controleverklaring

In het verleden is al heel wat onderzoek gedaan omtrent de informatiewaarde van de controleverklaring. Namelijk of deze al dan niet een faillissement kan voorspellen, en of er dus het jaar voorafgaand een andere dan de standaard goedkeurende verklaring wordt gegeven? Daarom wensen we tot slot de relatie tussen de controleverklaring en het al dan niet continueren te testen. Dit zullen we doen door opnieuw gebruik te maken van de stapsgewijze logistische regressiemethode, die al eerder in het onderzoek werd toegepast. Het voorgestelde model ziet er als volgt uit:

$$\text{actief} = \beta_1 \text{laatsteverklaring} + \beta_2 \text{logbalans} + \beta_3 \text{ Nettobedrijfskapitaal} + \beta_4 \text{liquiditeitenge} + \beta_5 \text{schuldgr} + \beta_6 \text{zelffin} + \beta_7 \text{dekkingratio} + \beta_8 \text{brutowinstm}$$

		Variables in the Equation					
		B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
Step 2	Logbalans	1,530	,591	6,704	1	,010	4,618
	Laatsteverklaring			26,471	5	,000	
	laatsteverklaring(1)	-2,863	,611	21,953	1	,000	,057
	laatsteverklaring(2)	18,708	40192,970	,000	1	1,000	133286400,130
	laatsteverklaring(3)	-23,784	20029,654	,000	1	,999	,000
	laatsteverklaring(4)	-3,001	,809	13,769	1	,000	,050
	laatsteverklaring(5)	-23,554	28414,814	,000	1	,999	,000
	Constant	-3,593	2,157	2,776	1	,096	,028

Tabel 30: informatiewaarde controleverklaring

We komen tot de vaststelling dat de controleverklaring wel degelijk een toegevoegde waarde biedt voor het voorspellen van het faillissement één jaar voorafgaand, naast de financiële ratio's en het balanstotaal. Als referentiecategorie kiezen we voor de verklaring zonder voorbehoud. Wanneer we de bèta-coëfficiënten analyseren zien we dat deze alle negatief zijn, behalve deze voor de verklaring z.v. met t.p. (type 2). Dit wil zeggen dat wanneer men een afwijkende verklaring krijgt in vergelijking met de standaard goedkeurende verklaring de kans op faillissement toeneemt. Echter zorgt het krijgen van een verklaring z.v. met t.p. volgens het model voor een verlaagde kans op faillissement (positieve bèta-coëfficiënten). Toch mag hier geen belang aan gehecht worden, want deze categorie blijkt geen statistisch significante invloed te hebben door een p-waarde = 1.

Classification Table

Observed		Predicted			
		Actief		Percentage Correct	
		,00	1,00		
Step 2	Actief	,00	30	10	75,0
		1,00	11	60	84,5
	Overall Percentage				81,1

Tabel 31: classificatiegraad o.b.v. controleverklaring

Wanneer we de classificatieresultaten van dit eenvoudig model beschouwen, waarbij enkel een waarde nodig is voor de laatste controleverklaring en het balanstotaal komen we tot een hitratio van 81,1% voor onderliggende steekproef (Hair et al., 2014). Vanzelfsprekend vertoont deze een opwaartse vertekening, en zal het aantal juiste classificaties lager liggen wanneer het wordt toegepast op een andere steekproef (Bijlage II: informatiewaarde controleverklaring).

Finaal mogen we dus besluiten dat de controleverklaring wel degelijk informatiewaarde kan bieden voor een nakend faillissement, het zien aankomen van continuïteitsproblemen. De commissaris blijkt dan ook een toegevoegde waarde te kunnen leveren voor de jaarrekeninggebruiker naast de traditionele financiële ratio's.

Besluiten, beperkingen en suggesties voor verder onderzoek

Het doel van deze eindverhandeling was de rol van de commissaris bij de continuïteitsbeoordeling te bespreken. Deze centrale onderzoeksvraag werd opgedeeld in drie deelvragen.

Allereerst werd gekeken naar welke vereisten wet- en regelgeving stellen voor de auditor op het vlak van de continuïteitsbeoordeling. Er werd een antwoord gevonden op deze vraag door een onderzoek van de literatuur en de toepasselijke rechts- en regelbronnen. Hieruit bleek dat er heel wat reglementering bestaat, ondermeer de controlenormen van het IBR die de commissaris dient te volgen bij het uitvoeren van controlewerkzaamheden. Daarnaast zagen we dat het Belgische W.Venn. bepalingen oplegt om de commissaris en het bestuursorgaan op hun verantwoordelijkheden te wijzen bij continuïteitsproblemen. Mogelijke types controleverslagen die van toepassing kunnen zijn bij continuïteitsproblemen werden besproken. Kort werd ook gewezen op de mogelijkheden van gerechtelijke reorganisatie die de WCO biedt.

Vraag twee ging na welke indicatoren relevant zijn voor de commissaris bij het beoordelen van de continuïteit. Traditionele financiële ratio's, alarmsignalen uit het W.Venn. en andere knipperlichten werden besproken.

In deelvraag drie trachtten we na te gaan of de commissaris voldoende waarschuwt voor continuïteitsproblemen, ook in vergelijking met falingspredictiemodellen. Uit de literatuurstudie kwamen enkele (oudere) onderzoeken naar boven waaruit bleek dat falingspredictiemodellen betere voorspellingen opleverden dan de controleverklaring. Dit is toch enigszins merkwaardig aangezien de commissaris een beter inzicht in de onderneming heeft en dus sneller op de hoogte is van eventuele continuïteitsproblemen. Volgens sommige onderzoekers ligt een mogelijke verklaring bij een bedreiging van de onafhankelijkheid van de commissaris door risicofactoren als de kans op klantverlies en het risico op vervolging (vooral in Angelsaksische context). Ook persoonlijkheidskenmerken zoals de leeftijd en het aantal mandaten van de auditor en kenmerken van het kantoor (B4 of niet-B4) kunnen een impact hebben op de continuïteitsbeoordeling. Het 'selffulfilling prophecy' effect zou kunnen zorgen voor terughoudendheid van de commissaris om te waarschuwen voor continuïteitsproblemen omwille van de mogelijk schadelijke gevolgen voor de onderneming. De meeste onderzoeken leveren echter geen consensus op met betrekking tot deze factoren. Uit onze beperkte steekproef blijkt geen steun gevonden te worden voor de veronderstelling van een verlies aan onafhankelijkheid ten gevolgen van niet-Big4, audit honoraria en klantenverlies (Deel II: 4. Onafhankelijkheid). Een harmonisering van de auditstandaarden,

institutionele maatregelen zoals de Tuchtcommissie van het IBR en een verhoogde alertheid na de financiële crisis zorgden voor een verbeterde signaleringswaarde van het commissarisverslag.

In het empirisch gedeelte werden statistische analyses verricht. Voor de steekproef van 68 gefaalde en 123 actieve ondernemingen werden onder meer de controleverklaringen onderzocht. De resultaten bevestigden dat de commissaris vrij goed had gewaarschuwd voor de faillissementen. Het laatste boekjaar voor de faling was de verklaring z.v. met t.p. en de onthoudende verklaring het sterkst vertegenwoordigt bij de aankomende falingen. Toch bleken 14,7% van de controleverslagen voor het laatste boekjaar een standaard oordeel zonder voorbehoud te bevatten. In deze gevallen werd de jaarrekeninggebruiker dus niet gewaarschuwd voor het nakend faillissement. Voor deze ondernemingen had de commissaris dus blijkbaar nog geen vermoeden van continuïteitsproblemen, of vond hij het niet nodig hiervan melding te maken in zijn oordeel. Indien de faling veroorzakende factoren pas na de datum van het controleverslag optraden wijst dat natuurlijk niet op auditfalen, maar die verklaring geldt zeker niet voor elk van die gevallen.

Welke factoren beïnvloeden de commissaris in zijn beslissing om een bepaald type verslag af te geven? De commissaris lijkt zijn rol goed te vervullen in het beoordelen van de gevolgen van overheidsingrijpen en geschillen op de continuïteitsassumptie, alsook voor het beoordelen van een zgn. comfort letter. De gebruikers van de controleverklaring werden in die gevallen namelijk gewezen op mogelijke problemen. Het feit dat het langer duurt dan 7 maanden na afsluiten van het boekjaar voordat de controleverklaring werd afgeleverd heeft een significante invloed op het type verklaring. Zo zien we voor deze categorie ondernemingen de onthoudende verklaring veel sterker terugkomen, en kent de verklaring zonder voorbehoud weinig toepassing. Finaal blijken *Art96*, *dagvaarding RSZ*, *dataminingmodel*, *algemeneschgr100*, *vervallenschfiscusRSZ*, *Art633*, *logbalans*, *negrent2j*, *nbb* en *global discriminationmodel* mogelijke indicatoren voor het type controleverklaring (Deel II: 9.1. Determinanten Controleverklaring).

Beslissingshulpen en falingspredictiemodellen houden geen rekening met de kwalitatieve dimensie van de onderneming zoals herstelplannen, een comfort letter, mogelijk lid van groep, ontslag bestuurders, overheidsmaatregelen, ... Dat leidt tot veel type II-fouten (waarschuwing voor ondernemingen die het volgende boekjaar toch overleven). Zo zal de beslissingshulp van Martens et al. (2008) te snel een opmerking maken. Er moet bij gebruik ervan dus worden opgelet voor mogelijke 'selffulfilling prophecy'. De gezondheidsklassen van de NBB presteren vrij goed, echter bestaat er hier een grote "grijze" zone. Hieruit blijkt dus dat de continuïteitsevaluatie complex en niet eenduidig is. Het Ooghe & Van Wymeersch discrimination model vereist een voortdurende

actualisatie van de afkapscore om een goede classificatiegraad te bereiken. Algemeen genomen vinden we een hoge type II-fout voor bovenvernoemde modellen.

Om te eindigen formuleren we ons antwoord op de vraag: “Heeft het commissarisverslag bijkomende informatiewaarde voor belanghebbenden om eventuele falings te voorspellen?” Uit een deel van het literatuuronderzoek bleek dat het commissarisverslag in vergelijking met de falingspredictiemodellen maar weinig voorspellingswaarde bevat om een eventuele falings te voorspellen. Maar uit de logistische regressievergelijking (Deel II: 9.2. Informatiewaarde Controleverklaring) concluderen we dat het commissarisverslag wel degelijk toegevoegde waarde biedt voor het voorspellen van het faillissement één jaar voorafgaand, naast de financiële ratio's en het balanstotaal.

Ook willen wij enkele suggesties voor verder onderzoek doen. Ons lijkt het nuttig om voor de nog actieve ondernemingen bijkomende gegevens te verzamelen om een diepgaandere vergelijking mogelijk te maken. Zoals: controleverklaringen voor voorgaande boekjaren, verbonden ondernemingen/deelnemingen, de aanwezigheid van de comfort letter, mogelijke geschillen/gebeurtenissen na balansdatum,... Om de impact van de financiële crisis op de controleverklaring te kennen is een uitbreiding van de steekproefperiode noodzakelijk. Verder stellen wij vast dat in harde economische tijden ook de non-profit sector geconfronteerd wordt met financiële moeilijkheden. Hieromtrent is nog maar weinig onderzoek verricht en dit vormt dus zeker een interessant onderzoeksdomein. Ook de financiële sector, waarin het risico van ‘selffulfilling prophecy’ duidelijk groter wordt beschouwd en waarin de overheid een belangrijk rol vervult, biedt nog vele mogelijkheden voor toekomstig onderzoek (Carson et al., 2013). Ons onderzoek was beperkt tot niet-beursgenoteerde ondernemingen daar er in de beschouwde periode geen Belgische beursgenoteerde onderneming in falings ging. Toekomstig onderzoek kan mogelijke investeerderreacties op continuïteitsopmerkingen bij wereldwijd beursgenoteerde ondernemingen bestuderen.

Lijst van geraadpleegde werken

- Aerts, K. (2001). *Taken en aansprakelijkheden van commissarissen en bedrijfsrevisoren*. Gent: De Boeck-Larcier.
- Akers M.D., Maher M.A., & Giacomino D.E. (2003). Going-Concern Opinions: Broadening the Expectations Gap [Elektronische versie]. *The CPA Journal*, 73(10), 38-42.
- Altman, E.I. (1968). Financial ratios, discriminant analysis and the prediction of corporate Bankruptcy [Elektronische versie]. *The Journal of Finance*, 23(4), 589-609.
- Altman, E.I., & McCough, T.P. (1974). Evaluation of a company as a going concern [Elektronische versie]. *Journal of Accountancy*, 138 (6), 50-57.
- Anderson, J.A., & St.Pierre, K. (1984). An Analysis of the factors associated with lawsuits against public accountants [Elektronische versie]. *Accounting Review*, 4(1), 242-263.
- Arnedo, L., Lizarraga, F., & Sánchez, S. (2008). Going-concern Uncertainties in Pre-bankrupt Audit Reports: New Evidence Regarding Discretionary Accruals and Wording Ambiguity [Elektronische versie]. *International Journal of Auditing*, 12, 25-44.
- Arruñada, Benito, & Cándido Paz-Ares (1997). Mandatory Rotation of Company Auditors: A Critical Examination [Elektronische versie]. *International Review of Law and Economics*, 17(1), 31-61.
- Asare, S.K. (1990). The auditor's going-concern decision: A review and implications for future Research [Elektronische versie]. *Journal of Accountancy Literature*, 9, 39-64.
- Balcaen, S., Buyze, J., & Ooghe, H. (2009). *Financial distress and firm exit: determinants of involuntary exits, voluntary liquidations and restructuring exits*. Working Paper FEB UGent. Opgevraagd op 6 april, 2014, via: http://www.feb.ugent.be/nl/Ondz/WP/Papers/wp_09_598.pdf.
- Balcaen, S., & Ooghe, H. (2004). *35 years of studies on business failure: an overview of the classical statistical methodologies and their related problems*. Working Paper FEB UGent. Opgevraagd op 10 september, 2014, via: http://www.feb.ugent.be/fac/research/WP/Papers/wp_04_248.pdf.
- Balduyck, M. (2014). *Faillissementen- Is optimisme op zijn plaats?* Opgevraagd op 10 oktober, 2014, via <https://graydon.be/blog/article/2014/10/02/faillissementen-is-optimisme-op-zijn-plaats>.
- Ball, R., & Shivakumar, L. (2005). Earnings quality in U.K. private firms: comparative loss recognition Timeliness [Elektronische versie]. *Journal of Accounting & Economics*, 39(1), 83-128.

- Barkess, L., & Simnett, R. (1994). The provision of other services by auditors: independence and pricing issues [Elektronische versie]. *Accounting and Business Research*, 24(94), 99-108.
- Barnes, P., & Hooi, D.H. (1993). The Auditor's Going Concern Decision: Some U. Evidence Concerning Independence And Competence [Elektronische versie]. *Journal of Business Finance & Accounting*, 20(2), 213-228.
- Basioudis, I.G., Papakonstaninou, E., & Geiger, M.A. (2008). Audit Fees, Non-Audit Fees and Auditor Going-Concern Reporting Decisions in the United Kingdom [Elektronische versie]. *Abacus*, 44(3), 284-309.
- Behn, B. K., Kaplan S.E., & Krumwiede, K.R. (2001). Further Evidence on the Auditor's Going-Concern Report: The Influence of Management Plans [Elektronische versie]. *Auditing: A Journal of Practice and Theory*, 20, 13-28.
- Bell, T., Landsman, W., & Shackelford, D. (2001). Auditors' perceived business risk and audit fees: analysis and evidence [Elektronische versie]. *Journal of Accounting Research*, 39, 35-43.
- Blay, A. D., & Geiger, M.A. (2001). Market Expectations for First-Time Going-Concern Recipients [Elektronische versie]. *Journal of accounting, auditing & finance*, 16, 209-226.
- Blay, A.D, Geiger, M.A., & North, D.S. (2011). The Auditor's Going-Concern Opinion as a Communication of Risk [Elektronische versie]. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 30, 77-102.
- Breesch, D. (2001). Referral as Explanatory Variable for Auditor Switching in the Belgian Audit Market [Elektronische versie]. *Ph.D. diss., vrije Universiteit Brussel*.
- Bruynseels, L., Knechel, W.R., & Willekens, M. (2011). Auditor Differentiation, Mitigating Management Actions, en Audit-Reporting Accuracy for Distressed Firms [Elektronische versie]. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 30(1), 1-20.
- Bruynseels, L., Knechel, W.R., & Willekens, M. (2013). Turnaround Initiatives and Auditors' Going-Concern Judgment: Memory for Audit Evidence [Elektronische versie]. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 32, 105-121.
- Bureau van Dijk. (z.d). *Overzicht*. Opgevraagd op 10 maart, 2015, via <http://www.bvdinfo.com/nl-be/our-products/company-information/national-products/bel-first>.

Callaghan, J., Parkash, M., & Singhal, R. (2009). Going-concern Audit Opinions and the Provision of Nonaudit Services: Implications for Auditor Independence of Bankrupt Firms [Elektronische versie]. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 28, 153-169.

Caluwaerts, F., Caytan, J., Fank, F., Houyoux, N., Laperal, L., Schockaert, D., Vanbeveren, I., & Vandernoot, J. (2013). *Het commissarisverslag: over de jaarrekening en de geconsolideerde jaarrekening opgesteld in toepassing van de artikelen 144 en 148 van het Wetboek van vennootschappen en overeenkomstig de ISA's*. Antwerpen - Apeldoorn: Maklu & ICCI.

Campbell, J.E., & Mutchler, J.F. (1988). The "Expectations Gap" and Going-Concern Uncertainties [Elektronische versie]. *Accounting Horizons*, 42-49.

Carcello, J. V., Hermanson, D.R., & Huss, H.F. (1995). The Relation between Audit Structure and Public Responsibility: Audit Firms' Propensity to Qualify Bankruptcy-Related Opinions [Elektronische versie]. *Research on Accounting Ethics*, 1, 21-42.

Carcello, J.V., Hermanson, D.R., & Huss, H.F. (2000). Going- Concern opinions: the Effects of Partner Compensation Plans and Client Size [Elektronische versie]. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 19.

Carcello, J.V., & Nagy, A.L. (2004). Client size, auditor specialization and fraudulent financial reporting [Elektronische versie]. *Managerial Auditing Journal*, 19(5), 651-668.

Carcello, J. V., & Neal, T.L. (2000). Audit Committee Composition and Auditor Reporting [Elektronische versie]. *The Accounting Review*, 75, 453-467.

Carcello, J.V., & Neal, T.L. (2003). Audit committee characteristics and auditor dismissals following "new" going-concern reports [Elektronische versie]. *The Accounting Review*, 78(1), 95.

Carcello, J.V., & Palmrose Z.V. (1994). Auditor Litigation and Modified Reporting on Bankrupt Clients [Elektronische versie]. *Journal of Accounting Research*, 1-30.

Carcello, J.V., Vanstraelen, A., & Willenborg, M. (2009). Rules Rather than Discretion in Audit Standards: Going-Concern Opinions in Belgium [Elektronische versie]. *The accounting review*, 84, 1395-1428.

Careya, P., Kortumb, S., & Moroney, R. (2012). Auditors' going-concern-modified opinions after 2001: measuring reporting accuracy [Elektronische versie]. *Accounting and Finance*, 52, 1041-1059.

- Carey, P., & Simnett, R. (2006). Audit partner tenure and audit quality [Elektronische versie]. *Accounting Review*, *81*, 653-676.
- Carlson S.J, Glezen G.W., & Benefield M.E. (1998). An investigation of investor Reaction to the information content of a going concern audit report while controlling for concurrent financial statement disclosures [Elektronische versie]. *Quarterly Journal of Business and Economics*, *37(3)*, 25-39.
- Carson, E., Fargher, N.L., Geiger, M.A., Lennox, C.S., Raghunandan, K., & Willekens M. (2013). Audit Reporting for Going-Concern Uncertainty: A Research Synthesis [Elektronische versie]. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, *32*, 353-384.
- Carson, E., Fargher, N.L., Jiang, A.L., & Xu, Y. (2011). Audit Reports in Australia during the Global Financial Crisis [Elektronische versie]. *Australian Accounting Review*, *21*, 22-31.
- Carson, E., Simnett, R., & Ye, P. (2011). Threats to Auditor Independence: The Impact of Relationship and Economic Bonds [Elektronische versie]. *Auditing: a Journal of Practice and Theory*, *30(1)*, 121-148.
- Chaney, P.K, Jeter, D.C., & Shivakumar, L. (2004). Self-Selection of Auditors and Audit Pricing in Private Firms [Elektronische versie]. *The Accounting Review*, *79(1)*, 51-72.
- Chen, K.C., & Church, B.K. (1992). Default on debt obligations and the issuance of going-concern opinions [Elektronische versie]. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, *11(2)*, 30-49.
- Chow, C. W., & S. J. Rice. (1982). Qualified Audit Opinions and Auditor Switching [Elektronische versie]. *Accounting Review*, *57*, 326-335.
- Chung, H., & Kallapur, S. (2003). Client importance, nonaudit services, and abnormal accruals [Elektronische versie]. *The Accounting Review*, *78*, 931-955.
- Citron, D.B., & Taffler, R.J. (1992). The audit report under going concern uncertainties: an empirical analysis [Elektronische versie]. *Accounting and Business Research*, *22(88)*, 337-345.
- Citron, D.B., & Taffler, R.J. (2001). Ethical Behaviour in the U.K. Audit Profession: The Case of the Self-Fulfilling Prophecy Under Going Concern Uncertainties [Elektronische versie]. *Journal of Business Ethics*, *29*, 353–363.
- Craswell, A. T. (1988). The association between qualified opinions and auditor switches [Elektronische versie]. *Accounting and Business Research*, *19(73)*, 23-31.

- Craswell, A., Stokes D.J., & Laughton, J. (2002). Auditor independence and fee dependence [Elektronische versie]. *Journal of Accounting & Economics*, 33, 253-275.
- DeAngelo, L. (1981). Auditor Independence, “Low balling” and Disclosure Regulation [Elektronische versie]. *Journal of Accounting and Economics*, 3, 113-127.
- De Croock, G., (2010). *Ondernemingen in moeilijkheden, praktijkervaringen, Seminari*. Opgevraagd op 26 september, 2014, via https://www.ibr-ire.be/nl/vorming_events/agenda/seminaries/Pages/Ondernemingen-in-moeilijkheden-praktijkervaringen.aspx.
- DeFond, M.L., & Francis, J.R. (2005). Audit Research after Sarbanes-Oxley [Elektronische versie]. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 24, 5-30.
- DeFond, M.L, Raghunandan, K., & Subramanyam, K.R. (2002). Do Non-Audit Service Fees Impair Auditor Independence? Evidence from Going Concern Audit Opinions [Elektronische versie]. *Journal of accounting research*, 40(4), 1247-1274.
- De Wolf, M. (2012). *Omzendbrief 2012/01 van het instituut van bedrijfsrevisoren*. Opgevraagd op 5 november, 2014, via https://www.ibr-ire.be/nl/regelgeving/rechtsleer/omzendbrieven/Documents/10234_Omzendbrief-2012-01-Waarde-van-een-comfort-letter-patronaatsverklaring.pdf.
- Dhaliwal D., Michas, P.N., Naiker, V., & Sharma, D. (2013). Major Customer Reliance and Auditor Going-Concern Decisions. *Working Paper, the University of Arizona, Kennesaw State University and Monash University*.
- Dieleman A. (2013). *Hoeveel comfort ontleent de accountant aan de letter of comfort?* Opgevraagd op 10 november, 2014, via <http://www.accountancynieuws.nl/actueel/vaktechniek/hoeveel-comfort-ontleent-de-accountant-aan-de.128436.lynkx#.VCkngFewSYk>.
- Dopuch, N., Holthausen, R., & Leftwich, R. (1987). Predicting Audit Qualification with Financial and Market Variables [Elektronische versie]. *Accounting Review*, 62(3), 431-454.
- Dye, R. (1991). Informationally motivated auditor replacement [Elektronische versie]. *Journal of Accounting and Economics*, 14(4), 347–374.
- Dye, R. (1993). Auditing standards, legal liability and auditor wealth [Elektronische versie]. *Journal of Political Economy*, 101, 887-914.

Ellingsen, J.E., Fagan, P., & Pany, K. (1989). SAS No. 59: How to evaluate going concern. *Journal of Accountancy*, 167, 1, 24-31.

Enron: The Real Scandal, America's capital markets are not the paragons they were cracked up to be. (2002). *The Economist*. Opgevraagd op 9 april, 2014, via <http://www.economist.com/node/940091>.

Ezzamel, M., Gwilliam, D.R., & Holland, K.M. (1996). Some empirical evidence from publicly quoted U.K. companies on the relationship between the pricing of audit and non-audit services [Elektronische versie]. *Accounting and Business Research*, 27, 3-16.

Faillissementswet (1997). Opgevraagd op 5 mei, 2014, via http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi_loi/change_lg.pl?language=nl&la=N&table_name=wet&cn=1997080880.

Fargher, N.L., & Jiang, L. (2008). Changes in the Audit Environment and Auditors' Propensity to Issue Going-Concern Opinions [Elektronische versie]. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 27, 55-77.

Federale overheidsdienst Economie (2014). *Aantal btw-plichtige ondernemingen volgens economische activiteit en administratieve geografie*. Opgevraagd op 10 maart, 2015, via <http://bestat.economie.fgov.be/BeStat/BeStatMultidimensionalAnalysis?loadDefaultId=589>.

Firth, M. (2002). Auditor-provided consultancy services and their associations with audit fees and audit Opinions [Elektronische versie]. *Journal of Business Finance & Accounting*, 29, 661-693.

Foster, B. P., Ward, T. J., & Woodroof, J. (1998). An Analysis of the Usefulness of Debt Defaults and Going Concern Opinions in Bankruptcy Risk Assessment [Elektronische versie]. *Journal of Accounting, Auditing and Finance*, 13, 351- 367.

Francis, J.R. (1984). The Effect of Audit Firm Size on Audit Prices: A Study of the Australian Market [Elektronische versie]. *Journal of Accounting and Economics*.

Francis, J.R., & Krishnan, J. (1999). Accounting Accruals and Auditor Reporting Conservatism [Elektronische versie]. *Contemporary Accounting Research*, 16(1), 135-165.

Francis, J.R., & Krishnan, J. (2002). Evidence on auditor risk-management strategies before and after the Private Securities Litigation Reform Act of 1995 [Elektronische versie]. *Asia-Pacific Journal of Accounting & Economics*, 9(2), 135-157.

Francis, J.R., & Reynolds, J. K. (2000). Does size matter? The influence of large clients on office-level auditor reporting decisions [Elektronische versie]. *Journal of Accounting and Economics*, 30, 375-400.

- Francis, J.R., & Simon, D.T. (1987). A test of Auditor Pricing in the Small Client Segment of the US Market [Elektronische versie]. *Accounting Review*, 62, 145-157.
- Francis, J.R., & Wilson, E. (1988). Auditor changes: a Joint Test of Theories Relating to Agency Costs and Auditor Differentiation [Elektronische versie]. *Accounting Review*, 63, 663-682.
- Gaeremynck A., & Willekens, M., (2001). De informatiewaarde van het Belgisch auditrapport onder de loep: evolutie vanaf vier jaar voor faling [Elektronische versie]. *Tijdschrift voor Economie en Management*, 46, 431-447.
- Gaeremynck, A., & Willekens, M. (2003). The endogenous relationship between audit-report type and business termination: evidence on private firms in a non- litigious environment [Elektronische versie]. *Accounting and Business Research*, 33(1), 65-79.
- Geiger, M. A., & Raghunandan,K. (2001). Bankruptcies, Audit Reports, and the Reform Act [Elektronische versie]. *Auditing: A Journal of Practice and Theory*, 20, 187-195.
- Geiger, M.A., & Raghunandan,K. (2002). Auditor Tenure and Audit Reporting Failures [Elektronische versie]. *Auditing: A journal of Practice & Theory*, 21(1), 67-78.
- Geiger,M.A., Raghunandan,K., & Rama, D.V. (2005). Recent Changes in the Association between Bankruptcies and Prior Audit Opinions [Elektronische versie]. *Auditing: a Journal of Practice & Theory*, 24, 21-35.
- Geiger, M.A, Raghunandan, K., & Rama, D.V. (2006). Auditor decision making in different litigation environments: The private securities litigation reform act, audit reports and audit firm size [Elektronische versie]. *Journal of Accounting and Public Policy*, 25(3), 231-252.
- Geiger, M.A, Raghunandan, K., & Riccardi, W. (2014). The Global Financial Crisis: U.S. Bankruptcies and going-Concern Audit Opinions[Elektronische versie]. *Accounting Horizons*, 28(1), 59-75.
- Geiger, M.A., & Rama, D.V. (2003). Audit Fees, Non-audit Fees, and Auditor Reporting on Stressed Companies [Elektronische versie]. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 22, 53-69.
- George, C., Spiceland, J., & George, S. (1996). A Longitudinal Study of the Going-Concern Audit Decision and Survival Time [Elektronische versie]. *Advances in quantitative Analysis of Finance and Accounting*, 4, 77-103.
- Gietzmann, M.B., & Quick, R. (1998). Capping Auditor Liability: The German Experience [Elektronische versie]. *Accounting Organizations and Society*, 23(1), 81-103.

Graham L.E., Damens J., & Vannes G. (1999). Developing Risk Advisor: An Expert System for Risk Identification [Elektronische versie]. *Auditing: A Journal of Practice and Theory*, 10(1), 69-96.

Graydon Belgium NV. (2007). *Studie met betrekking tot de controle van jaarrekeningen door commissaris-revisoren*. Opgevraagd op 16 oktober 2014, via <http://www.graydon.be/public/NL/FrameGraydon.html>.

Graydon Belgium NV. (2014a). *Gezondheidsbarometer van de Belgische ondernemingen*. Opgevraagd op 2 februari 2014, via https://graydon.be/uploads/files/BE/Studies/BE_20140502%20Gezondheidsbarometer.pdf.

Graydon Belgium NV. (2014b). *Aantal faillissementen daalt in september met -11,9%*. Opgevraagd op 4 oktober, 2014, via <https://graydon.be/blog/aantal-faillissementen-daalt-in-september-met--11-9>.

Graydon Belgium NV. (2015). *Faillissementen maart 2015 : maartse buien in faillissementenland*. Opgevraagd op 30 mei, 2015, via <https://graydon.be/downloads/faillissementen-maart-2015-maartse-buien-in-faillissementenland>.

Hair, J.F., Black, W.C., Babin, B.J., & Anderson, R.E. (2014). *Multivariate Data Analysis: Seventh Edition*. Essex: Pearson Education Limited.

Hao, Q., Zhang, X., Wang, Y., Yang, C., & Zhao, G. (2011). Audit quality and independence in China: Evidence from going-concern qualifications issued during 2004-2007 [Elektronische versie]. *Journal of Business, Humanities and Technology*, 1, 1-9.

Heninger, W. (2001). The association between auditor litigation and abnormal accruals [Elektronische versie]. *The Accounting Review*, 76, 111-126.

Hillegeist, S.A., Keating, E.K., Cram, D.P., & Lundstedt, K.G. (2001). Assessing the probability of Bankruptcy [Elektronische versie]. *Review of Accounting Studies*, 9, 5-34.

Hope, O.K., & Langli, J.C. (2010). Auditor Independence in a Private-Firm and Low Litigation Risk Setting [Elektronische versie]. *The Accounting Review*, 85, 573-607.

Hopwood, W., McKeown, J.C., & Mutchler J.F. (1994). A reexamination of auditor versus model accuracy within the context of the going-concern opinion decision [Elektronische versie]. *Contemporary Accounting Research*, 10(2), 409-431.

Hopwood, M., McKeown, J.M., & Mutchler, J.F. (1997). The Influence of Contrary Information and Mitigating Factors on Audit Opinion Decisions on Bankrupt Companies [Elektronische versie]. *Journal of Accounting Research*, 35(2), 295-310.

Hunt A.K., & Lulseged, A. (2007). Client Importance and Non-Big 5 Auditors' Reporting Decisions [Elektronische versie]. *Journal of Accounting and Public Policy*, 26(2), 212-248.

Matsumura, E.M., Subramanyam, K.R., & Tucker, R.R. (1997). Strategic Auditor behavior and going-concern decisions [Elektronische versie]. *Journal of Business Finance and Accounting*, 24(6), 727-757.

Mercken, R., & Govaerts, S. (2008). *De informatiewaarde van het controleverslag voor de inschatting van het faillissementsrisico*. Opgevraagd op 6 april, 2015, via <https://doclib.uhasselt.be/dspace/bitstream/1942/8656/2/04217612007631c.pdf>.

Mutchler, J. (1985). A multivariate analysis of the auditor's going-concern opinion decision [Elektronische versie]. *Journal of Accounting Research*, 23(2), 668-682.

IAASB (2008). *Challenges in Auditing Fair Value Accounting Estimates in the Current Market Environment*. Opgevraagd op 6 oktober, 2014 via http://www.ifac.org/sites/default/files/downloads/Staff_Audit_Practice_Alert.pdf.

IAASB (2009). *Considerations in Respect of Going Concern in the Current Economic Environment*. Opgevraagd op 6 oktober, 2014 via http://www.ifac.org/sites/default/files/downloads/IAASB_Staff_Audit_Practice_Alerts_2009_01.pdf.

IBR (z.d.). *Het beroep: De bedrijfsrevisor*. Opgevraagd op 8 april, 2014, via https://www.ibr-ire.be/nl/het_beroep.

IBR (z.d.). *Regelgeving: Aanbevelingen. Controle van een vennootschap in moeilijkheden*. Opgevraagd op 8 april, 2014 via https://www.ibr-ire.be/nl/regelgeving/normen_en_aanbevelingen/aanbevelingen.

IBR (z.d.). *Regelgeving: Algemene controlenormen*. Opgevraagd op 9 april, 2014, via https://www.ibr-ire.be/nl/regelgeving/normen_en_aanbevelingen/normen.

IBR (z.d.). *Regelgeving: Vertalingen van de ISA's*. Opgevraagd op 8 april, 2014, via https://www.ibr-ire.be/nl/regelgeving/normen_en_aanbevelingen/isas.

IBR (2008). *Economische en financiële crisis: de bedrijfsrevisor heeft een rol te spelen*. Opgevraagd op 3 februari, via <https://www.yumpu.com/nl/document/view/21825476/editoriaal-ibr-berichten>.

IBR (2011). *Wet betreffende continuïteit van de ondernemingen: zegen of vloek?* Opgevraagd op 25 oktober, 2014, via https://www.ibr-ire.be/nl/het_instituut/actualiteit/pers/Pages/Persbericht-Wet-betreffende-de-continu%C3%AFteit-van-de-ondernemingen-zegen-of-vloek-De-instituten.aspx.

IBR (2012). *Omzendbrief 2012/01 van het instituut van de bedrijfsrevisoren: Waarde van een comfort letter*. Opgevraagd op 6 oktober, 2014, via https://www.ibr-ire.be/nl/regelgeving/rechtsleer/omzendbrieven/Documents/10234_Omzendbrief-2012-01-Waarde-van-een-comfort-letter-patronaatsverklaring.pdf.

IBR (2013). *Normen inzake de toepassing van de ISA's in België*. Opgevraagd op 21 februari, 2015, via https://www.ibr-ire.be/nl/regelgeving/normen_en_aanbevelingen/normen/Pages/Norm-inzake-de-toepassing-van-de-ISAs-in-Belgie.aspx.

IBR (2015a). *Jaarverslag 2014 IBR*. Opgevraagd op 3 mei, 2015, via <http://flipbook.ibr-ire.be/jaarverslagenIBR/jaarverslag-2014/files/assets/common/downloads/jaarverslag-2014.pdf>.

IBR (2015b). *Ontwerpaanbeveling WCO*. Opgevraagd op 28 maart, 2015, via https://www.ibr-ire.be/nl/regelgeving/Documents/2015_03_06_Ontwerpaanbeveling-WCO-NL.pdf.

ICCI (z.d). *Checklist C2-Bedrijfscontinuïteit*. Opgevraagd op 28 maart, 2015, via <http://www.icci.be/nl/publicaties/Downloads/Pages/isa-checklists-en-templates.aspx>.

IFIAR (z.d). *About Us*. Opgevraagd op 30 maart, 2015, via <https://www.ifiar.org/About-Us.aspx>.

International Federation of Accountants (IFAC) (2009). *ISA 570 Going Concern*. Opgevraagd op 3 februari, 2014, via <http://www.ifac.org/sites/default/files/downloads/a031-2010-iaasb-handbook-isa-570.pdf>.

International Federation of Accountants (IFAC) (2014). *Organization Overview: History*. Opgevraagd op 9 april, 2014, via <http://www.ifac.org/about-ifac/organization-overview/history>.

Ireland, J. (2003). An Empirical Investigation of Determinants of Audit Reports in the UK [Elektronische versie]. *Journal of Business Finance & Accounting*, 30, 975-1016.

Jensen, M.C., & Meckling, W.H. (1976). Theory of the firm: Managerial behavior, agency costs and ownership structure [Elektronische versie]. *Journal of Financial Economics*, 3, 305-360.

Joe, J.R. (2003). Why Press Coverage of a Client Influences the Audit Opinion [Elektronische versie]. *Journal of Accounting Research*, 41(1), 109-133.

Jones, F.L. (1996). The Information Content of the Auditor's Going Concern Evaluation [Elektronische versie]. *Journal of Accounting and Public Policy*, 15, 1-27.

Kaplan, S.E., & Williams, D.D. (2012). The changing relationship between audit firm size and going concern reporting [Elektronische versie]. *Accounting, Organizations and Society*, 37, 322-341.

Kaplan, S.E., & Williams D.D. (2013). Do Going Concern Audit Reports Protect Auditors from Litigation? A Simultaneous Equations Approach. *The Accounting Review*, 88, 199-232.

K.B. van 10 januari 1994 betreffende de plichten van de bedrijfsrevisoren (1994). Opgevraagd op 10 april, 2014, via <http://www.ejustice.just.fgov.be/wet/wet.htm>.

K.B. van 2 maart 2000 houdende wijziging van het koninklijk besluit van 20 april 1989 tot vaststelling van het huishoudelijk reglement van het Instituut der Bedrijfsrevisoren (2000). Opgevraagd op 10 april, 2014, via <http://www.ejustice.just.fgov.be/wet/wet.htm>.

K.B. van 4 april 2003 betreffende de prestaties die de onafhankelijkheid van de commissaris in het gedrang brengen (2003). Opgevraagd op 10 april, 2014, via <http://www.ejustice.just.fgov.be/wet/wet.htm>.

Keasey, K., & Watson, R. (1991). Financial distress prediction models: a review of their usefulness [Elektronische versie]. *British Journal of Management*, 2(2), 89-102.

Kennedy, D.B., & Shaw, W.H. (1991). Evaluating financial distress resolution using prior audit opinions [Elektronische versie]. *Contemporary Accounting Research*, 8(1), 97-114.

Kida, T. (1980). An investigation into auditors' continuity and related qualification judgments [Elektronische versie]. *Journal of Accounting Research*, 18(2), 506-523.

Kinney, W.R. (1994). Audit Litigation Research: Professional Help is Needed [Elektronische versie]. *Accounting Horizons*, 8, 80-86.

Knechel, W.R., & Vanstraelen, A. (2007). Relationship between Auditor Tenure and Audit Quality Implied by Going Concern Opinions [Elektronische versie]. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 26, 113-131.

Koh, H.C., & Killough, L.N. (1990). The use of multiple discriminant analysis in the assessment of the going-concern status of an audit client [Elektronische versie]. *Journal of Business Finance and Accounting*, 72(2), 179-192.

- Krishnan, J., & Krishnan, J. (1996). The role of economic trade-offs in the audit opinion decision: an empirical analysis [Elektronische versie]. *Journal of accounting: auditing and finance*, 11(4), 565-586.
- Latinen, T., & Sormunen, N. (2012). Late financial distress process stages and financial ratios: Evidence for auditors' going concern evaluation [Elektronische versie]. *Liiketaloudellinen Aikakauskirja*, 1, 41.
- Lennox, C. (1999). Are large auditors more accurate than small auditors? [Elektronische versie]. *Accounting & Business Research*, 29, 217-227.
- Lennox, C. (2000). Do Companies Successfully Engage in Opinion-Shopping? Evidence from the U.K. [Elektronische versie]. *Journal of Accounting & Economics*, 29(3), 321-337.
- Lennox, C. (2005). Audit Quality and Executive Officers Affiliations with CPA firms [Elektronische versie]. *Journal of Accounting and Economics*, 39(2), 201-231.
- Levitan, A.S., & Knoblett, J.A. (1985). Indicators of exceptions to the going concern assumption [Elektronische versie]. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 5(1), 26-39.
- Li, C. (2009). Does Client Importance Affect Auditor Independence at the Office Level? Empirical Evidence from Going-Concern Opinions [Elektronische versie]. *Contemporary Accounting Research*, 26, 201-230.
- Lim, C. Y., & Tan, H.T. (2008). Non-audit service fees and audit quality: The impact of auditor specialization [Elektronische versie]. *Journal of Accounting Research*, 46(1), 199-246.
- Louder, M. L., Khurana, I.K, Sawyers, R.B., Cordery, C., Johnson, C., Lowe, J., & Wunderle, R. (1992). The information content of audit qualifications [Elektronische versie]. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 11, 69-82.
- Louwers, T. (1998). Relation between Going-Concern Opinions and the and the Auditor's Loss Function [Elektronische versie]. *Journal of Accounting Research*, 36.
- Lys, T., & Watts R.L. (1994). Lawsuits against auditors [Elektronische versie]. *Journal of Accounting Research*, 32, 65-93.
- Maingot, M., & Zéghal, D. (2009). An Examination of the Audit Opinions and Financial Measures of a Sample of Bankrupt Companies Under SAS No. 59 and Their Present Status [Elektronische versie]. *Journal of Global Business Management*, 5(1), 251-258.

- Martens, D., Bruynseels, L., Baesens, B., Willekens, M., & Vanthienen, J. (2008). Predicting going concern opinion with data mining [Elektronische versie]. *Decision Support Systems, 45*, 765–777.
- Martin, R.D. (2000). Going-concern uncertainty disclosures and conditions: a comparison of French, German and U.S. Practices [Elektronische versie]. *Journal of International Accounting, Auditing & Taxation, 9*, 137-158.
- Matsumura E.M., Subramanyam, K.R., & Tucker, R.R. (1997). Strategic Auditor behavior and going-concern decisions [Elektronische versie]. *Journal of Business Finance and Accounting, 24(6)*, 727-757.
- Mautz, R.K., & Sharaf H.A. (1961). *The philosophy of auditing*. Minnesota: American Accounting Association.
- McKee, T.E. (2003). Rough Sets Bankruptcy Prediction Models versus Auditor Signaling Rates [Elektronische versie]. *Journal of Forecasting, 22*, 569-586.
- McKeown, J.C., Mutchler, J.F., & Hopwood, W. (1991). Towards an explanation of auditor failure to modify the audit opinions of the bankrupt companies[Elektronische versie]. *Auditing: A Journal of Practice & Theory,10*, 1-13.
- Menon, K., & Schwartz, K.B. (1987). An empirical investigation of audit qualification decisions in the presence of going concern uncertainties [Elektronische versie]. *Contemporary Accounting Research, 3*, 302-315.
- Menon, K., & Williams, D.D. (2010). Investor Reaction to Going Concern Audit Reports [Elektronische versie]. *The Accounting Review,85*, 2075–2105.
- Mensah, Y. (1984). An Examination of the Stationarity of Multivariate Bankruptcy Prediction Models: A methodological Study [Elektronische versie]. *Journal of Accounting Research, 380-395*.
- Morris, R. (1998). Forecasting bankruptcy: how useful are failure prediction models? [Elektronische versie]. *Management Accounting: Magazine for Chartered Management Accountants, 76(5)*, 22-25.
- Mutchler, J. F. (1985). A multivariate analysis of the auditor's going- concern opinion decision [Elektronische versie]. *Journal of Accounting Research, 23(2)*, 668-682.
- Mutchler, J.F. (1986). Empirical Evidence Regarding the Auditor's Going-Concern Opinion Decision [Elektronische versie]. *Auditing: A Journal of Practice & Theory,6(1)*, 148-163.

Myers, J., Myers, L., & Omer, T. (2003). Exploring the term of the auditor-client relationship and the quality of earnings: A case for mandatory auditor rotation? [Elektronische versie]. *The Accounting Review*, 78, 779-798.

Nationale Bank België (2013). *Ontwikkeling van een financiële gezondheidsindicator op basis van de jaarrekeningen van de vennootschappen*. Geraadpleegd op 8 februari, 2015, via <http://www.nbb.be/doc/ts/publications/wp/wp213NI.pdf>.

NIVRA en de NOvAA (2009). *De verklaring van de accountant in tijden van een verslechterd economisch klimaat*. Opgevraagd op 6 november, 2014, via <https://www.nba.nl/Documents/Publicaties-downloads/De%20verklaring%20van%20de%20accountant%20in%20tijden%20van%20een%20verslechterend%20economisch%20klimaat.pdf>.

Nobes, C.W., & Parker, R.H. (2006). True and Fair: A Survey of UK Financial Directors [Elektronische versie]. *Journal of Business Finance & Accounting*, 18(3), 359-375.

Nogler, G. (1995). The resolution of auditor going-concern opinions [Elektronische versie]. *Auditing: A Journal of Practice and Theory*, 54-73.

Ooghe, H., & De Prijcker, S. (2006). *Oorzaken van ondernemingen in moeilijkheden: een vragenlijst als diagnose-instrument*. Working Paper FEB UGent. Opgevraagd op 6 oktober 2014, via http://www.feb.ugent.be/fac/research/WP/Papers/wp_06_410.pdf.

Ooghe, H., Joos, P., & De Bourdeaudhuij. (1995). Financial distress models in Belgium: the results of a decade of empirical research. *The International Journal of Accounting*, 30, 245-274.

Ooghe, H., & Spaenjers, C. (2005). De FiTo[®]-meter: een nieuwe, eenvoudige en geïntegreerde maatstaf voor de financiële toestand van een onderneming. *Accountancy & Bedrijfskunde Maandschrift*, 25(3), 5-14.

Ooghe, H., & Van Wymeersch, C. (2008). *Handboek financiële analyse van de onderneming*. Antwerpen: Intersentia.

Ooghe, H., & Waeyaert, N. (2003). *Oorzaken van faling en falingspaden: literatuuroverzicht en conceptueel verklaringsmodel*. Opgevraagd 6 november 2014, via http://www.ondernemerschap.be/nl/online_output/stooi/documents/2002/OorzakenVanFalingen.pdf.

Palmrose, Z.V. (1986). Audit Fees and Auditor Size: Further Evidence [Elektronische versie]. *Journal of Accounting Research*, 24, 97-110.

Palmrose, Z. V. (1987). Litigation and Independent Auditors - The Role of Business Failures and Management Fraud [Elektronische versie]. *Auditing-a Journal of Practice & Theory*, 6, 90-103.

PCAOB (2010). AU Section 341. Opgevraagd op 28 april, 2014, via <http://pcaobus.org/Standards/Auditing/Pages/AU341.aspx>.

Pragasam, J., & Sands, J.S. (1996). Audit Opinions and Auditor Switching: Some Recent Australian Evidence[Elektronische versie]. *Asia-Pacific Journal of accounting*,3(2),239-255.

Raphael, K. (2010). *Times of economic downturn and auditor reporting behavior: the case of going concern opinions*. Masterproef o.l.v. Prof. Dr. A. Vanstraelen, Maastricht University, Faculteit toegepaste economische wetenschappen.

Robinson, D. (2008). Auditor Independence and Auditor-Provided Tax Service: Evidence from Going-Concern Audit Opinions Prior to Bankruptcy Filings Auditing [Elektronische versie]. *A Journal of Practice and Theory*, 27, 31-54.

Ruiz-Barbadillo, E., Gomez-Aguilar, N., & Carrera, N. (2009). Does mandatory audit firm rotation enhance auditor independence? Evidence from Spain[Elektronische versie]. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*,28 (1), 113-135.

Shinde, J.S, Stone, T., & Willems, J. (2013). The Self-Fulfilling Prophecy's Effect on an Auditor's Issuance of a Going Concern Opinion [Elektronische versie]. *Journal of Accounting and Auditing: Research & Practice*.

Shumway, T. (2001). Forecasting bankruptcy more accurately: A simple hazard model [Elektronische versie]. *Journal of Business*, 74(1), 101-124.

Simnett, R., & Trotman, K. (1989). Auditor versus model : Information Choice and information processing [Elektronische versie]. *American Accounting Association*, 7(1), 514-528.

Simunic, D. (1980). The Pricing of Audit Services: Theory and Evidence [Elektronische versie]. *Journal of accounting Research*, 18(1),161-190.

Simunic, D. A. (1984). Auditing, Consulting, and Auditor Independence [Elektronische versie]. *Journal of Accounting Research*, 22, 679-702.

Simunic, D. A., & Stein, M.T. (1987) The impact of litigation risk on audit pricing: A revive of the economics and the evidence [Elektronische versie]. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*,15, 120-134.

Sormunen, N., Klarskov Jeppesen, K., Sundgren, K., & Svanström, T. (2013). Harmonization of Audit Practice: Empirical Evidence from Going-Concern Reporting in the Nordic Countries [Elektronische versie]. *International Journal of Auditing*, 17(3), 308-326.

Sundgren, S., & Svanström, T. (2014). Auditor-in-Charge Characteristics and Going-concern Reporting [Elektronische versie]. *Contemporary Accounting Research*, 31(2), 531-550.

Statbel (2013). *Aantal faillissementen voor België en gewesten*. Opgevraagd op 12 oktober, 2014, via <http://statbel.fgov.be/nl/statistieken/cijfers/economie/ondernemingen/faillissementen/jaarreeks/>

Teoh, S. (1992). Auditor Independence, Dismissal Threats, and the Market Reaction to Auditor Switches [Elektronische versie]. *Journal of Accounting Research*, 1, 1-23.

Tuchtcommissie IBR (2004). *0240/2003/N –Tuchtcommissie–definitieve beslissing*. Opgevraagd op 28 maart, 2015, via https://www.ibr-ire.be/nl/het_beroep/publiek_toezicht/tuchtuitspraken/Pages/0240-2003-N.aspx.

Tuchtcommissie IBR (2014). *459/2013/(...)/N - Openbare terechtzitting van 25 april 2014*. Opgevraagd op 28 maart, 2015, via <https://www.ibr-ire.be/tuchtuitspraken/Documents/459-2013-N%20-%2025.04.2014.pdf>.

Uang, J., Citron, D.B, Sudarsanam, S., & Taffler, R.J. (2006). Management Going-concern Disclosures: Impact of Corporate Governance and Auditor Reputation [Elektronische versie]. *European Financial Management*, 12, 789-816.

Van Biesenbroeck, J. (2012). *De overheid draagt een verpletterende verantwoordelijkheid*. (2012, 25 oktober). Opiniestuk in De Morgen. Opgevraagd op 9 april, 2014, via <http://www.demorgen.be/dm/nl/2461/Opinie/article/detail/1523265/2012/10/25/De-overheid-draagt-een-verpletterende-verantwoordelijkheid.dhtml>.

Vanstraelen, A. (1999). The Auditor's Going Concern Opinion Decision: A Pilot Study [Elektronische versie]. *International Journal of Auditing*,3, 41-57.

Vanstraelen, A. (2000). Impact of renewable long-term audit mandates on audit quality [Elektronische versie]. *The European Accounting Review*, 9(3), 419-442.

Vanstraelen, A. (2001). Melding van continuïteitsproblemen in het auditverslag: welke factoren bepalen de beslissing van de Belgische bedrijfsrevisor? [Elektronische versie]. *Accountancy & Bedrijfskunde Kwartaalschrift*, 26(1), 88-103.

Vanstraelen, A. (2002). Auditor economic incentives and going-concern opinions in a limited litigious Continental European business environment: empirical evidence from Belgium [Elektronische versie]. *Accounting and Business Research*, 32, 171-186.

Vanstraelen, A. (2003). Going-concern opinions, auditor switching and the self-fulfilling prophecy effect examined in the regulatory context of Belgium [Elektronische versie]. *Journal of accounting auditing & finance*, 18, 231-253.

Wang C. , Lin Y., & Hsu Y. (2013). The Initial Going-concern of Delisting Firms: An Application of Proportional Hazard Model [Elektronische versie]. *Asian Journal of Finance & Accounting*, 2, 1-20.

Wetboek van Vennootschappen (1999). Opgevraagd op 5 april, 2014, via http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi_loi/change_lg.pl?language=nl&la=N&table_name=wet&cn=1999050769.

Wet betreffende de continuïteit van de ondernemingen (2009). Opgevraagd op 3 maart, 2015, via http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi_loi/change_lg.pl?language=nl&la=N&cn=2009013133&table_name=wet.

Lijst van tabellen

Tabel 1: samenvatting types controleverklaring	31
Tabel 2: controleverklaring voorgaande jaar	72
Tabel 3: audithonoraria	74
Tabel 4: auditorswitch	75
Tabel 5: looptijd mandaat	75
Tabel 6: alarmbellen W.Venn.	81
Tabel 7: logistische regressie alarmbellen W.Venn.	82
Tabel 8: classificatiegraad alarmbellen W.Venn.	82
Tabel 9: financiële ratio's	83
Tabel 10: logistische regressie financiële ratio's	84
Tabel 11: classificatiegraad financiële ratio's	84
Tabel 12: ondernemingsgrootte	85
Tabel 13: leeftijd onderneming	86
Tabel 14: verlies belangrijke klant	87
Tabel 15: afbouw subsidies, groene stroomcertificaten	87
Tabel 16: ontslag bestuurders	88
Tabel 17: geschil of belangrijke gebeurtenis na balansdatum	89
Tabel 18: tijd tussen afsluiten boekjaar en controleverklaring	89
Tabel 19: knipperlichten Graydon	90
Tabel 20: aantal knipperlichten	91
Tabel 21: voorspellingswaarde knipperlichten Graydon	92
Tabel 22: classificatiegraad knipperlichten Graydon	92
Tabel 23: NBB gezondheidsklassen	94
Tabel 24: impact financiële crisis	95
Tabel 25: classificatiegraad determinanten multinomiale logistische regressie	97
Tabel 26: determinanten multinomiale logistische regressie	98
Tabel 27: determinanten binaire logistische regressie voor continuïteitsopmerking	98
Tabel 28: determinanten binaire logistische regressie voor aangepaste verklaring	99
Tabel 29: classificatiegraad determinanten binaire logistische regressie	99
Tabel 30: informatiewaarde controleverklaring	100
Tabel 31: classificatiegraad o.b.v. controleverklaring	101

Bijlagen

Bijlage I: Literatuuronderzoek

Checklist C2 – Bedrijfscontinuïteit

Naam van de cliënt		Boekjaar	
Onderwerp	BEDRIJFSCONTINUÏTEIT		

DOELSTELLING	ISA
<p>De doelstelling van deze checklist is het documenteren van de verantwoordelijkheid van de auditor met betrekking tot de bedrijfscontinuïteit. De auditor dient de door de leiding gehanteerde veronderstellingen bij het opstellen van de jaarrekening te onderzoeken, met inbegrip van het onderzoeken van de beoordeling door de leiding met betrekking tot de handhaving van de bedrijfscontinuïteit. Deze checklist bestaat uit twee delen.</p> <p>Het eerste deel dient te worden ingevuld ingeval van onzekerheid omtrent het vermogen van de entiteit om haar continuïteit te vrijwaren.</p> <p>Indien ongunstige omstandigheden worden vastgesteld, dient de auditor het tweede deel (Beoordeling van het actieplan van de leiding) in te vullen.</p>	570

	Commentaar
DEEL 1: VASTSTELLING VAN GEBEURTENISSEN EN OMSTANDIGHEDEN	
<p>Het bestuursorgaan zou ten minste halfjaarlijks een boekhoudkundige staat dienen te bezorgen aan de commissaris (art. 137 Wet. Venn.).</p> <p>Indien de commissaris ter gelegenheid van zijn controlewerkzaamheden feiten of gebeurtenissen vaststelt die de continuïteit van de onderneming in het gedrang kunnen brengen, dient hij het bestuursorgaan hiervan schriftelijk en op een omstandige wijze op de hoogte te brengen (art. 138 W. Venn.).</p> <p>Indien de commissaris echter vaststelt dat het bestuursorgaan reeds heeft beraadslaagd over de maatregelen die moeten worden genomen om de continuïteit van de onderneming (gedurende minstens 12 maanden) te vrijwaren, kan hij afzien van de verplichting van schriftelijke kennisgeving (art.138 W. Venn.).</p>	
1. Vaststellen van ongunstige gebeurtenissen of omstandigheden die twijfel kunnen doen rijzen over het vermogen van de entiteit om haar continuïteit te vrijwaren. Rekening houden met:	
a) Doorlopende exploitatieverliezen.	
b) Negatieve kasstromen uit verrichtingen opgenomen in de rekeningen voorzien in de begrotingen.	
c) Kasstroomproblemen zoals problemen met de betaling van facturen of leningen.	
d) Een ernstige achteruitgang in het bedrijfskapitaal of de liquiditeitscoëfficiënten.	

	Commentaar
e) Moeilijkheden om nieuwe kredieten te verkrijgen.	
f) Het in gebreke blijven van of moeilijkheden om de betalingstermijnen van leningsovereenkomsten na te leven.	
DEEL 1: VASTSTELLING VAN GEBEURTENISSEN EN OMSTANDIGHEDEN	
g) Ongunstige wijzigingen in de kredietvoorwaarden van leveranciers.	
h) Arbeidsconflicten, werkonderbrekingen of stakingen.	
i) Verlies van onmisbaar personeel.	
j) Verlies van toegang tot wettelijke rechten op grond van overeenkomsten zoals vergunningen, octrooien, licenties, distributieovereenkomsten, enz.	
k) Verlies van hoofdklanten of –leveranciers.	
l) Niet-verzekerde schadegevallen.	
m) Het feit of de entiteit is “opgesloten” in niet-winstgevende overeenkomsten of verbintenissen.	
n) Mogelijk ongunstige gevolgen van geschillen of onvoorziene omstandigheden.	
o) Een sterke afhankelijkheid ten aanzien van één enkel project, klant of leverancier.	
p) Pogingen tot het bijeenbrengen van het nodige kapitaal via de verkoop van bedrijfsactiva.	
q) Het feit of het netto-actief minder bedraagt dan de helft van het kapitaal (art. 332 en 633 W. Venn.) of minder dan het maatschappelijk kapitaal (art. 333 en 634 W. Venn.).	
r) Andere voortekenen van een dreigende crisis. Geef een beschrijving hiervan:	
2. De leiding verzoeken om de hierboven vastgestelde gebeurtenissen en omstandigheden, alsook hun impact op toekomstige verrichtingen toe te lichten. Documenteren van het antwoord.	

	Commentaar
<p>3. Beoordelen van het antwoord van de leiding en bepalen of haar tussenkomst (actieplan) noodzakelijk blijkt voor het inschatten van het belang van de vastgestelde problemen.</p> <p>Ingeval de tussenkomst van de leiding noodzakelijk wordt geacht, het actieplan opvragen of de leiding verzoeken om (tijdig) een dergelijk plan op te stellen ter nazicht tijdens de audit. Dit plan zou betrekking moeten hebben op een periode van 1 maand.</p>	
DEEL 2: BEOORDELING VAN HET ACTIEPLAN VAN DE LEIDING	
4. Indien de leiding van plan is om activa te verkopen:	
a) Beoordelen van de verkoopbaarheid van de activa die de leiding wenst te verkopen.	
b) Beoordelen van de leningsovereenkomsten, kredietfaciliteiten en andere overeenkomsten of pandrechten om zich ervan te vergewissen dat er geen beperkingen zijn op het vermogen van de entiteit om de activa te verkopen.	
c) Beoordelen van de impact van de voorziene overdracht van activa op de overblijvende verrichtingen van de entiteit. Overwegen om de leiding te verzoeken een kasstroomoverzicht op te stellen met het oog op een analyse van de impact van de geplande verrichtingen op de activiteiten en de kasstroom.	
5. Indien de leiding van plan is om geld te lenen of haar schuld te herfinancieren:	
a) Beoordelen van de mogelijkheid van financiering met vreemd vermogen en van het vermogen van de entiteit om te lenen. Nazien van lopende leningen, kredieten en andere bepalingen of bedingen die het vermogen van de entiteit om bijkomend kapitaal te lenen of haar schuld te herfinancieren, kunnen beperken.	
b) Beoordelen of de entiteit beschikt over voldoende waarborgen voor het verkrijgen van nieuwe financieringen. Nagaan van de vorderingen, de beleggingen op korte termijn, de voorraden en de materiële vaste activa.	
c) Beoordelen van de impact van nieuwe financieringen op de verrichtingen en kasstromen van de entiteit (bv. te betalen interest en schuldaflossing).	
6. Indien de leiding van plan is om de uitgaven te verminderen of uit te stellen:	

	Commentaar
a) Beoordelen van de uitvoerbaarheid hiervan en van eventuele kosten (bv. ontslagvergoeding, enz.) die verband houden met de beslissing van de leiding om uitgaven te verminderen of uit te stellen;	
b) Beoordelen van de impact van de vermindering of het uitstel van de uitgaven op de lopende verrichtingen en kasstromen van de entiteit.	
DEEL 2: BEOORDELING VAN HET ACTIEPLAN VAN DE LEIDING	
7. Indien de leiding van plan is om bijkomend kapitaal te verkrijgen:	
a) Beoordelen van de geplande verhoging van het kapitaal en bepalen of dit mogelijk is binnen de vereiste termijnen. Nagaan of de inbreng van geldelijke middelen zal volstaan om in te spelen op de behoefte.	
b) Beoordelen van de impact van de verrichting (indien van toepassing) op bestaande aandeelhouders (bv. indien men aan de nieuwe aandeelhouders een korting aanbieden).	
8. Zich ervan vergewissen dat de in het plan opgenomen informatie vanuit intern oogpunt samenhangend is.	
9. Beoordelen in welke mate de door de leiding gehanteerde veronderstellingen bij haar resultaten en/of kasstroomprognoses (voor de komende 12 maanden) redelijk zijn in het licht van de algemene markt- en sectorvoorwaarden.	
10. Beoordelen of de prognoses van de leiding rekening houden met alle relevante informatie waarvan zij kennis heeft.	
11. Nagaan of bijkomende feiten of informatie beschikbaar zijn sinds het eerste ontwerp van het actieplan van de leiding.	
12. Vergelijken van de belangrijkste uitsplitsingen in de structuur van het resultaat en/of de kasstroom (bv. verkopen, kostprijs van de verkoop, algemene kosten, enz.) met vorige boekjaren en beoordelen van de redelijkheid van de prognoses van de leiding.	
13. Toetsen van de rekenkundige juistheid van de informatie en van de berekeningen opgenomen in: a) Het actieplan; b) Het resultaat- en kasstroomprognoses.	
14. Op basis van de resultaten van de hierboven vermelde werkzaamheden, beoordelen of de actieplannen van de leiding zullen leiden tot een doeltreffende verlaging van de ongunstige impact op de vastgestelde gebeurtenissen en omstandigheden. Eveneens beoordelen of het actieplan uitvoerbaar is en	

	Commentaar
kans heeft op een succesvolle toepassing. Verkrijgen van een schriftelijke bevestiging van de leiding met betrekking tot de toekomstige actieplannen en de uitvoerbaarheid ervan (bevestigingsbrief).	
DEEL 2: BEOORDELING VAN HET ACTIEPLAN VAN DE LEIDING	
15. Nagaan of de door het bestuursorgaan voorgestelde maatregelen de bedrijfscontinuïteit kunnen vrijwaren. Indien u binnen een maand na de schriftelijke kennisgeving niet op adequate wijze werd ingelicht over de plannen van de leiding, kan u beslissen om uw vaststellingen mee te delen aan de voorzitter van de rechtbank van koophandel (art. 138 W. Venn.).	
16. Voorstelling van de jaarrekening (inclusief de toelichting):	
a) Zich ervan vergewissen dat elke van materieel belang zijnde onzekerheid juist wordt vermeld in de toelichting van de jaarrekening. Indien dit niet het geval is, dient een verklaring met voorbehoud of een afkeurende verklaring te worden uitgebracht.	
b) Indien de continuïteitsveronderstelling wordt gehanteerd maar niet gepast is, dient een afkeurende verklaring te worden uitgebracht	
c) Gebruikmaken van de toepasselijke checklist D1 "Controle van de bij de NBB neer te leggen jaarrekening" in functie van het gehanteerde stelsel inzake financiële verslaggeving.	
CONCLUSIES	

Vorbereid door		Datum	
Review door de voor de opdracht verantwoordelijke vennoot		Datum	
Review door de verantwoordelijke voor de kwaliteitsbeheersing		Datum	

AU 341 (PCAOB)

“The auditor has a responsibility to evaluate whether there is substantial doubt about the entity's ability to continue as a going concern [...].” (AU section 341, PCAOB, 2010). Continuïteit mag worden verondersteld als in de financiële rapportering geen significante informatie aanwezig is die wijst op het tegendeel. Tekenen die kunnen wijzen op een schending van de continuïteitsveronderstelling kunnen zijn: het niet nakomen van verplichtingen, herstructurering van schulden, herziening van de operationele activiteiten onder externe druk, ...

Wanneer er bij de auditor twijfels bestaan over het voortbestaan van de onderneming, zal hij verdere plannen van de ondernemingsleiding om de continuïteit te vrijwaren moeten onderzoeken. Geen opmerking is vereist als hij besluit dat deze plannen goed en realistisch zijn. De auditor is echter niet verantwoordelijk om na te gaan of deze plannen effectief zullen worden uitgevoerd. Hij zal dus enkel de haalbaarheid en volledigheid moeten controleren. Wanneer de auditor gelooft dat er substantiële twijfel bestaat over de mogelijkheid van de onderneming voort te bestaan als een going concern voor een redelijke tijdsperiode dan zal hij volgende elementen moeten documenteren.

De voorwaarden en gebeurtenissen die de twijfel doen ontstaan, de elementen van het managementplan die significant zijn in het overkomen van het probleem, de gevolgde auditprocedures en verkregen bewijzen en de conclusie of de twijfel blijft. Indien er substantiële twijfel blijft over het continuïteitsvermogen van de onderneming zal hij de mogelijke effecten van voorwaarden en gebeurtenissen op de adequaatheid van de financiële rapportering moeten documenteren. Een aangepaste controleverklaring zal vereist zijn, wanneer in de financiële rapportering geen gepaste openbaarmaking gebeurd is over de mogelijkheid voort te bestaan als een going concern (PCAOB, 2010).

Types controleverklaring

Caluwaerts, F., Caytan, J., Fank, F., Houyoux, N., Laperal, L., Schockaert, D., Vanbeveren, I., & Vandernoot, J. (2013).

1. Goedkeurende verklaring zonder voorbehoud

In dit controleverslag besluit de auditor dat de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de toestand van de onderneming. Dit wil zeggen dat de jaarrekening geen onjuistheden van materieel belang bevat. De waarderingsregels werden correct toegepast en eventuele materiële wijzigingen van waarderingsregels werden duidelijk beargumenteerd in de toelichting. We kunnen dus stellen dat de nodige inlichtingen duidelijk verstrekt worden in de jaarrekening, zodat we een getrouw beeld krijgen van het vermogen, de financiële toestand en de resultaten van de onderneming en dat voldaan is aan de continuïteitsveronderstelling. Toch geldt ook hier uiteraard dat het onmogelijk is een onderneming volledig te controleren en er geen uitspraak over de toekomst kan gedaan worden. Deze verklaring zal dan ook geen garantie bieden dat levensvatbaarheid van de onderneming zeker is voor de toekomst.

2. Goedkeurende verklaring zonder voorbehoud en met toelichtende paragraaf

Sinds 1997 laten de algemene controlenormen van het IBR toe dat de bedrijfsrevisor zijn verklaring zonder voorbehoud aanvult met een toelichtende paragraaf (IBR, 1998). De toelichtende paragraaf moet in het eerste deel van het commissarisverslag opgenomen worden, na de verklaring (Controle-aanbeveling punt 33.1). Volgens de ISA normen kan van deze mogelijkheid gebruik gemaakt worden door het opnemen van een paragraaf ter benadrukking van bepaalde aangelegenheden vlak na de beoordeling (ISA 706). Deze aanvulling is enkel mogelijk als er betekenisvolle problemen zijn inzake bedrijfcontinuïteit of andere betekenisvolle problemen die niet van aard zijn om een onthoudende verklaring te verantwoorden. Het gegeven naar waar wordt verwezen mag dus geen afbreuk doen aan het getrouw beeld van de jaarrekening. Wel moet de revisor hierbij kunnen verwijzen naar een vermelding van onzekerheid in het jaarverslag of bijhorende toelichting. Dit wil zeggen als er door de ondernemingsleiding een adequate toelichting werd opgenomen waarin zij melden dat er een van materieel belang zijnde onzekerheid bestaat die betrekking heeft op de bedrijfscontinuïteit. De auditor zal in zijn evaluatie van die toelichting nagaan of op expliciete wijze de aandacht van de lezer gevestigd wordt op de mogelijkheid dat de onderneming niet in staat zal zijn haar continuïteit te verzekeren (punt 33, ISA 570). Wanneer dit niet mogelijk is moet de revisor een voorbehoud overwegen.

3. Verklaring met voorbehoud

Deze verklaring is van toepassing als de auditor constateert dat de jaarrekening in het algemeen een getrouw beeld geeft van de onderneming, toch bestaat er onenigheid tussen de auditor en de ondernemingsleiding op bepaalde punten. Het gaat hier dan om bepaalde boekhoudkundige regels, toepassing van de regels of de informatie die in de jaarrekening wordt weergegeven. Voorbeelden zijn de waardering van bepaalde balansposten zoals deelnemingen en handelsvorderingen. Een andere mogelijkheid waarin de verklaring met voorbehoud mogelijk is, is wanneer er zich een beperking voordoet van de uitvoering van de werkzaamheden. Dit is o.a. het geval wanneer er geen beroep kan gedaan worden op een degelijke interne controle (materiële zwakheden in bijvoorbeeld de aankoop-en/verkoopcyclus) en de revisor geen genoegen heeft kunnen nemen met alternatieve controletechnieken of als er een gedeelte van de jaarrekening niet kon gecontroleerd worden. De auditor zal in zijn motivering de aard van het voorbehoud en de weerslag ervan op de cijfers in de jaarrekening duidelijk moeten weergeven. Het voorbehoud kan indirect op een continuïteitsprobleem duiden: stel bv. dat een grote vordering op een dochteronderneming twijfelachtig geworden is door continuïteitsproblemen van de dochter.

4. Verklaring met voorbehoud, met een toelichtende paragraaf

Hierbij gelden dezelfde regels als hierboven.

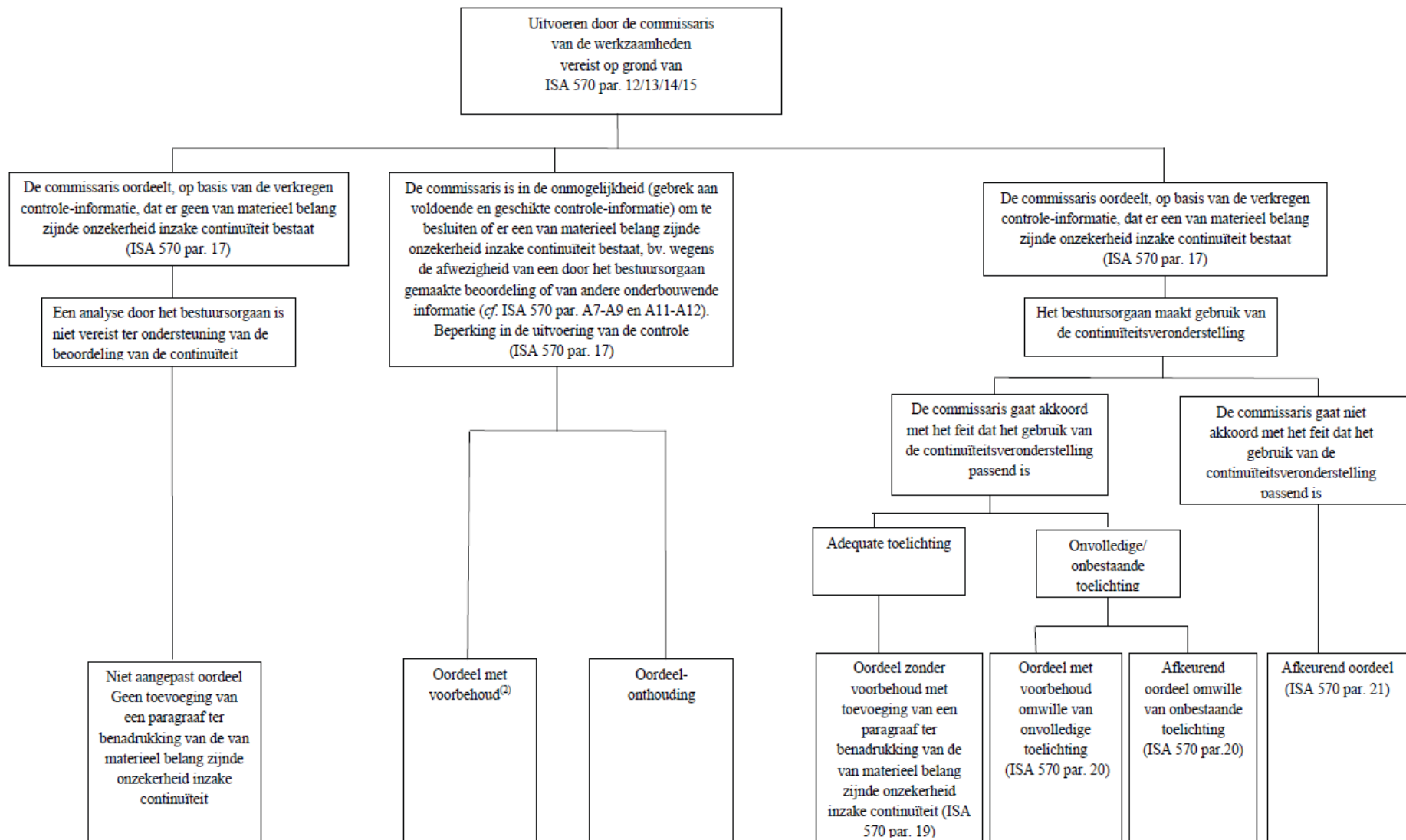
5. Onthoudende verklaring

Dit soort verklaring kan enkel gegeven worden wanneer de auditor zich niet in staat bevindt om een duidelijk oordeel over de jaarrekening te vormen. Deze situatie kan ontstaan wanneer de informatie waarover de auditor beschikt ontoereikend is. Dit is bv. het geval wanneer men niet kan terugvallen op de interne beheersing omdat deze te zwak is en er niet kan worden teruggevallen op alternatieve controles. De mogelijkheid van een onthoudende verklaring bestaat ook als er een groot aantal onzekerheden bestaan die door de auditor moeilijk kunnen worden ingeschat en mogelijk de jaarrekening op betekenisvolle wijze kunnen beïnvloeden. Dit kan betrekking hebben op de inhoud van bepaalde rekeningrubrieken of vanuit het oogpunt van de continuïteit. Deze verklaring is evenwel enkel mogelijk als de auditor er alles aan heeft gedaan om te concluderen dat er geen aangepaste controleprocedures bestaan om de onzekerheden ongedaan te maken. Dus als de commissaris onmogelijk gegevens kan verzamelen die essentieel zijn om een verklaring te uiten (controle- aanbeveling punt 33.3 van het IBR, 2007).

6. Afkeurende verklaring

De afkeurende verklaring wordt gegeven indien er een ernstig meningsverschil bestaat tussen de ondernemingsleiding en de auditor op een of meerdere fundamentele punten. Het meningsverschil moet gestoeld zijn enerzijds dat de jaarrekening geen getrouw beeld geeft van het vermogen, de financiële positie of de resultaten, of anderzijds het feit dat jaarrekening niet de opgelegde voorschriften van het boekhoudkundig referentiestelsel volgt, zodat het getrouw beeld fundamenteel wordt aangetast. In zijn verslag zegt de auditor duidelijk en ondubbelzinnig dat de jaarrekening geen getrouwe weergave geeft van de werkelijke situatie waarin de onderneming zich bevindt. Deze zware verklaring zal grondig moeten worden gemotiveerd (controle- aanbeveling 33.2; punt 34, ISA 570). Indien de auditor oordeelt dat niet voldaan is aan de continuïteitsveronderstelling en de jaarrekening desondanks toch in continuïteit is opgesteld zal hij een afkeurend oordeel uitbrengen.

Het verslag is dus het hulpmiddel dat de auditor kan gebruiken om gebruikers van de jaarrekening te wijzen op mogelijke continuïteitsproblemen.

(Caluwaerts, F., Caytan, J., Fank, F., Houyoux, N., Laperal, L., Schockaert, D., Vanbeveren, I., & Vandernoot, J., 2013)

13 knipperlichten volgens Graydon

De 13 signalen(Graydon Belgium NV., 2014a).

1. Liquiditeitsratio $< 0,5$: Schulden op KT worden niet gedekt door bezittingen en inkomsten die op KT ten gelde kunnen gemaakt worden. Doordat er enkel gekeken wordt naar de korte termijn, is het niet echt een goede maatstaf voor het voorspellen van een faillissement. Deze zullen we benaderen door de current ratio.
2. Twee opeenvolgende jaren negatieve rentabiliteit. Winst is een noodzakelijke voorwaarde voor de groei in de onderneming te ondersteunen. Door oplopende verliezen, is het moeilijk financiering te vinden en investeringen te realiseren. Hiervoor wordt gekeken naar de nettowinstmarge voor belastingen.
3. Algemene schuldgraad meer dan 100%, de solvabiliteit is kleiner dan 0: een tekort in het nettobedrijfskapitaal, de buffer volstaat niet langer om alle schulden te betalen, het EV is negatief. De alarmbelprocedure uit het wetboek van vennootschappen is ingetreden. Dus is het noodzakelijk dat er nieuwe rentabiliteit wordt gecreëerd en vers kapitaal wordt aangetrokken. Benadering door $(\text{schulden}/\text{balanstotaal}) > 1$.
4. $\text{EV} < 50\%$ geplaatst kapitaal: het netto-actief (rubriek 10/15 uit de jaarrekening) is gedaald tot minder dan de helft van het maatschappelijk kapitaal. De alarmbelprocedure uit het wetboek van vennootschappen is van toepassing. Het EV neemt o.a. af door een laag bedrag aan overgedragen reserves en winsten. (art. 633 W.Venn.)
5. Achterstallige schulden bij de fiscus of RSZ. Ernstige moeilijkheden bij het naleven van sociale verplichtingen en betalen van fiscale, parafiscale lasten. Het enige signaal rechtstreeks uit de jaarrekening, dat relevant blijkt. Vervallen belastingschulden (post 9077) en vervallen schulden ten aanzien van de RSZ (post 9076).
6. Dagvaarding RSZ: De dagvaarding door de RSZ-administratie blijkt een interessante risicometer. Belfirst biedt de nodige gegevens hieromtrent aan.

7. Bedrijfsleider was betrokken bij eerdere faillissementen de voorbije 5 jaar. Andere ondernemingen waar de persoon ook mandaten heeft, worden vaak meegesleurd in het faillissement. Dit fenomeen wordt gedefinieerd als het sneeuwbaaleffect. Binnen het beperkte tijd- en kostenbestek van de masterproef, beschikken we niet over de deze gegevens.
8. Voorlopig bewindvoerder aangesteld door de rechtbank wanneer de onderneming in moeilijkheden verkeert. Deze ontnemt tijdelijk de bevoegdheden van de bedrijfsleiding. De bewindvoerder dient meteen het faillissement aan te vragen indien nodig. Als er na 4 maanden geen faillissement plaatsvindt, dan vervalt het voorlopig bewind. Deze gegevens zijn niet direct online ter beschikking gesteld, en dus zal deze variabele buiten beschouwing worden gelaten.
9. Jaarrekening werd 2 jaar niet gepubliceerd. Dit kan wijzen op boekhoudkundige problemen. Het is een onwettig trucje om financiële problemen te verdoezelen. Volgens de wet kan een publicatieplichtige vennootschap mogelijk ontbonden worden, wanneer ze gedurende 36 maanden geen jaarrekening heeft gepubliceerd. Dus door 24 maanden terug tellen kan een mogelijk faillissement worden voorspeld. Dit alarmsignaal is niet van toepassing voor de steekproef, gezien er enkel ondernemingen werden geselecteerd waarvoor de gegevens beschikbaar waren voor boekjaar 2012 en of 2013.
10. Geprotesteerde wisselbrieven. Een geprotesteerde wisselbrief wijst op continuïteitsproblemen. Het bewijst immers dat onderneming haar engagement van betaling niet nakomt, ondanks het beloofde geld in de wisselbrief. De betalingsproblemen zorgen dus voor een sterk vermoeden van een nakend faillissement. Een lijst hiervan is niet langer online te raadplegen via de NBB. Enkel nog op naam bij de Nationale Kamer van Gerechtsdeurwaarders. Echter voor 202 ondernemingen zou het opvragen hiervan te omvangrijk zijn. Daarnaast blijkt het gebruik van de wissel, en dus ook het protest erop te minderen na jaar na jaar. Er is dan ook beslist, geen verdere analyse te verrichten voor deze variabele.

11. FiTo-meter sterk negatief. Deze maatstaf werd ontwikkeld door Prof. Dr. H. Ooghe en wordt enkel bijgehouden door Graydon Belgium NV en is niet publiek beschikbaar. Daarom zullen we deze score benaderen door andere faillissement-predictiescores zoals deze van de NBB en Ooghe & Van Wymeersch (3.7. Falingspredictiemodellen en beslissingshulpen). Aan de hand van een aantal financiële ratio's wordt een uitspraak gedaan over de kans op faillissement van een onderneming.

12. Graydon Sociale Score negatief beoordeelt vooral het sociale aspect van de onderneming en haar historische evolutie. Opnieuw beschikken we niet over deze gegevens omwille van de beperkte toegang tot de databank van Graydon. Deze score beoordeelt vooral het sociale aspect van de onderneming en haar historische evolutie.

13. Basis limietbedrag negatief. Een kredietadvies waarin omschreven wordt of het bedrijf in staat is haar schulden aan leveranciers op KT te betalen. Voor de steekproef laten we dit knipperlicht buiten beschouwing.

Publicatie NIVRA en NOvAA

Een verslechtering van de algemene economische markt, zorgt voor een afname in de economische groei. Wanneer een bedrijf te kampen heeft met aanhoudende afzet-en financieringsproblemen, moet de accountant deze signalen tijdig herkennen en nagaan of de onderneming continuïteitsbevorderende maatregelen neemt. De kans op twijfel over de juistheid van de jaarrekening met betrekking tot de continuïteitsassumptie, neemt toe bij verslechtering van het economisch klimaat. Een economische crisis, is een risico voor alle ondernemingen. Alertheid voor mogelijke fouten in waardering van de posten in de jaarrekening is dus vereist. Om zo adequaat mogelijk te informeren, is het van belang dat alle relevante toelichtingen met betrekking tot risico's van het verslechteren van het economisch klimaat zoveel mogelijk op één plaats in de jaarrekening zijn terug te vinden. Wanneer de toelichting geen adequate verantwoording biedt voor twijfel omtrent de bedrijfsactiviteiten, zal de accountant zijn verklaring moeten aanpassen. Het verslechteren van het economisch klimaat zal ervoor zorgen dat de accountant in zijn toelichtende paragraaf de aandacht vestigt op een specifieke toelichting in de jaarrekening (NIVRA en de NOvAA, 2009). In tijden van een verslechterd economisch klimaat moet er extra aandacht besteed worden aan de mogelijkheid van de onderneming om haar bedrijfsactiviteiten duurzaam voort te zetten. Relevante indicatoren zoals: negatieve trends, schending van schuldcovenanten en juridische procedures worden opgesomd.

Bijlage II: Empirisch Onderzoek

Dataverzameling

Faillement		Nace bel code	Omzet (dzd) 2011	Balans totaal 2011	Actief 1	Nace bel code2	Omzet (dzd) 2011	Balans totaal 2011	Actief 2	Nace bel code5	Omzet (dzd) 2011	Balans totaal 2011
GODDEERIS LEDEGEM	C.M.	43320	10.158	3.439	PROFELCO HOUT	16230	10.109	10.165	ALLAERT	25120	10.282	7.138
UBIQUITY LIVE		70210	n.b.	2.399	ALWAYS HOME	70220	n.b.	1.698	AMCOR FLEXIBLES PACKAGING EUROPE	73200	n.b.	3.318
SMIT-HEUS BELGIE		33150	103	3.514	AEGEAN BARGES	50400	1.290	3.037	ANGLO-EASTERN (ANTWERP)	50200	2.613	2.487
NECKERMANN IMMO BEHEER & SERVICES		47910	n.b.	2.399	BILLI	47910	1.837	3.781	BAUNAT	47910	n.b.	1.554
NEW STORE EUROPE		31010	10.055	738	DELOITTE FINANCE	64921	2.753	186.288	BCC CORPORATE	64922	14.437	80.576
IMMO EUROGRES		46731	12.154	3.729	FINGO	23630	12.204	15.458	KERKSTOEL BETON	23610	12.276	3.938
DECOLIN		13100	6.094	2.459	TRASSALD	13100	5.936	3.151	KUNSTATELIERS SLABBINCK	13100	6.037	6.739
SECO - BOIS		16100	1.154	298	DISTRI-DEPOT	52100	835	2.250	LIVEMA	82920	1.275	2.190
RETRAIN		78100	2.663	1.682	FUN SERVICES	70220	2.373	2.019	LUMESSE	62010	2.451	2.019
MEUBELFABRIEK THOR		31091	6.039	1.970	DC.F	43333	6.088	6.049	PASSE PARTOUT	31091	6.098	1.102
LINOPAN		16210	7.756	2.281	BEVEKA PRODUCTIONS	46732	7.316	3.299	SPANBO	41203	9.534	8.017
DEVILCA BELGIUM		25290	16.449	15.452	SAINT ROCH - COUVIN	25290	17.372	10.978	STOKOTA	45194	18.365	19.238
EUROPTUBES INOX		24200	8.215	5.339	EUROTIP	25999	7.038	4.784	WEBER BELGIE	25300	11.873	4.283
SUNSWITCH		43211	38	62	I.T.E.	43211	n.b.	434	WTCE SERVICES	71121	170	185
ETABLISSEMENTS LEQUET ET HERKENNE		45113	10.152	7.232	GARAGE RIETJE	45113	44.930	9.875	DENAYER	45113	45.412	4.840
SHOPEX HOLDING		46741	914	526	DISTRI IEPER- WAREGEM	46412	915	685	DISTRI HASSELT-RING	46412	927	621
LIPPENS PAINTS		20300	3.339	11.033	TALENS BELGIUM	46900	3.316	930	H.B. FULLER BELGIE	46751	3.436	754
PROOST		18140	11.676	10.104	EUROLIURE-RELIURE ET BROCHAGE INDUSTRIELS	18140	6.562	4.547	IBW	18140	11.496	8.602
POTATO MASTERS		46382	257	8.327	MAKADY	46331	n.b.	10.437	LUC MAES	68100	568	4.303

B.V.S.	41201	19.720	15.850	ALGEMENE ONDERNEMINGEN PEREMANS	41203	19.822	5.372	ALGEMENE BOUWONDERNEMING L. THYS	41201	19.753	15.311
RENDERS SERVICE	45194	697	104	DELTA CONTAINER SERVICES	33110	495	669	ANTWERPEN DISTRIBUTIE	45111	12	41
IDEAL LOISIRS BENELUX	46496	8.591	6.572	SNOW & SURF	46160	9.445	4.151	ATELIERS DELBROUCK J.	45194	9.593	4.625
ATLAS SERVICES	56102	25.781	18.735	COLMAR	56102	25.267	37.192	BELGOCATERING	56210	25.342	10.558
MEXX BELGIUM	47716	3.220	2.794	GREEN BELGIUM	68311	2.947	101.217	BENINNO	46423	3.188	2.590
BROCHAGE LANDERWYN	18140	16.593	2.255	IBW	18140	11.496	8.602	BESCHERMDE WERKPLAATSEN VOOR LIMBURG	88995	20.392	40.379
PROVAD	47910	1.913	1.103	ZEDD	47910	1.483	612	BILLI	47910	1.837	3.781
LVH INDUSTRY	70220	7.756	4.340	CVC CAPITAL PARTNERS (BENELUX)	66199	7.722	3.746	BREPOLS PUBLISHERS	58110	7.757	6.362
VALEM BIJOUX	47786	3.827	292	SEA LIFE CENTRE BELGIUM	91042	2.980	4.591	BRICO - ATHUS	47521	4.929	2.651
VXL BIJOUX	47770	2.352	7.712	BIJOUTERIE DOUTREPONT	47770	n.b.	602	BULGARI BELGIUM	46480	6.247	3.284
SABLON DISTRIBUTION	46497	10.152	929	KOMPAN COMMERCIAL SYSTEMS	46497	9.342	4.294	CARTAMUNDI BENELUX	46497	10.010	9.606
GETYOO	62030	10.764	2.730	CVO-EUROPE	62020	8.553	2.650	CHEOPS TECHNOLOGY	62010	12.099	5.038
VPC INTERNATIONAL	46900	n.b.	6.116	ZEEBRUGSE BUNKERING MAATSCHAPPIJ	46900	n.b.	2.459	COMPAGNIE IMMOBILIERE L'HORIZON DE	68311	n.b.	1.226
TIMCO	16100	n.b.	412	ARCH TIMBER PROTECTION	46732	210	1.232	COPLAC	46130	n.b.	1.502
ZEN PRODUCTION	46699	12.154	3.036	CULLIGAN	46699	12.128	18.353	DECOR ET JARDIN	47789	12.240	10.439
ARLEX INTERNATIONAL	46510	24.717	8.686	COMPAREX SOFTWARE BELGIUM	46510	23.762	5.477	DELL	46510	24.639	15.494
NEOFIN	64921	5.171	3.535	COMPAGNIE IMMOBILIERE L'HORIZON DE	68311	n.b.	1.226	DELOITTE FINANCE	64921	2.753	186.288
ADB-TTV TECHNOLOGIES	43211	76.689	28.394	COFELY AXIMA	43222	85.938	262.642	ELECTRICITEIT VOOR GOEDERENBEHANDELING, MARINE EN INDUSTRIE	33.200	62.048	93.922
CEGEAC	45111	12.969	2.884	DISCAR EUMA	45113	12.700	3.553	ETABLISSEMENTS TH. BRASSEUR	46495	12.716	6.657
STARMAN HOTEL	55.100	172	5.224	REC VI	68100	49	4.802	EURO HOME GROUP	68201	350	1.534
B-ART EVENTS	82300	17.763	4.029	LIMBURGSE TUINBOUWVEILING	82300	17.388	8.227	FISA DECOFAIR	82300	17.422	25.214

Failissement	Nace bel code	Omzet (dzd) 2011	Balans totaal 2011	Actief 1	Nace bel code2	Omzet (dzd) 2011	Balans totaal 2011	Actief 2	Nace bel code5	Omzet (dzd) 2011	Balans totaal 2011
W LIPPENS	46733	n.b.	2.388	ALTRAD PROFIX	43291	n.b.	3.554	FORBO FLOORING	46494	18.405	2.992
BELUCON	46751	16.856	9.343	SEPULCHRE CHEMICAL DISTRIBUTION	46751	16.356	1.779	GALCO	46751	16.551	5.978
VALDUNES BELUX	24100	4.663	6.248	HAROL PROJECTS	43320	2.909	1.116	GANTRY RAILING CONTINENTAL	25940	3.563	1.850
BOIS ET MATERIAUX DE CONSTRUCTION	46732	14.696	9.421	ANCIENS ETABLISSEMENTS RENE WATTEAU	46732	14.458	8.633	INDUFOR	46732	14.622	8.930
FEMONT	25110	7.649	1.229	CLUMA ENGINEERING	25110	7.332	6.236	INTERNATIONAL MECHANICAL ELECTRICAL COMPANY	28990	7.826	5.295
VLAAMSE SCHELPDIER-EN VISCOOPERATIE	47230	n.b.	3.124	VISBEDRIJF QUISQUATER & CO	47230	11.211	3.895	LEVENSTOND SEAFOOD	46381	15.227	8.429
ARISTOPHIL	46180	35.470	13.174	FASHION CLUB 70	46180	35.084	20.431	MITO POLYMERS	46769	36.924	14.681
COUNTRY CHEF BELGIUM	10890	8.591	113	STAR MEAL	10890	7.006	4.968	NASKA INGREDIENTS	10510	9.515	5.318
PRODUCTIE RENDERS	33110	2.352	630	REVATECH ANTWERPEN	33110	2.247	4.784	NEVOS	33110	2.277	6.301
ECI BELGIE	47610	10.055	6.110	BOEKENVOORDEEL	46491	10.207	2.809	NEWREST BELGIUM SERVAIR	47299	10.345	2.721
E.S. - TRANSPORT	49410	9.926	9.981	LOGISTIQUE SOGESMA	49410	9.890	4.833	NORBERT DENTRESSANGLE LOGISTICS ANTWERP	52100	9.948	13.354
CARRVEN	47770	24.986	6.807	VATANA	47716	23.272	14.580	NSOULI	46761	24.235	8.621
BIOFER	35110	14.137	10.252	SEABRIDGE	52220	13.548	29.332	ORGANIC SYSTEMS WASTE	71121	14.870	20.404
SQUARE ME	73110	n.b.	81	INTER COMPANY COMPUTER, ENGINEERING, DESIGN SERVICES	62020	628	930	ORION PHARMA	73200	721	363
WETENSCHAPPELIJKE BOEKHANDEL J. STORY - SCIENTIA	58110	24.718	1.071	GROUPE LARCIER	58110	23.399	17.800	PLANTYN	18120	24.419	22.346
WINDEO GREEN ENERGY	46699	14.696	9.411	FRANSSEN PRODUCTS	16230	14.016	7.730	RENSON SUNPROTECTION-SCREENS	13929	15.124	11.789
CERCLE SPORTIF DE FOOTBALL DE VISE	93121	27.149	10.732	STANDARD DE LIEGE	93110	22.940	79.901	ROYAL SPORTING CLUB ANDERLECHT	93121	n.b.	1.131
SOBODEC BENELUX	23130	153	3.785	NIPRO GLASS BELGIUM	23130	2.403	5.507	SAFETYGLASS	23130	4.450	2.954

WINDEO GREEN FUTUR BENELUX	33200	17.577	3.446	ARODO	28291	14.602	9.542	SAIT	26300	18.919	12.056
BIOVERGISTER A	35110	18.145	8.602	BELPOWER INTERNATIONAL	43211	17.508	5.911	SEDIFIN	35140	18.353	185.427
SHOPPING INTERNATIONAL	46900	3.339	n.b.	TALENS BELGIUM	46900	3.316	930	SILENT BENELUX GLISS	31091	3.383	636
TRANSPORT MAES	49410	11.676	342	A2B TRUCKING	49410	11.621	3.663	VANHEEDE ALTERNATIVE FUELS	38219	11.631	12.696
AGENCE DE MARKETING APPLIQUE	47910	29.828	11.458	KAISER + KRAFT	46699	20.693	27.510	VENTE-EXCLUSIVE.COM	47910	30.195	8.940
HANDELSMAATSCHAPPIJ EUGENE HUYGHEBAERT	46360	7.430	4.277	STARSWEETS BELGIUM	46360	6.435	5.221	VERMAUTS BOERENBROOD	10712	8.714	20.814
ADVANCED MEDICAL DIAGNOSTICS HOLDING	32500	33.545	13.534	TEVA BELGIUM PHARMA	46460	33.401	43.825	VERMEIREN	30920	35.790	19.108
ADVANCED MEDICAL DIAGNOSTICS	72190	71.653	27.066	VASCO SECURITY DATA	46693	88.213	32.648	VIROPHARMA	46460	88.820	144.849
WIN SYSTEM	16230	16.856	298	RENSON SUNPROTECTION-SCREENS	13929	15.124	11.789	WOODLAM	16230	17.801	11.614
MEDIA REEF	73110	3.827	4.309	ABELAG TECHNICS	33160	3.715	1.729	ZEBRA GRAPHICS	73110	3.770	1.104
SALTO MARKETING INDUSTRIES	70210	3.961	2.280	ARICENT BELGIUM	62020	3.765	1.200	ZEBRA GRAPHICS	73110	3.770	1.104
AMBU 90	86903	54.501	10.354	FALCK BENELUX	86903	5.718	13.780	n.b			

Beschrijving Steekproef

Rechtsvorm

actief * vennootschapsvorm Crosstabulation

		vennootschapsvorm					Total
		buitenlandse onderneming	BVBA	Cooperatieve beperkte	NV	VZW	
actief ,00	Count	1	12	1	56	0	70
	Expected Count	,3	11,4	1,0	56,5	,7	70,0
	% within actief	1,4%	17,1%	1,4%	80,0%	0,0%	100,0%
	% within vennootschapsvorm	100,0%	36,4%	33,3%	34,4%	0,0%	34,7%
	% of Total	0,5%	5,9%	0,5%	27,7%	0,0%	34,7%
	Std. Residual	1,1	,2	,0	-,1	-,8	
1,00	Count	0	21	2	107	2	132
	Expected Count	,7	21,6	2,0	106,5	1,3	132,0
	% within actief	0,0%	15,9%	1,5%	81,1%	1,5%	100,0%
	% within vennootschapsvorm	0,0%	63,6%	66,7%	65,6%	100,0%	65,3%
	% of Total	0,0%	10,4%	1,0%	53,0%	1,0%	65,3%
	Std. Residual	-,8	-,1	,0	,0	,6	
Total	Count	1	33	3	163	2	202
	Expected Count	1,0	33,0	3,0	163,0	2,0	202,0
	% within actief	0,5%	16,3%	1,5%	80,7%	1,0%	100,0%
	% within vennootschapsvorm	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
	% of Total	0,5%	16,3%	1,5%	80,7%	1,0%	100,0%

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2- sided)
Pearson Chi-Square	2,998 ^a	4	,558
Likelihood Ratio	3,872	4	,424
N of Valid Cases	202		

a. 6 cells (60,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,35.

Regionale vergelijking

actief * regio Crosstabulation

		Regio			Total	
		B	V	W		
actief	,00	Count	15	37	18	70
		Expected Count	12,5	41,2	16,3	70,0
		% within actief	21,4%	52,9%	25,7%	100,0%
		% within regio	41,7%	31,1%	38,3%	34,7%
		% of Total	7,4%	18,3%	8,9%	34,7%
		Std. Residual	,7	-,7	,4	
1,00		Count	21	82	29	132
		Expected Count	23,5	77,8	30,7	132,0
		% within actief	15,9%	62,1%	22,0%	100,0%
		% within regio	58,3%	68,9%	61,7%	65,3%
		% of Total	10,4%	40,6%	14,4%	65,3%
		Std. Residual	-,5	,5	-,3	
Total		Count	36	119	47	202
		Expected Count	36,0	119,0	47,0	202,0
		% within actief	17,8%	58,9%	23,3%	100,0%
		% within regio	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
		% of Total	17,8%	58,9%	23,3%	100,0%

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	1,724 ^a	2	,422
Likelihood Ratio	1,710	2	,425
N of Valid Cases	202		

a. 0 cells (0,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 12,48.

NACE BEL Code

NACE BEL Code	Aantal Faillissementen	Aantal Actieve
Groot- en detailhandel; reparatie van auto's en motorfietsen (45 t.e.m. 48)	27 (39,1%)	49 (37,1%)
Industrie (10 t.e.m. 33)	19 (27,5%)	33 (25%)
Vrije beroepen en wetenschappelijke en technische activiteiten (69 t.e.m. 75)	6 (8,7%)	7(5,3%)
Bouwnijverheid (41 t.e.m. 44)	4 (5,8%)	9(6,8%)
Productie en distributie van elektriciteit, gas, stoom en gekoelde lucht (35)	2 (2,9%)	1(0,8%)
Vervoer en opslag (49 t.e.m. 54)	2 (2,9%)	7(5,3%)
Verschaffen van accommodatie en maaltijden (55 t.e.m. 57)	2 (2,9%)	2(1,5%)
Informatie en communicatie (58 t.e.m. 63)	2 (2,9%)	7(5,3%)
Financiële activiteiten en verzekeringen (64 t.e.m. 67)	1 (1,5%)	3(2,3%)
Administratieve en ondersteunende diensten (77 t.e.m. 83)	2 (2,9%)	3(2,3%)
Menselijke gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening (86 t.e.m. 89)	1 (1,5%)	2(1,5%)
Kunst, amusement en recreatie (90 t.e.m. 93)	1 (1,5%)	3(2,3%)
Exploitatie van en handel in onroerend goed (68)	0	5(3,8%)
Distributie van water; afval-en afval-waterbeheer en sanering (36 t.em. 39)	0	1(0,8%)

Controleverklaring

Type Controleverklaring

laatsteverklaring * actief Crosstabulation

			actief		Total
			,00	1,00	
laatsteverklaring	1,00	Count	10	93	103
		Expected Count	36,7	66,3	103,0
		% within laatsteverklaring	9,7%	90,3%	100,0%
		% within actief	14,7%	75,6%	53,9%
		% of Total	5,2%	48,7%	53,9%
		Std. Residual	-4,4	3,3	
	2,00	Count	24	23	47
		Expected Count	16,7	30,3	47,0
		% within laatsteverklaring	51,1%	48,9%	100,0%
		% within actief	35,3%	18,7%	24,6%
		% of Total	12,6%	12,0%	24,6%
		Std. Residual	1,8	-1,3	
	3,00	Count	1	1	2
		Expected Count	,7	1,3	2,0
		% within laatsteverklaring	50,0%	50,0%	100,0%
		% within actief	1,5%	0,8%	1,0%
		% of Total	0,5%	0,5%	1,0%
		Std. Residual	,3	-,3	
	4,00	Count	5	2	7
		Expected Count	2,5	4,5	7,0
		% within laatsteverklaring	71,4%	28,6%	100,0%
		% within actief	7,4%	1,6%	3,7%
		% of Total	2,6%	1,0%	3,7%
		Std. Residual	1,6	-1,2	
	5,00	Count	23	4	27
		Expected Count	9,6	17,4	27,0
		% within laatsteverklaring	85,2%	14,8%	100,0%
		% within actief	33,8%	3,3%	14,1%
		% of Total	12,0%	2,1%	14,1%
		Std. Residual	4,3	-3,2	

6,00	Count	5	0	5
	Expected Count	1,8	3,2	5,0
	% within laatsteverklaring	100,0%	0,0%	100,0%
	% within actief	7,4%	0,0%	2,6%
	% of Total	2,6%	0,0%	2,6%
	Std. Residual	2,4	-1,8	
Total	Count	68	123	191
	Expected Count	68,0	123,0	191,0
	% within laatsteverklaring	35,6%	64,4%	100,0%
	% within actief	100,0%	100,0%	100,0%
	% of Total	35,6%	64,4%	100,0%

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	77,118 ^a	5	,000
Likelihood Ratio	84,144	5	,000
Linear-by-Linear Association	68,926	1	,000
N of Valid Cases	191		

a. 6 cells (50,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,71.

Naar landstaal

laatsteverklaring * taal Crosstabulation

			taal		Total
			f	n	
laatsteverklaring	1,00	Count	34	69	103
		Expected Count	35,6	67,4	103,0
		% within laatsteverklaring	33,0%	67,0%	100,0%
		% within taal	51,5%	55,2%	53,9%
		% of Total	17,8%	36,1%	53,9%
		Std. Residual	-,3	,2	
	2,00	Count	16	31	47
		Expected Count	16,2	30,8	47,0
		% within laatsteverklaring	34,0%	66,0%	100,0%
		% within taal	24,2%	24,8%	24,6%
		% of Total	8,4%	16,2%	24,6%
		Std. Residual	-,1	,0	

3,00	Count	1	1	2
	Expected Count	,7	1,3	2,0
	% within laatsteverklaring	50,0%	50,0%	100,0%
	% within taal	1,5%	0,8%	1,0%
	% of Total	0,5%	0,5%	1,0%
	Std. Residual	,4	-,3	
4,00	Count	3	4	7
	Expected Count	2,4	4,6	7,0
	% within laatsteverklaring	42,9%	57,1%	100,0%
	% within taal	4,5%	3,2%	3,7%
	% of Total	1,6%	2,1%	3,7%
	Std. Residual	,4	-,3	
5,00	Count	9	18	27
	Expected Count	9,3	17,7	27,0
	% within laatsteverklaring	33,3%	66,7%	100,0%
	% within taal	13,6%	14,4%	14,1%
	% of Total	4,7%	9,4%	14,1%
	Std. Residual	-,1	,1	
6,00	Count	3	2	5
	Expected Count	1,7	3,3	5,0
	% within laatsteverklaring	60,0%	40,0%	100,0%
	% within taal	4,5%	1,6%	2,6%
	% of Total	1,6%	1,0%	2,6%
	Std. Residual	1,0	-,7	
Total	Count	66	125	191
	Expected Count	66,0	125,0	191,0
	% within laatsteverklaring	34,6%	65,4%	100,0%
	% within taal	100,0%	100,0%	100,0%
	% of Total	34,6%	65,4%	100,0%

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	1,988 ^a	5	,851
Likelihood Ratio	1,882	5	,865
N of Valid Cases	191		

a. 6 cells (50,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,69.

Controleverklaring voorgaande jaar

Sunswitch NV kan de toelichtende paragraaf van boekjaar 2010 (een opmerking over een betwiste kostenaanrekening/vordering van 43.664 euro, materieel t.o.v. de winst van het boekjaar van 24.701 euro maar niet van aard de continuïteit te bedreigen) voorkomen in de daaropvolgende jaren (andere commissaris, maar de betwisting kan misschien ook niet meer relevant zijn). De laatste jaarrekening voor de faling (2013) vertoont geen enkele indicatie van aankomende moeilijkheden.

Vente-Exclusive.com kan de toelichtende paragraaf van boekjaar 2011 (omwille van geleden verlies boekjaar ten belope van 615.645,51 euro) voorkomen in het daaropvolgend jaar (boekjaar sluit af met een winst van 551.632,79 euro, wel nog een overgedragen verlies van -874.661). De nieuwe commissaris vindt het niet langer noodzakelijk de aandacht van de lezer te vestigen op mogelijke continuïteitsproblemen.

Indufor kan de toelichtende paragraaf van boekjaar 2011 (verwijzing naar verantwoording waarderingsregels vanuit continuïteit, verlies boekjaar van € 50.296,68) teniet doen in boekjaar 2012. Haar continuïteitsproblemen lijken dan ook verdwenen aangezien ze een winst van €4.558.469 kan realiseren, mede dankzij een uitzonderlijke opbrengst van €4.653.754 (gerealiseerde meerwaarde op de verkoop van een participatie).

Wetenschappelijke boekhandel J.Story-Scienta slaagde erin een verklaring met voorbehoud voor 2012, in 2013 om te zetten in een verklaring zonder voorbehoud. Een toelichtende paragraaf was op zijn plaats geweest aangezien de gerealiseerde winst volledig te wijten is aan de realisatie van uitzonderlijke opbrengsten ten gevolge van de verkoop van de bedrijfstak 'uitgeverij'.

Linopan kan de onthoudende verklaring voor 2011 (achterstal RSZ, uitstel van betaling, heronderhandeling overbruggingskrediet, gebrek aan volume) omzetten in een verklaring zonder voorbehoud met toelichtende paragraaf voor 2012 (zelfde commissaris, nu blijkbaar met beter zicht op het herstelplan want nog steeds in continuïteit gewaardeerd).

Advanced Medical Diagnostics holding kan de verklaring met voorbehoud (geen boekhoudkundige verwerking van een waardevermindering op een vordering t.a.v. Medical Diagnostics Co. Ltd in liquidatie) en toelichtende paragraaf voor de boekjaren 2009, 2010 terugbrengen tot een verklaring zonder voorbehoud met toelichtende paragraaf in 2011, voor 2012 is de controleverklaring niet neergelegd, voor 2013 is niets neergelegd.

Lumesse kan de verklaring met voorbehoud voor een onderwaardering van handelsvordering en omzet voor een bedrag van €25.000 (voor bj. 2011) terugbrengen tot een verklaring zonder voorbehoud in 2012.

Onafhankelijkheid

Type auditkantoor

laatsteverklaring * Auditfirma Crosstabulation

laatsteverklaring		Auditfirma					Total
		Deloitte	EY	KPMG	Anderen	PWC	
1,00	Count	8	13	7	66	9	103
	Expected Count	8,1	16,2	7,5	65,8	5,4	103,0
	% within laatsteverklaring	7,8%	12,6%	6,8%	64,1%	8,7%	100,0%
	% within Auditfirma	53,3%	43,3%	50,0%	54,1%	90,0%	53,9%
	% of Total	4,2%	6,8%	3,7%	34,6%	4,7%	53,9%
	Std. Residual	,0	-,8	-,2	,0	1,6	
2,00	Count	6	8	5	27	1	47
	Expected Count	3,7	7,4	3,4	30,0	2,5	47,0
	% within laatsteverklaring	12,8%	17,0%	10,6%	57,4%	2,1%	100,0%
	% within Auditfirma	40,0%	26,7%	35,7%	22,1%	10,0%	24,6%
	% of Total	3,1%	4,2%	2,6%	14,1%	0,5%	24,6%
	Std. Residual	1,2	,2	,8	-,6	-,9	
3,00	Count	0	0	0	2	0	2
	Expected Count	,2	,3	,1	1,3	,1	2,0
	% within laatsteverklaring	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%	0,0%	100,0%
	% within Auditfirma	0,0%	0,0%	0,0%	1,6%	0,0%	1,0%
	% of Total	0,0%	0,0%	0,0%	1,0%	0,0%	1,0%
	Std. Residual	-,4	-,6	-,4	,6	-,3	
4,00	Count	1	2	0	4	0	7
	Expected Count	,5	1,1	,5	4,5	,4	7,0
	% within laatsteverklaring	14,3%	28,6%	0,0%	57,1%	0,0%	100,0%
	% within Auditfirma	6,7%	6,7%	0,0%	3,3%	0,0%	3,7%
	% of Total	0,5%	1,0%	0,0%	2,1%	0,0%	3,7%
	Std. Residual	,6	,9	-,7	-,2	-,6	
5,00	Count	0	7	0	20	0	27
	Expected Count	2,1	4,2	2,0	17,2	1,4	27,0
	% within laatsteverklaring	0,0%	25,9%	0,0%	74,1%	0,0%	100,0%
	% within Auditfirma	0,0%	23,3%	0,0%	16,4%	0,0%	14,1%
	% of Total	0,0%	3,7%	0,0%	10,5%	0,0%	14,1%
	Std. Residual	-1,5	1,3	-1,4	,7	-1,2	

6,00	Count	0	0	2	3	0	5
	Expected Count	,4	,8	,4	3,2	,3	5,0
	% within laatsteverklaring	0,0%	0,0%	40,0%	60,0%	0,0%	100,0%
	% within Auditfirma	0,0%	0,0%	14,3%	2,5%	0,0%	2,6%
	% of Total	0,0%	0,0%	1,0%	1,6%	0,0%	2,6%
	Std. Residual	-,6	-,9	2,7	-,1	-,5	
Total	Count	15	30	14	122	10	191
	Expected Count	15,0	30,0	14,0	122,0	10,0	191,0
	% within laatsteverklaring	7,9%	15,7%	7,3%	63,9%	5,2%	100,0%
	% within Auditfirma	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
	% of Total	7,9%	15,7%	7,3%	63,9%	5,2%	100,0%

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	26,095 ^a	20	,163
Likelihood Ratio	29,876	20	,072
N of Valid Cases	191		

Audithonoraria

Onderneming	Gemiddeld Balanstotaal (dzd)	Gemiddeld Honoraria	Audit firma	Honorarium als % balanstotaal	Oordeel	Toestand
VASCO DATA SECURITY	32.648	89.900	KPMG	0,275	z.v.	actief
BCC CORPORATE	80.576	71.322	PWC	0,089	z.v.	actief
VIROPHARMA	144.849	39.229	KPMG	0,027	z.v. met t.p.	actief
STANDARD DE LIEGE	79.901	39.028	EY	0,049	z.v.	actief
SAINT ROCH - COUVIN	10.978	34.423	Andere	0,314	z.v. met t.p.	actief
ELECTRICITEIT VOOR GOEDEREN BEHANDELING, MARINE EN INDUSTRIE	93.922	31.500	EY	0,034	z.v.	actief
PRODUCTIE RENDERS	16.603	30.510	Andere	0,184	onthoudend	gefaald
FALCK BENELUX	13.780	29.500	Deloitte	0,214	z.v.	actief
HANDELSMAATSCHAPPIJ EUGENE HUYGHEBAERT	26.121	28.842,75	Andere	0,110	z.v. met t.p.	gefaald
STARMAN BRUXELLES HOTEL	3.487	28.965	KPMG	0,831	afkeurend	gefaald
ARICENT BELGIUM	1.200	25.000	Deloitte	2,083	z.v.	actief
TEVA PHARMA BELGIUM	43.825	24.000	PWC	0,055	z.v.	actief
STOKOTA	19.238	23.061	Andere	0,120	z.v. met t.p.	actief
PLANTYN	22.346	22.000	KPMG	0,098	z.v.	actief
GREEN BELGIUM	101.217	21.000	Andere	0,021	z.v.	actief
KOMPAN COMMERCIAL SYSTEMS	4.294	18.610	KPMG	0,433	z.v.	actief
VERMEIREN	19.108	17.500	EY	0,092	z.v.	actief
INDUFOR	8.930	17.000	KPMG	0,190	z.v. met t.p.	actief
ROYAL SPORTING CLUB ANDERLECHT	1.131	16.788	Andere	1,484	z.v.	actief
KAISER + KRAFT	27.510	16.000	Andere	0,058	z.v.	actief

Auditorswitching

Arlex International is voor boekjaar 2011 overgestapt naar één van de Big4 (EY), dit heeft geen invloed gehad op het afgegeven oordeel, aangezien zowel voor als na de aanstelling van EY een goedkeurende verklaring werd gegeven, maar het audithonorarium stijgt met 70%. In het laatste jaar van het mandaat werd het de strengere verklaring zonder voorbehoud met toelichtende paragraaf.

Valdunes Belux benoemde voor boekjaar 2011 een nieuwe commissaris (KPMG) ter vervanging van een regionale commissaris met een toename van 47% van het audithonorarium. In het boekjaar 2011 verdween de toelichtende paragraaf (onzekerheid m.b.t. laattijdige oplevering en daarbij gepaard gaande verliezen), deze specifieke onzekerheid blijkt volgens het jaarverslag niet meer te bestaan voor 2012. In 2014 volgt een afkeurende verklaring (gerechtelijke reorganisatie).

Productie Renders stelde voor haar laatste boekjaar een nieuwe non-Big4 commissaris aan. De voorafgaande onthoudende verklaring werd opgevolgd door een oordeel zonder voorbehoud, maar boekjaar 2013 leverde opnieuw een onthoudende verklaring op. Opmerkelijk is ook dat de auditorswitch voor Productie Renders van boekjaar 2012 naar 2013 bijna een halvering van het audithonorarium betekent. De onderliggende reden kan ermee te maken hebben dat de onderneming intussen een gerechtelijke reorganisatie zat. Toch vraag ik me af of het niet om een typefout gaat, 4.500 versus 44.550 euro.

Sunswitch stelde in 2011 een nieuwe non-Big4 auditor aan met een verklaring zonder voorbehoud terwijl het jaar voordien nog een toelichtende paragraaf werd gegeven. Het lijkt waarschijnlijk dat deze toelichtende paragraaf die verwees naar een gerechtelijk geschil met betrekking tot huurgelden niet meer relevant was het jaar nadien, omdat het probleem werd opgelost. Opmerkelijk is wel dat deze nieuwe commissaris het tweevoud krijgt van de vergoeding van zijn voorganger (€ 8.000 versus €4000). Mogelijk kan dit verklaard worden doordat de nieuwe auditor een hoge risicopremie in rekening neemt. "Deze hogere fee wordt verantwoord omwille van de vele gepresteerde uren, maar niet zozeer omdat het risico hoger is." volgens Beckers C. (3 april, 2015).

Ideal Loisirs Benelux ruilde KPMG voor boekjaar 2012 in voor een regionale auditor. Zowel de voorganger als de opvolger gaf een verklaring zonder voorbehoud.

Verbonden Ondernemingen

a) Renders Service en Productie Renders

Beide ondernemingen zijn gevestigd in Beerse, faillissement op 25/11/2014 door bekentenis. Productie Renders heeft een 98% deelneming in Renders Service, hiermee is Renders Service dus een dochteronderneming. Productie Renders had de laatste jaren grote liquiditeits-, solvabiliteits- en rentabiliteitsproblemen en werd tijdens het laatste boekjaar geaudit door BVBA De Mol, Meuldermans en partners (jaar voordien EY vertegenwoordigd door Robert Boons). De auditorswitch heeft geen impact op de onthoudende verklaring van het jaar voordien. Renders Service werd geaudit door EY (Robert Boons). Beide ondernemingen kregen voor 2013 (einde boekjaar 30

september) een onthoudende verklaring (9 oktober 2014) rekening houdende met de gerechtelijke reorganisatie(WCO 17/12/2013), er werd een opschorting toegekend.

Renders Service heeft een vordering op Productie Renders van 1.306.000 euro waarvoor geen waardevermindering werd opgenomen. De continuïteitsveronderstelling is afhankelijk van het resultaat van gerechtelijke reorganisatie en het aantrekken van andere financieringsmiddelen. **Productie Renders**, activeert nog steeds onderzoek- en ontwikkelingskosten, maar de waarde is afhankelijk van toekomstige resultaten, dus geen uitspraak over juiste waardering mogelijk. Bovendien is mogelijk een waardevermindering van de deelneming in de dochter noodzakelijk. Door aanstelling na balansdatum was de nieuwe commissaris bovendien niet aanwezig bij de voorraadopname waardoor hij geen uitspraak over deze balanspost kan doen en daarnaast werden geen voorzieningen aangelegd voor lopende gerechtsgedingen.

De onthoudende verklaringen liggen dus voor de hand, hoewel ook een afkeurende verklaring te verdedigen is. In zekere zin was de taak van de auditors vrij eenvoudig omwille van de gerechtelijke reorganisatie. Het vermoeden voor bedreiging van de continuïteit is vanzelfsprekend, dus een onthouding in oktober 2014 bleek gepast. Gezien het faillissement een maand later waren de toekomstkansen effectief klein.

b) Immo Eurogres en Potato Masters

Beide ondernemingen zijn gevestigd in Deinze, faillissement op 23/12/2014 door bekenenis. Potato Masters is een 99,9% dochteronderneming van Ruris NV en heeft een 100% deelneming in Immo Eurogres. De dochterondernemingen hebben ieder nog een commissaris benoemd, echter is de controleverklaring niet terug te vinden voor het boekjaar 2013. Aanvankelijk hadden beiden en de moeder Moore Stephens als bedrijfsrevisor, vertegenwoordigd door Van Den Abeele Jacques. Immo Eurogress had een nieuwe commissaris (Vandelanotte bedrijfsrevisoren) benoemd voor de termijn van 13/06/2013 - 9/06/2016.

Voor het boekjaar 2012, kregen ze beiden een verklaring zonder voorbehoud. De commissaris had toen dus niet gewaarschuwd voor discontinuïteit. Was dit terecht? Voor **Potato Masters** was het grote verlies van 2012 (negatieve nettowinstmarge van -24,34%) het eerste recente verliesjaar en er was overgedragen winst 2. 597.793 euro. Ze hadden een negatief bedrijfskapitaal van -0,698 miljoen euro en ondervond problemen om haar lange termijn schuld te kunnen terugbetalen met de CF, want een dekking van -73,51%. Door melding in het jaarverslag van een kapitaalsverhoging om de solvabiliteit terug tot 50% te brengen lijkt twijfel omtrent de continuïteit van de vennootschap niet echt nodig hoewel de beschrijving van het verlies van hun grootste klant in het jaarverslag niet

bepaald geruuststellend te noemen was. **Immo Eurogres** had een negatief werkkapitaal in 2012 van 1.070.731 euro ten gevolge van een belangrijke investering. Ondertussen werd het werkkapitaal terug positief doordat een lange termijn krediet werd afgesloten ten bedrage van 1,9 miljoen euro. De over te dragen winst bedraagt 262.744,69 euro. Dus ook hier lijkt twijfel omtrent continuïteit echt nodig.

Voor boekjaar 2013 zijn de cijfers voor beide ondernemingen slechter: Potato Masters met een verlies van 5.953.500 euro (daardoor 3.385.706 euro overgedragen verlies) ; Immo Eurogress een kleine winst maar afhankelijk van Potato Masters.

Wanneer we opzoek gaan naar de jaarrekening van **Ruris NV** de moeder van beide ondernemingen, zien we dat de laatste neerlegging geschied is voor boekjaar 2012. We kunnen ons dus enkel afvragen wat het effect op de moeder is? Door laattijdige neerlegging, kan een onderneming immers tijdelijk de negatieve weerslag van slecht nieuws nog even uitstellen.

c) W Lippens en Lippens Paints

Beide ondernemingen zijn gevestigd in Evergem, faillissement op 22/10/2014 door bekentenis. Lippens Paints heeft een 31,88% deelneming in W Lippens, hiermee gaat het om een deelnemingsverhouding. De ondernemingen hebben ieder geen jaarrekening meer neergelegd voor het boekjaar 2013. Beiden hebben Figurad bedrijfsrevisoren met als vertegenwoordiger Stefan Beirens aangesteld.

Er werd voor beide ondernemingen op 24 september 2013 een onthoudende verklaring afgegeven. Voor **W Lippens** werd verwezen naar een onzekerheid m.b.t. de inbaarheid handelsvorderingen, hiervoor werden geen waardeverminderingen geboekt. De onderneming kampte met continuïteitsproblemen, waarbij de vooropgestelde herstelmaatregelen niet het verhoopte resultaat kende. Het commissarisverslag van **Lippens Paints** maakt melding van een deelneming in de verbonden onderneming (Lippens W) geboekt aan aanschaffingswaarde ondanks haar negatief eigen vermogen. Daarnaast werd er geen waardevermindering geboekt voor de vorderingen op deze onderneming. Tot slot kent de vennootschap ook ernstige continuïteitsproblemen en hadden vooropgestelde herstelmaatregelen niet het verhoopte succes.

d) Ubiquity Live, Media Reef, Square Me, B-Art Eggsclusive Events

Ubiquity Live BVBA: faillissement 30/12/2014 (gedagvaard), er werd geen jaarrekening meer neergelegd voor 2013. Voor boekjaar 2012 werd een onthoudende verklaring gegeven. De kredieten door de financiële instellingen verstrekt aan vennootschappen die deel uitmaken van de Columbus

groep zijn onmiddellijk opvraagbaar geworden waardoor de groep op zoek dient te gaan naar nieuwe bronnen ter financiering van de activiteiten. De activiteiten van de onderneming zijn verbonden aan deze van de ganse groep en ten aanzien van deze groep werden door de vennootschap zekerheden gesteld inzake co-debiteurschap. Bovendien heeft het college van zaakvoerders beslist om een gerechtelijke reorganisatie aan te vragen in het kader van de wet betreffende de continuïteit van ondernemingen. De jaarrekening werd opgesteld in de veronderstelling van het verder zetten van de activiteiten van de vennootschap. Deze veronderstelling is slechts verantwoord in de mate dat de Columbus groep erin zal slagen om beroep te doen op andere financieringsbronnen of zal kunnen rekenen op de verdere steun van haar aandeelhouders waardoor de groepsvorderingen inbaar blijven en de gestelde zekerheden niet moeten worden aangesproken. Op basis van de bekende gegevens kan de commissaris geen geldig oordeel vormen over de hierboven aangehaalde elementen. Daarnaast werden geen aanpassingen gedaan met betrekking op de waardering en de classificatie van bepaalde balansposten die noodzakelijk zouden blijken indien de vennootschap niet meer in staat zou zijn om haar activiteiten verder te zetten.

Media Reef NV: faillissement door bekentenis op 10/06/2014, er werd geen jaarrekening meer neergelegd voor 2013. Onthoudende verklaring voor boekjaar 2012, deze is identiek aan die van Ubiquity live.

Square Me NV: faillissement door bekentenis 01/04/2014, er werd geen jaarrekening meer neergelegd voor 2013. Onthoudende verklaring voor boekjaar 2012, deze is identiek aan die van Ubiquity live.

B-Art Eggsclusive Events BVBA: Faillissement door bekentenis 10/06/2014, er werd geen jaarrekening meer neergelegd voor 2013. Onthoudende verklaring voor boekjaar 2012, deze is identiek aan die van Ubiquity live.

Moeder Columbus Holdco kijkt mogelijk ook aan tegen het faillissement. De procedure voor gerechtelijke reorganisatie ving aan op 5/12/2013, sinds 2012 geen jaarrekeningen meer neergelegd.

e) Mexx Belgium en Retrain

Beide NV's zijn gevestigd in Antwerpen, op 30/12/2014 werd het faillissement op bekentenis uitgesproken. Voor beide ondernemingen was Deloitte aangesteld als commissaris, vertegenwoordigd door Dirk Vlaminckx. Het laatste boekjaar waarvoor de jaarrekening en een controleverslag werd neergelegd was 2013. De grootste moeder van Retrain en Mexx Belgium is de Gores Group LLC, de kleinere is Mexx Lifestyle B.V.

Retrain kreeg voor 2013 een verklaring zonder voorbehoud. Er is geen enkel alarmsignaal aanwezig: winst van het boekjaar, overgedragen winst, liquide en solvabel. Het faillissement volgde vermoedelijk door een grote handelsvordering op Mexx maar dat wordt in de jaarrekening niet aangegeven. **Mexx Belgium** kreeg een verklaring zonder voorbehoud met toelichtende paragraaf. De toelichtende paragraaf vestigt de aandacht op het jaarverslag, waarin het bestuursorgaan, overeenkomstig artikel 96, 6°, de toepassing van waarderingsregels in de veronderstelling van continuïteit verantwoordt (2 opeenvolgende jaren verlies). Lijkt een standaardformulering voor beperkt verlies, niet echt een alarmsignaal.

f) VXL Bijoux, Shopping International, Carrven, VPC international en Valem Bijoux

Carrven BVBA kreeg als eerste haar faillissement op 20/01/2014. De andere drie BVBA's en de NV volgden een tijdje later, op 5/11/2014. De vijf ondernemingen zijn allen actief in de sector van juwelen, horloges en religieuze symbolen, met een vestiging in Brussel. Allen hebben ze de gemeenschappelijke moederverenootschap Rialto SAS (Frankrijk). Carrven legde het laatst een jaarrekening met controleverklaring neer voor het boekjaar 2012. Voor VXL Bijoux, Shopping International en VPC International, kunnen we ook gegevens terugvinden voor het boekjaar 2013. De ondernemingen hebben dezelfde commissaris: De Neef Willy (De Neef & Partners).

Carrven: Faillissement 20/1/2014 (bekentenis). Verklaring zonder voorbehoud op 14 mei 2013. Geen waarschuwing voor de continuïteit, is dit terecht? De alarmbellen zijn niet aanwezig, afgesloten boekjaar met een winst van: 207.285 euro, ruim liquide en solvabel. Voor het eerste boekjaar na de oprichting (met 14 verkooppunten) lijkt dit zeker aanvaardbaar om de continuïteit te kunnen garanderen.

VXL Bijoux: Faillissement 5/11/2014 (gedagvaard). Onthoudende verklaring op 25 augustus 2014. Onmogelijkheid om de noodzakelijke procedures en noodzakelijke verificaties te vervullen, beperkingen in de controlewerkzaamheden. Een daling van het netto-actief ten gevolge van een waardevermindering op de schuldvordering van de moederverenootschap (SPRL Shopping international, geconfronteerd met financiële moeilijkheden). Begin 2014 hebben de 4 Belgische ondernemingen van de groep Shopping International een gerechtelijke reorganisatie aangevraagd in het kader van de wet op de continuïteit, maar in juni 2014 werd de verlenging van de opschorting van betaling geweigerd. Om de werkgelegenheid te kunnen blijven garanderen, werd een aanvraag voor gerechtelijke reorganisatie door overdracht activa gedaan. Er werd beslist om de jaarrekening op te stellen vanuit discontinuïteit, omwille van overgedragen verlies (art. 96,6°) en het netto-actief (art. 332, 333).

Valem Bijoux BVBA, VPC International NV en Shopping International: Faillissement 5/11/2014 (gedagvaard). Onthoudende verklaring 25 augustus 2014, identiek aan VXL Bijoux.

g) New store Europe, Shopex holding

Beide NV's zijn gevestigd in Grobbendonk en zijn actief in de sector van hardware en kantoormeubilair, 7/10/2014 faillissement op bekentenis. De laatste jaarrekening met controleverklaring werd neergelegd voor het boekjaar 2013. Voor beide ondernemingen is Nikolas Vandelanotte aangesteld als commissaris. Shopex holding heeft een 99,99% deelneming in New Store Europe, en is daarmee de moederverenootschap. Daarnaast hebben beide ondernemingen als gemeenschappelijke moeder New Store Europe BV.

Het gevormde oordeel is een verklaring zonder voorbehoud met toelichtende paragraaf. De commissaris vestigt de aandacht op het jaarverslag, waarin het bestuursorgaan, overeenkomstig artikel 96,6° W.Venn. de toepassing van de waarderingsregels in de veronderstelling van continuïteit verantwoordt. **Shopex Holding** heeft een beperkte omzet omwille van haar taak als holding en zij dus niet belast is met het realiseren van doelen van commerciële aard. Daarnaast boeken zij nog steeds afschrijvingen op een goodwill ten gevolge van een fusie in 2007. **New Store Europe** verwacht een omzetsijging in de toekomst om zo haar resultaten uit de rode cijfers te halen. Daarnaast wordt een kapitaalverhoging uitgevoerd om het EV terug tot een aanvaardbaar niveau te brengen.

h) Windeo Green Futur Benelux en Windeo Green Energy

Beide NV's gevestigd in Brussel, faillissement door bekentenis op 10/02/2014. De ondernemingen zijn actief in de sector van industriële machines en uitrusting. De laatst neergelegde jaarrekening en controleverklaring betreft boekjaar 2012. Dezelfde commissaris Bruno Vandenbosch werd aangesteld voor beide venootschappen. Naar zijn oordeel is een verklaring zonder voorbehoud met toelichtende paragraaf gepast.

Windeo Green Energy NV heeft deelnemingen in Windeo Green Futur Benelux, Windeo Green France SAS en Blue Lines Green Futur Invest SA. Dus hiermee is zij de moederverenootschap van Windeo Green Futur Benelux. Er wordt melding gemaakt van een schuldvordering ten bedrage van 2.400.000 euro ten aanzien van haar filiaal Windeo Green Futur Benelux die vervangen werd door een clause van terugbetaling in de beste omstandigheden. Daarnaast werd een handelsvordering omgezet in een dubieuze vordering op lange termijn (tien jaar). Om het risico in te dekken is een waardevermindering van 10% doorgevoerd. 2012 wordt een delicaat jaar genoemd voor activiteiten in de Benelux omwille van belangrijke wettelijke wijzigingen: stopzetting fiscale hulpmaatregelen en een daling in het regime van de groenestroomcertificaten. De sector is dus sterk afhankelijk van de

overheid haar reglementering en subsidies. De commissaris voegt een toelichtende paragraaf toe om te verwijzen naar de 2,4 miljoen euro (schuldvordering) die indien zij niet wordt terugbetaald een bijkomende kost van 2,16 miljoen euro inhoudt.

Windeo Green Futur Benelux: Het jaarverslag vestigt de aandacht op het voordeel m.b.t. schuldvordering van moeder. Dit resulteerde in een uitzonderlijke opbrengst van 2.400.000 euro met een globale winst van het boekjaar van 11.000 euro. Toch een merkwaardige boeking... Hierdoor dus geen verlies van het boekjaar of andere financiële moeilijkheden. Het jaarverslag vermeldt ook risico's: veel kleine lokale spelers, consolidatie in de sector blijkt noodzakelijk. De commissaris maakt een toelichtende paragraaf met verwijzing naar de 2,4 miljoen euro die binnen tien jaar zou moeten worden terugbetaald.

Mogelijke Indicatoren

Jaarrekeninggegevens

Alarmbellen Wetboek van Vennootschappen

ART 96

Crosstab

			Art96		Total
			,00	1,00	
actief	,00	Count	20	50	70
		Expected Count	38,1	31,9	70,0
		% within actief	28,6%	71,4%	100,0%
		% within Art96	18,2%	54,3%	34,7%
		% of Total	9,9%	24,8%	34,7%
1,00		Count	90	42	132
		Expected Count	71,9	60,1	132,0
		% within actief	68,2%	31,8%	100,0%
		% within Art96	81,8%	45,7%	65,3%
		% of Total	44,6%	20,8%	65,3%
Total		Count	110	92	202
		Expected Count	110,0	92,0	202,0
		% within actief	54,5%	45,5%	100,0%
		% within Art96	100,0%	100,0%	100,0%
		% of Total	54,5%	45,5%	100,0%

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	28,938	1	,000

ART 633

Crosstab

			Art633		Total
			,00	1,00	
actief	,00	Count	35	35	70
		Expected Count	50,2	19,8	70,0
		% within actief	50,0%	50,0%	100,0%
		% within Art633	24,1%	61,4%	34,7%
		% of Total	17,3%	17,3%	34,7%
1,00		Count	110	22	132
		Expected Count	94,8	37,2	132,0
		% within actief	83,3%	16,7%	100,0%
		% within Art633	75,9%	38,6%	65,3%
		% of Total	54,5%	10,9%	65,3%
Total		Count	145	57	202
		Expected Count	145,0	57,0	202,0
		% within actief	71,8%	28,2%	100,0%
		% within Art633	100,0%	100,0%	100,0%
		% of Total	71,8%	28,2%	100,0%

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	25,092	1	,000

Logistische regressie

Omnibus Tests of Model Coefficients

		Chi-square	df	Sig.
Step 2	Step	3,874	1	,049
	Block	33,412	2	,000
	Model	33,412	2	,000

Model Summary

Step	-2 Log likelihood	Cox & Snell R Square	Nagelkerke R Square
1	231,153	,136	,188
2	227,279	,152	,210

Financiële ratio's

Bespreking voor GEFAILLEERDE ondernemingen

Liquiditeit

- netto bedrijfskapitaal: het verschil tussen vlottende activa en vlottende passiva. Voor onze steekproef gefaalde ondernemingen vinden we dat 53% van de ondernemingen slecht scoren (negatief bedrijfskapitaal). Deze ondernemingen beschikken dus niet langer over een liquiditeitsbuffer, in tegendeel. In de meeste situaties zien we een daling in deze indicator vijf jaar voorafgaand aan het faillissement. Toch kende 30% van de ondernemingen in de steekproef nog een verbetering voor deze ratio het laatste jaar voorafgaand aan het faillissement. Een verklaring hiervoor is dat de KT schulden afnamen omwille van een gerechtelijke reorganisatie, die een deel van de schulden kwijtschold of herschikte. Daarnaast nam in sommige gevallen de post vlottende activa toe, doordat voorraden zich opstapelen, of het bedrag op de post handelsvorderingen / overige vorderingen toenam. Dit is echter niet altijd positief, want dit kan het gevolg zijn van een afnemende bedrijfsactiviteit.

- current ratio of liquiditeit in de ruime zin:
$$\frac{\text{vlottende activa} - \text{vorderingen op meer dan 1 jaar}}{\text{schulden op ten hoogste 1 jaar} + \text{overlopende rekeningen}}$$

De absoluut minimale prestatie maatstaf is de waarde 1, wanneer de ratio groter is dan of gelijk aan één is de onderneming in principe in staat met haar middelen op KT haar schulden op ten hoogste één jaar af te betalen. Wanneer de verhouding lager is, zal de onderneming in een nadelige situatie

terecht komen waarbij ze schulden zal moeten vervangen door nieuwe schulden. Hierdoor kan de situatie uitzichtloos worden, als de schuldenberg zich blijft opstapelen. Een gezonde situatie vereist een liquiditeit van 1,2 of meer om een buffer te hebben. 68,6% van de gefaalde ondernemingen scoort slecht op basis van dit criterium. Neckermann Immo Beheer & Services en B.V.S, hebben evenwel een erg hoge liquiditeitsratio. Voor Neckermann Immo Beheer & Services vinden we het volgende in het jaarverslag terug: "Begin 2011 werd beslist de activiteiten toch verder te zetten, echter met minimale bezetting en dus ook huurruimte. Immo Beheer en Services blijft het gebouw nog minimaal voor de resterende periode huren en verhuurt het door aan Neckermann.com. De enige activiteit van Immo Beheer en Services NV is genoemde huur en verhuur van een gebouw dat niet meer in haar bezit is." Uit voorgaande blijkt dat het eerder gaat om een onderneming opgezet als fiscale structuur, er wordt dus niet echt een ondernemingsactiviteit uitgevoerd. Dit verklaart de beperkte financiering met vreemd vermogen t.o.v. de overige vorderingen (huurgelden). Voor B.V.S. valt op dat de schulden op ten hoogste één jaar aan kredietinstellingen vervallen zijn en niet vervangen door nieuwe. Daardoor zullen er in de daaropvolgende jaren financieringsproblemen te verwachten zijn. Verdere informatie omtrent deze onzekerheid ontbreekt echter aangezien het jaar- en commissarisverslag niet neergelegd zijn.

- acid test ratio of liquiditeit in de enge zin:

$$\frac{\text{vlottende activa} - \text{vorderingen op meer dan 1 jaar} - \text{voorraden en bestellingen in uitvoer}}{\text{schulden op ten hoogste 1 jaar} - \text{overlopende rekeningen}}$$

Deze ratio corrigeert voor de voorraden die meestal minder snel in geld kunnen worden omgezet. 70% van de gefaalde ondernemingen vertoont een ratio kleiner dan de grenswaarde van 1. De resultaten liggen in lijn met de ander liquiditeitsmaatstaven, opnieuw hebben Neckermann Immo Beheer & Services en B.V.S een verhouding van veel meer dan één. Voor Neckermann Immo Beheer & Services ligt de verklaring hiervoor bij de vlottende activa. B.V.S. bekomt de hoge ratio, door haar beperkte schulden op ten hoogste één jaar. B.V.S. moet met een score van 96,65 zeker als een outlier beschouwd worden.

Solvabiliteit:

- total debt ratio: $\frac{\text{vreemd vermogen}}{\text{balanstotaal}}$. Aangeraden is dat de onderneming maximaal 60 à 70% (afhankelijk van de sector) financiert met vreemd vermogen om zo toch enige onafhankelijkheid te bewaren. Als we de grens van 70% hanteren, stellen we vast dat voor onze gefaalde steekproef 40% van de ondernemingen onvoldoende eigen vermogen gebruiken in hun financieringsbeleid. Advanced Medical Diagnostics Holding, B.V.S, Neckermann Immo Beheer & Services en Renders

Service vertonen een opvallend lage waarde voor deze ratio. Advanced Medical Diagnostics Holding heeft veel financiële activa (deelneming in Advanced Medical Diagnostics: negatief resultaat), daarnaast heeft ze haar schulden op ten hoogste 1 jaar aan kredietinstellingen sterk terug gedrongen (vervallen in het boekjaar). Renders Service heeft overige vorderingen op ten hoogste 1 jaar (op verbonden onderneming: Productie Renders) en hoge reserves en overgedragen winst. B.V.S. haar balanstotaal bestaat voornamelijk uit EV (geplaatst kapitaal, reserves en overgedragen winst).

- zelffinancieringsgraad: $\frac{\text{reserves} + \text{overgedragen resultaat}}{\text{balanstotaal}}$. Een verslechtering van deze ratio is vaak de voorloper van een faillissement en dus zeker interessant om te onderzoeken. We moeten er wel rekening mee houden dat deze ratio sterk beïnvloed wordt door de dividend- en reserveringspolitiek en de leeftijd van de onderneming. Opmerkelijk is dat 42,9% van de gefaalde ondernemingen een negatieve waarde vertonen voor deze ratio. Dit is te wijten aan het feit dat voor deze ondernemingen vermoedelijk een overgedragen verlies is terug te vinden op de balans. Evenwel moeten we wel alert blijven voor de situatie dat er een positieve vertekening ontstaat doordat overgedragen verlies werd geïncorporeerd in het kapitaal (formele kapitaalvermindering).

- dekkingsratio van het VV op LT: $\frac{\text{CF na belastingen}}{\text{schulden op meer dan één jaar} + \text{voorzieningen voor risico's en kosten}}$

Hoe hoger deze verhouding, hoe groter het deel schulden op LT dat met de gerealiseerde CF kan terugbetaald worden. Voor 31,4% van de gefaalde ondernemingen is de situatie dramatisch te noemen. Zij vertonen namelijk een negatieve ratio wat wijst op een negatieve CF na belastingen, waarbij de uitgaven dus hoger zijn dan de inkomsten.

Rentabiliteit:

- brutowinstmarge: $\frac{\text{brutowinst}}{\text{omzet}} \times 100$. We stellen vast dat 41,4% van de gefaalde ondernemingen een negatieve waarde vertonen voor deze ratio. Dit wijst erop dat ze geen winst konden realiseren in het laatste jaar voor hun faillissement. Shopex Holding, Immo Eurogress, Carrven en B.V.S. vertonen uitzonderlijk goede resultaten voor deze ratio, met een percentage van meer dan 10%. De reden van hun faillissement zal dus ergens anders moeten worden gezocht. Shopex Holding kwam in financiële problemen door haar 99,99% deelneming in New Store Europe. Immo Eurogress had een kleine winst en positief werkkapitaal door het afsluiten van krediet, maar is afhankelijk van Potato Masters. Carrven was pas opgericht en maakte al winst (boekjaar slechts 2 maanden), maar ze werd meegesleurd in het faillissement door financiële problemen binnen de groep (zie verbonden ondernemingen). B.V.S. kreeg haar faillissement op bekentenis en leek geen financiële moeilijkheden te ondervinden, de onderneming werd vrijwillig stopgezet.

- financiële hefboommultipliator: $\frac{\text{winst voor belastingen}}{\text{winst voor belastingen en financiële kosten}} \times \frac{\text{balanstotaal}}{\text{EV}}$.

Een gunstige financiële hefboomwerking kan verkregen worden wanneer het product groter is dan één. De resultaten zijn voor 55,7% van de ondernemingen beter dan de kritische grens van één. Doordat deze ondernemingen gebruik maken van relatief “goedkoop” vreemd vermogen, heeft dit een invloed op de rentabiliteit van het EV. Een hoge rentabiliteit van het EV kan bekomen worden door een hoge schuldgraad. Hierbij moet men wel alert blijven voor het hoge risico verbonden aan schulden, namelijk wanneer ze niet tijdig kunnen worden terugbetaald kan dit leiden tot het faillissement. Alertheid voor deze laatste ratio is ook vereist, aangezien er wordt uitgegaan van de winst voor belastingen en deze mogelijk positief beïnvloed kan worden door de afschrijvingspolitiek. “Het is mogelijk het resultaat te beïnvloeden binnen het wettelijk kader. Echter wanneer men de boel belazert stopt het meedenken met de klant. Consistentie van de waarderingsregels is noodzakelijk voor het getrouw beeld.” (Beckers C., 3 april, 2015).

Significantie financiële ratio voor activiteitsgraad

Frequencies			
		actief	
		,00	1,00
nettobedrijfskap	> Median	20	81
	<= Median	50	51
liquiditeitruime	> Median	23	77
	<= Median	47	54
liquiditeitenge	> Median	23	77
	<= Median	47	53
schuldgr	> Median	30	54
	<= Median	16	68
zelffin	> Median	24	76
	<= Median	46	55
dekkingratio	> Median	21	55
	<= Median	43	34
brutowinstm	> Median	17	78
	<= Median	51	45
finhefboom	> Median	30	64
	<= Median	36	58

Test Statistics^a

	nettobedrijfsk ap	liquiditeitruime	liquiditeitenge	schuldgr	zelffin	dekkingrati o	brutowinst m	finhefboom	
N	202	201	200	168	201	153	191	188	
Median	393,5000	1,1700	,9650	66,4100	9,1600	18,2000	3,6700	2,0750	
Chi-Square	19,675	12,262	12,659	5,867	10,276	12,512	25,849	,841	
df	1	1	1	1	1	1	1	1	
Asymp. Sig.	,000	,000	,000	,015	,001	,000	,000	,359	
Yates' Continuity Correction	Chi-Square df	18,385 1	11,247 1	11,626 1	5,059 1	9,349 1	11,379 1	24,335 1	,584 1
Asymp. Sig.	,000	,001	,001	,024	,002	,001	,000	,445	

a. Grouping Variable: actief

Test Statistics^a

	nettobedrijfskap	liquiditeitruime	liquiditeitenge	schuldgr	zelffin	dekkingratio	brutowinstm	finhefboom
Mann-Whitney U	2675,000	2840,500	3066,000	2015,000	3100,500	1963,000	1833,000	3490,000
Asymp. Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000	,005	,000	,001	,000	,132

a. Grouping Variable: actief

		nettobedrijfskap	liquiditeitruime	liquiditeitenge	schuldgr	zelffin	dekkingratio	brutowinstm	finhefboom
nettobedrijfskap	Pearson Correlation	1	,095	,109	-,185 [*]	,086	,060	,083	-,044
	Sig. (2-tailed)		,180	,125	,016	,227	,460	,255	,546
	N	202	201	200	168	201	153	191	188
liquiditeitruime	Pearson Correlation	,095	1	,993 ^{**}	-,448 ^{**}	,080	,007	,071	-,070
	Sig. (2-tailed)	,180		,000	,000	,258	,935	,332	,344
	N	201	201	200	167	200	152	190	187
liquiditeitenge	Pearson Correlation	,109	,993 ^{**}	1	-,411 ^{**}	,054	-,015	,078	-,063
	Sig. (2-tailed)	,125	,000		,000	,448	,851	,284	,396
	N	200	200	200	166	199	151	190	186
Schuldgr	Pearson Correlation	-,185 [*]	-,448 ^{**}	-,411 ^{**}	1	-,251 ^{**}	-,265 ^{**}	-,153	,357 ^{**}
	Sig. (2-tailed)	,016	,000	,000		,001	,003	,053	,000
	N	168	167	166	168	167	125	160	166
Zelffin	Pearson Correlation	,086	,080	,054	-,251 ^{**}	1	,173 [*]	,243 ^{**}	,011
	Sig. (2-tailed)	,227	,258	,448	,001		,033	,001	,876
	N	201	200	199	167	201	153	190	187
dekkingratio	Pearson Correlation	,060	,007	-,015	-,265 ^{**}	,173 [*]	1	,137	-,167 [*]
	Sig. (2-tailed)	,460	,935	,851	,003	,033		,103	,046
	N	153	152	151	125	153	153	143	143
brutowinstm	Pearson Correlation	,083	,071	,078	-,153	,243 ^{**}	,137	1	-,084
	Sig. (2-tailed)	,255	,332	,284	,053	,001	,103		,266
	N	191	190	190	160	190	143	191	179
finhefboom	Pearson Correlation	-,044	-,070	-,063	,357 ^{**}	,011	-,167 [*]	-,084	1
	Sig. (2-tailed)	,546	,344	,396	,000	,876	,046	,266	
	N	188	187	186	166	187	143	179	188

Logistische regressie

Omnibus Tests of Model Coefficients

		Chi-square	df	Sig.
Step 3	Step	24,418	6	,000
	Block	24,418	6	,000
	Model	24,418	6	,000

Model Summary

Step	-2 Log likelihood	Cox & Snell R Square	Nagelkerke R Square
3	127,146	,188	,259

Andere elementen

Comfort letter

In het jaarverslag van 2010 maakt **Smit-Heus België** bij de verantwoording van de waardering in veronderstelling van continuïteit melding van een comfort letter verstrekt door haar moedermaatschappij op 23 mei 2011. Hierin verbindt de moedermaatschappij zich om de vennootschap verder financieel te blijven ondersteunen voor de volgende 12 maanden.

Neofin maakt in haar jaarverslag voor 2011 kenbaar dat haar continuïteit ondersteund wordt door de moederonderneming Neckermann BV met behulp van een letter of support. Hiermee zegt Neckermann BV dat ze Neofin NV financieel ondersteunt om aan haar verplichtingen te voldoen ten aanzien van de lening van Neckermann Holding BV.

Biovergister A verwijst in het jaarverslag van 2011, bij de verantwoording van de waarderingsregels in continuïteit naar een ontvangen comfort letter. Hierin geeft het moederhuis aan huidige uitstaande kredieten zeker niet te zullen opvragen tot en met de volgende statutaire vergadering.

In het jaarverslag van **Cegeac** voor het boekjaar 2011 en 2012, vinden we terug dat de aandeelhouders hun steun aan de onderneming bevestigen via een lettre de support. Volgens de commissaris houdt deze brief echter geen bindende voorwaarden in.

Ondernemingsgrootte en leeftijd

		logbalans	leeftijd
logbalans	Pearson Correlation	1	,212**
	Sig. (2-tailed)		,002
	N	202	202
leeftijd	Pearson Correlation	,212**	1
	Sig. (2-tailed)	,002	
	N	202	202

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

		B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
Step 1 ^a	logbalans	,758	,260	8,493	1	,004	2,134
	Constant	-2,097	,941	4,966	1	,026	,123

a. Variable(s) entered on step 1: logbalans.

Geschil of belangrijke gebeurtenis na balansdatum

Agence de Marketing Applique: 2011, terug focussen op hoofdactiviteit (callcenter) door een grondige reorganisatie van haar activiteiten en structuur. Haar plaats binnen de groep is nog onzeker en zal gevolgen hebben voor de toekomst van de onderneming. Dus voor boekjaar 2012, overdracht van de activiteiten en een deel van het personeel naar andere ondernemingen van de groep. De onderneming zal nu geen handelsactiviteiten meer uitvoeren. De aandeelhouders wachten nog met de liquidatie van de ondernemingen, totdat er meer duidelijkheid is over de positie van de onderneming als hoofd van de groep. Voor de commissaris is het onmogelijk te oordelen of de aangelegde voorzieningen, voldoende zullen zijn om de toekomstige engagements te kunnen verzekeren gezien haar onzeker karakter. Hij formuleert dan ook een onthoudende verklaring.

Aristophil: Sinds januari 2013 is de onderneming en haar leverancier betrokken in een geschil voor de handelsrechtbank van Brussel. Om tegemoet te komen aan mogelijke toekomstige problemen, heeft de onderneming beslist een deel van haar contracten om te zetten om zo te vermijden dat ze geclassificeerd zouden worden als financiële producten. Daarnaast hebben een groot aantal klanten hun contracten vervroegd beëindigd naar aanleiding van een gerechtelijk onderzoek, en daarmee gepaard gaande media-aandacht ondermeer door de RTBF. Voor boekjaar 2013 geeft de commissaris een verklaring zonder voorbehoud met toelichtende paragraaf waarin hij verwijst naar het

gerechtelijk onderzoek. Het finale resultaat van dit onderzoek, is op dit moment onvoorspelbaar. Het is totaal onmogelijk om de financiële risico's van het strafrechtelijk onderzoek te bepalen.

Biovergister A: In boekjaar 2010 werd de vennootschap gedagvaard voor een geschil met een aandeelhouder. Er werden geen aanpassingen gedaan met betrekking tot de waardering of de classificatie van bepaalde balansposten die noodzakelijk zouden kunnen blijken ingevolge dit geschil of indien de vennootschap niet meer in staat zou zijn haar activiteiten verder te zetten. De commissaris verwees hiernaar dan ook via een toelichtende paragraaf in zijn verklaring zonder voorbehoud. Verder kan niets meer teruggevonden worden over dit geschil, wel wordt voor boekjaar 2013 in het jaarverslag vermeld dat de hoofdaandeelhouder zich teruggetrokken heeft en geen verdere financiële ondersteuning meer verleent. De commissaris maakt dan volgens mij ook terecht een toelichtende paragraaf voor de continuïteit.

Decolin: Voor boekjaar 2013, zouden onregelmatigheden zijn vastgesteld in de toepassing van het baremaloon, wat in oktober leidde tot de dagvaarding van Decolin BVBA. De partijen wisselen momenteel conclusies uit, waarna de zaak op 24/10/2014 door de arbeidsrechtbank zal worden behandeld. De vordering bedraagt 66.330,14 euro te verhogen met de wettelijke en gerechtelijke intresten, en in hoofde van Decolin BVBA nog te vermeerderen met de sociale lasten. Na evaluatie beslist het college om hiervoor vooralsnog geen provisie aan te leggen, daar uit het door onze raadsman aangebrachte verweer blijkt dat de vordering ongegrond is, minstens fors moet worden gereduceerd ingevolge verjaring, verkeerde berekeningswijze en/of niet bewezen schade. De commissaris geeft zijn onthouding omwille van het feit dat het college van zaakvoerders de mening toegedaan is dat er geen voorziening dient aangelegd te worden inzake een omschreven hangend geschil. De cumulatie van omstandigheden vertegenwoordigen een fundamentele onzekerheid met betrekking tot de continuïteit van de onderneming en de relevantie van deze jaarrekening.

Linopan: In boekjaar 2011 is de vennootschap betrokken in een procedure met de Rijksdienst voor Sociale Zekerheid ingevolge achterstallige bijdragen en werd ze gedagvaard tot betaling van deze bijdragen. Ingevolge besprekingen werd voorlopig een uitstel bekomen tot september 2012 en is de vennootschap een overbruggingskrediet aan het onderhandelen waarbij de verkoop van onroerende goederen mede het voorwerp uitmaakt van deze negotiaties en als doel heeft de betaling van de vervallen schulden te voldoen, ingevolge de realisatie van niet uitgedrukte meerwaarden met betrekking tot deze activa. In het licht van de aanzienlijke onzekerheid zoals in voorgaande paragraaf omschreven, is het niet mogelijk een oordeel tot uitdrukking te brengen. Commissaris geeft een onthoudende verklaring: voor boekjaar 2012 was het geschil nog steeds hangende, wat leidde tot een identieke verklaring aan vorig boekjaar.

Productie Renderers: Voor 2011 was de vennootschap betrokken in enkele juridische geschillen waarin de vennootschap zowel als eisende, verwerende of burgerlijke partij optreedt. Inzake de uitkomst van het juridisch geschil waarin de vennootschap als verwerende partij is opgetreden, is de RvB van oordeel dat geen voorziening voor risico's en kosten ten laste van de jaarrekening dient opgenomen te worden, in acht genomen haar plicht tot voorzichtigheid, oprechtheid en goede trouw. De commissaris levert een verklaring zonder voorbehoud met toelichtende nota voor hangende geschillen af, omwille van element van onzekerheid. In het jaarverslag van 2012 staat dezelfde vermelding als in 2011. Echter maakt de commissaris nu een onthoudende verklaring, omwille van de bijkomende onzekerheid met betrekking tot geactiveerde onderzoek en ontwikkelingskosten. Het jaarverslag van 2013 meldt dat de vennootschap is betrokken in enkele juridische geschillen waarin de vennootschap zowel als eisende, verwerende of burgerlijke partij optreedt. Tegen één van deze geschillen werd tegen het niet-uitvoerbaar vonnis beroep aangetekend. In een ander geschil werd door tegenpartij bevestigd dat zij niet zullen uitvoeren en wordt momenteel gezamenlijk gestreefd naar een minnelijke regeling. De commissaris schrijft in zijn controleverklaring dat hier evenwel geen voorziening werd geboekt, maar de impact op het resultaat en het vermogen van de vennootschap mogelijks van materieel belang is en aanleiding geeft tot een fundamentele onzekerheid. Omwille van aanzienlijke onzekerheden, is het dan ook onmogelijk een oordeel uit te brengen.

Smit-Heus België: Het jaarverslag van 2010 maakt melding van een geschil met de mede aandeelhouder in ASR m.b.t. een vordering op de overname van het aandelenpakket. De vennootschap betwist deze vordering. De zaakvoerders zijn van mening dat onafhankelijk van de uitkomst van dit geschil, er geen negatieve gevolgen zullen zijn voor de vennootschap. De continuïteit kan immers gewaarborgd blijven door een comfort letter van de moedermaatschappij. Bijgevolg werd geen voorziening voor risico's en kosten hiervoor in de jaarrekening opgenomen. De commissaris geeft een verklaring zonder voorbehoud met toelichtende paragraaf voor de continuïteit en het geschil. Hij vindt de afboeking van deze schuld niet gerechtvaardigd en maakt hier dan ook een voorbehoud voor, daarnaast wijst hij de lezer via een toelichtende paragraaf opnieuw op continuïteitsproblemen.

Win system: boekjaar 2009, voorstel aan leverancier i.v.m. verkleinen schuld. De RvB rechtvaardigt deze schuldafname op basis van de ouderdom van de schuld en afwezigheid van de leverancier op hun reactie. Volgens de commissaris, heeft deze afschrijving een positieve impact op het resultaat. Deze is echter voorbarig, en moet mogelijk volledig of gedeeltelijk geannuleerd worden na onderhandelingen. Er wordt dan ook voorbehoud gemaakt voor deze balanspost en een toelichtende paragraaf gegeven voor de continuïteit. Voor 2010, verwijst de commissaris opnieuw naar een

volledige afboeking van de leveranciersschuld. In 2011, bevestigt de commissaris zijn niet-akkoord met betrekking tot de waardering van deze schuld.

Tijd tussen afsluiten boekjaar en controleverklaring

laatsteverklaring * afleverdatum7m Crosstabulation

			afleverdatum7m		Total
			,00	1,00	
laatsteverklaring	1,00	Count	100	3	103
		Expected Count	87,8	15,2	103,0
		% within laatsteverklaring	97,1%	2,9%	100,0%
		% within afleverdatum7m	61,7%	10,7%	54,2%
		% of Total	52,6%	1,6%	54,2%
		Std. Residual	1,3	-3,1	
	2,00	Count	39	8	47
		Expected Count	40,1	6,9	47,0
		% within laatsteverklaring	83,0%	17,0%	100,0%
		% within afleverdatum7m	24,1%	28,6%	24,7%
		% of Total	20,5%	4,2%	24,7%
		Std. Residual	-,2	,4	
	3,00	Count	2	0	2
		Expected Count	1,7	,3	2,0
		% within laatsteverklaring	100,0%	0,0%	100,0%
		% within afleverdatum7m	1,2%	0,0%	1,1%
		% of Total	1,1%	0,0%	1,1%
		Std. Residual	,2	-,5	
	4,00	Count	5	2	7
		Expected Count	6,0	1,0	7,0
		% within laatsteverklaring	71,4%	28,6%	100,0%
		% within afleverdatum7m	3,1%	7,1%	3,7%
		% of Total	2,6%	1,1%	3,7%
		Std. Residual	-,4	1,0	
	5,00	Count	11	15	26
		Expected Count	22,2	3,8	26,0
		% within laatsteverklaring	42,3%	57,7%	100,0%
		% within afleverdatum7m	6,8%	53,6%	13,7%
		% of Total	5,8%	7,9%	13,7%
		Std. Residual	-2,4	5,7	

6,00	Count	5	0	5
	Expected Count	4,3	,7	5,0
	% within laatsteverklaring	100,0%	0,0%	100,0%
	% within afleverdatum7m	3,1%	0,0%	2,6%
	% of Total	2,6%	0,0%	2,6%
	Std. Residual	,4	-,9	
Total	Count	162	28	190
	Expected Count	162,0	28,0	190,0
	% within laatsteverklaring	85,3%	14,7%	100,0%
	% within afleverdatum7m	100,0%	100,0%	100,0%
	% of Total	85,3%	14,7%	100,0%

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	52,113 ^a	5	,000
Likelihood Ratio	45,069	5	,000
Linear-by-Linear Association	34,931	1	,000
N of Valid Cases	190		

a. 6 cells (50,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,29.

Laattijdige neerlegging jaarrekening

laatsteverklaring * neerlegging7m Crosstabulation

			neerlegging7m		Total
			0	1	
laatsteverklaring	1,00	Count	82	21	103
		Expected Count	75,5	27,5	103,0
		% within laatsteverklaring	79,6%	20,4%	100,0%
		% within neerlegging7m	58,6%	41,2%	53,9%
		% of Total	42,9%	11,0%	53,9%
		Std. Residual	,7	-1,2	
	2,00	Count	33	14	47
		Expected Count	34,5	12,5	47,0
		% within laatsteverklaring	70,2%	29,8%	100,0%
		% within neerlegging7m	23,6%	27,5%	24,6%
		% of Total	17,3%	7,3%	24,6%
		Std. Residual	-,2	,4	
	3,00	Count	0	2	2
		Expected Count	1,5	,5	2,0
		% within laatsteverklaring	0,0%	100,0%	100,0%
		% within neerlegging7m	0,0%	3,9%	1,0%
		% of Total	0,0%	1,0%	1,0%
		Std. Residual	-1,2	2,0	
	4,00	Count	6	1	7
		Expected Count	5,1	1,9	7,0
		% within laatsteverklaring	85,7%	14,3%	100,0%
		% within neerlegging7m	4,3%	2,0%	3,7%
		% of Total	3,1%	0,5%	3,7%
		Std. Residual	,4	-,6	
	5,00	Count	17	10	27
		Expected Count	19,8	7,2	27,0
		% within laatsteverklaring	63,0%	37,0%	100,0%
		% within neerlegging7m	12,1%	19,6%	14,1%
		% of Total	8,9%	5,2%	14,1%
		Std. Residual	-,6	1,0	

6,00	Count	2	3	5
	Expected Count	3,7	1,3	5,0
	% within laatsteverklaring	40,0%	60,0%	100,0%
	% within neerlegging7m	1,4%	5,9%	2,6%
	% of Total	1,0%	1,6%	2,6%
	Std. Residual	-,9	1,4	
Total	Count	140	51	191
	Expected Count	140,0	51,0	191,0
	% within laatsteverklaring	73,3%	26,7%	100,0%
	% within neerlegging7m	100,0%	100,0%	100,0%
	% of Total	73,3%	26,7%	100,0%

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	12,674 ^a	5	,027
Likelihood Ratio	12,163	5	,033
Linear-by-Linear Association	5,050	1	,025
N of Valid Cases	191		

a. 5 cells (41,7%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,53.

13 knipperlichten volgens Graydon

Alle 6 de signalen: Linopan

5 signalen: Atlas Services, Getyoo, Shopping International, Vlaamse schelpdier-en viscoöperatie, VPC International.

4 signalen: Ambu 90, E.S Transport, Productie Renders, Smit-Heus België, Starman Bruxelles Hotel, W Lippens.

3 signalen: Advanced Medical Diagnostics, Belucon, Biofer, Bois et Matériaux de construction, Carrven, Cercle sportif de football de vise, LVH Industry, Meubelfabriek Thor, New Store Europe, Provad, Valem Bijoux, VXL Bijoux.

2 signalen: B.V.S, Biovergister A, Brochage Landerwyn, country chef Belgium, Decolin, Devilca Belgium, Europtubes Inox, Neofin, Potato Masters, Sobodec Benelux, Timco, Valdunes Belux, Win System, Wetenschappelijke boekhandel J.Story-Scientia .

1 signaal: ADB-TTV Technologies, Advanced Medical Diagnostics holding, Agence de Marketing applique, Aristophil, Cegeac, Etablissement Lequet et Herkenne, Goddeeris C.M. Ledegem, Handelsmaatschappij Eugene Huyghebaert, Lippens Paints, Media Reef, Mexx Belgium, Proost, Renders Service, Salto Marketing Industries, Shopex Holding, Square me, Transport Maes.

Geen enkel van de 6 alarmsignalen: Arlex International, B-Art Eggsclusive events, Eci België, Femont, Ideal Loisirs Benelux, Immo Eurogres, Neckermann Immo-beheer en Services, Retrain, Sablon Distribution, Seco Bois, Sunswitch, Ubiquity Live, Windeo Green Energy, Windeo Green Futur Benelux en Zen Production.

Arlex International: De commissaris verwijst naar het jaarverslag, waarin gewezen wordt op financieringsmoeilijkheden door vertrouwensverlies van de kredietinstellingen. Dit vertrouwensverlies is ontstaan ten gevolge van het faillissement van de hoofdaandeelhouder. Hierdoor is de bedrijfsactiviteit in sterke daling.

Windeo Green Futur Benelux: De toelichtende paragraaf wijst op een opschorting van een schuld van €2.400.000 ten aanzien van haar moedermaatschappij Windeo Green Energy, geboekt als een uitzonderlijk resultaat van €2.400.000. Echter is aan deze opschorting wel een clause verbonden die zegt dat de onderneming dit bedrag wel moet terugbetalen binnen de 10 jaar.

Windeo Green Energy: Heeft een opschorting van schuld gegeven aan haar dochter. Om dit risico te dekken, heeft ze een waardevermindering van 10 % (€240.000)geboekt.

Art633

Crosstab

			Art633		Total
			,00	1,00	
actief	,00	Count	35	35	70
		Expected Count	50,2	19,8	70,0
		% within actief	50,0%	50,0%	100,0%
		% within Art633	24,1%	61,4%	34,7%
		% of Total	17,3%	17,3%	34,7%
		Std. Residual	-2,2	3,4	
	1,00	Count	110	22	132
		Expected Count	94,8	37,2	132,0
		% within actief	83,3%	16,7%	100,0%
		% within Art633	75,9%	38,6%	65,3%
		% of Total	54,5%	10,9%	65,3%
		Std. Residual	1,6	-2,5	
Total		Count	145	57	202
		Expected Count	145,0	57,0	202,0
		% within actief	71,8%	28,2%	100,0%
		% within Art633	100,0%	100,0%	100,0%
		% of Total	71,8%	28,2%	100,0%

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	25,092	1	,000

algemeneschgr100

Crosstab

			algemeneschgr100		Total
			,00	1,00	
actief	,00	Count	49	21	70
		Expected Count	60,0	10,0	70,0
		% within actief	70,0%	30,0%	100,0%
		% within algemeneschgr100	28,3%	72,4%	34,7%
		% of Total	24,3%	10,4%	34,7%
		Std. Residual	-1,4	3,5	
1,00	1,00	Count	124	8	132
		Expected Count	113,0	19,0	132,0
		% within actief	93,9%	6,1%	100,0%
		% within algemeneschgr100	71,7%	27,6%	65,3%
		% of Total	61,4%	4,0%	65,3%
		Std. Residual	1,0	-2,5	
Total		Count	173	29	202
		Expected Count	173,0	29,0	202,0
		% within actief	85,6%	14,4%	100,0%
		% within algemeneschgr100	100,0%	100,0%	100,0%
		% of Total	85,6%	14,4%	100,0%

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	21,321	1	,000

vervallengschfiscusRSZ

Crosstab

			vervallengschfiscusRSZ		Total
			,00	1,00	
actief	,00	Count	53	17	70
		Expected Count	62,7	7,3	70,0
		% within actief	75,7%	24,3%	100,0%
		% within vervallengschfiscusRSZ	29,3%	81,0%	34,7%
		% of Total	26,2%	8,4%	34,7%
		Std. Residual	-1,2	3,6	
1,00	1,00	Count	128	4	132
		Expected Count	118,3	13,7	132,0
		% within actief	97,0%	3,0%	100,0%
		% within vervallengschfiscusRSZ	70,7%	19,0%	65,3%
		% of Total	63,4%	2,0%	65,3%
		Std. Residual	,9	-2,6	
Total		Count	181	21	202
		Expected Count	181,0	21,0	202,0
		% within actief	89,6%	10,4%	100,0%
		% within vervallengschfiscusRSZ	100,0%	100,0%	100,0%
		% of Total	89,6%	10,4%	100,0%

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	22,185	1	,000

negrent2j

Crosstab

			negrent2j		Total
			,00	1,00	
actief	,00	Count	51	19	70
		Expected Count	55,4	14,6	70,0
		% within actief	72,9%	27,1%	100,0%
		% within negrent2j	31,9%	45,2%	34,7%
		% of Total	25,2%	9,4%	34,7%
		Std. Residual	-,6	1,2	
	1,00	Count	109	23	132
		Expected Count	104,6	27,4	132,0
		% within actief	82,6%	17,4%	100,0%
		% within negrent2j	68,1%	54,8%	65,3%
		% of Total	54,0%	11,4%	65,3%
		Std. Residual	,4	-,8	
Total		Count	160	42	202
		Expected Count	160,0	42,0	202,0
		% within actief	79,2%	20,8%	100,0%
		% within negrent2j	100,0%	100,0%	100,0%
		% of Total	79,2%	20,8%	100,0%

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	2,623	1	,105

dagvaardingRSZ

Crosstab

			dagvaardingRSZ		Total
			0	1	
actief	,00	Count	36	34	70
		Expected Count	50,6	19,4	70,0
		% within actief	51,4%	48,6%	100,0%
		% within dagvaardingRSZ	24,7%	60,7%	34,7%
		% of Total	17,8%	16,8%	34,7%
		Std. Residual	-2,1	3,3	
1,00		Count	110	22	132
		Expected Count	95,4	36,6	132,0
		% within actief	83,3%	16,7%	100,0%
		% within dagvaardingRSZ	75,3%	39,3%	65,3%
		% of Total	54,5%	10,9%	65,3%
		Std. Residual	1,5	-2,4	
Total		Count	146	56	202
		Expected Count	146,0	56,0	202,0
		% within actief	72,3%	27,7%	100,0%
		% within dagvaardingRSZ	100,0%	100,0%	100,0%
		% of Total	72,3%	27,7%	100,0%

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	23,238	1	,000

liq05

Crosstab

			liq05		Total
			,00	1,00	
actief	,00	Count	58	12	70
		Expected Count	64,5	5,5	70,0
		% within actief	82,9%	17,1%	100,0%
		% within liq05	31,2%	75,0%	34,7%
		% of Total	28,7%	5,9%	34,7%
		Std. Residual	-,8	2,7	
	1,00	Count	128	4	132
		Expected Count	121,5	10,5	132,0
		% within actief	97,0%	3,0%	100,0%
		% within liq05	68,8%	25,0%	65,3%
		% of Total	63,4%	2,0%	65,3%
		Std. Residual	,6	-2,0	
Total		Count	186	16	202
		Expected Count	186,0	16,0	202,0
		% within actief	92,1%	7,9%	100,0%
		% within liq05	100,0%	100,0%	100,0%
		% of Total	92,1%	7,9%	100,0%

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	12,491	1	,000

Logistische regressievergelijking

Test Statistics^a

	negrent2j	liq05	Dagvaarding RSZ	Vervallenschfiscus RSZ	Art633	Algemeenschgr 100
Mann-Whitney U	4171,000	3968,000	3146,000	3638,000	3080,000	3514,000
Asymp. Sig. (2-tailed)	,106	,000	,000	,000	,000	,000

a. Grouping Variable: actief

Categorical Variables Codings

		Frequency	Parameter coding
			(1)
liq05	,00	186	1,000
	1,00	16	,000
algemeenschgr100	,00	173	1,000
	1,00	29	,000
vervallenschfiscusRSZ	,00	181	1,000
	1,00	21	,000
dagvaardingRSZ	0	146	1,000
	1	56	,000
Art633	,00	145	1,000
	1,00	57	,000

Omnibus Tests of Model Coefficients

		Chi-square	df	Sig.
Step 3	Step	50,687	5	,000
	Block	50,687	5	,000
	Model	50,687	5	,000

Model Summary

Step	-2 Log likelihood	Cox & Snell R Square	Nagelkerke R Square
3	210,004 ^a	,222	,306

Falingspredictiemodellen

NBB: faillissementpredictiescore

	Coëfficiënt	Variabelen	Omschrijving
Score=	-4,1932		
	+1,4215	LOGDEBT2	Logaritme KT schuld
	-0,6263	LOGLIQ5	Logaritme cash en KT investeringen in verhouding tot KT activa
	-2,0465	RETURN3	Bruto bedrijfswinst
	-0,4098	LOGAGE	Logaritme leeftijd
	+8,8396	CHARGES	Interestlasten in verhouding tot totale schuld
	+1,3334	SIZE1	SIZE1=1 als balanstotaal < €250.000 anders 0
	+0,5963	SIZE2	SIZE2=1 als: €250 000<= balanstotaal => € 5.000.000 anders 0
	-0,7297	DISTRIB	DISTRIB=1 als winst wordt uitgekeerd anders 0
	+0,2796	CASHNEG	CASHNEG=1 als CF negatief anders 0
	+0,2603	(SIZE1XLOGLIQ5)	
	+1,1987	(SIZE1XRETURN3)	
	-0,4276	(CASHNEGXLOGDEBT2)	
	+0,1760	(LOGDEBT2XLOGLIQ5)	

Global discrimination model: Ooghe en Van Wymeersch

Global discrimination model	$(4,3178*A) - (11,6782*B) + (3,1676*C) - (1,6200*D) - (0,8353*E) + 0,2324$
A=(Accumulated P/L & reserves) / Total liab.(%)	$(13 +<14>) / (20/58) * 100$
B=(Taxes & soc.sec.ch.) / ST external liab.(%)	$(9072 + 9076) / (42/48 + 492/3) * 100$
C=Cash / restricted current assets (%)	$(54/58) / (29/58 - 29) * 100$
D=(WIP & finish.goods) / restr. current assets (%)	$(32 + 33 + 37) / (3 + 40/41 + 490/1) * 100$
E=Fin.debts at credit instit./ ST external liab.(%)	$(430/8) / (42/48 + 492/3) * 100$

Financiële crisis

Zo voerde **Starman Bruxelles Hotel** een kapitaalverhoging en kostenherstructurering uit. **Femont** verminderde de algemene arbeidsduur bij bedienden en zette de contracten van onderaanneming stop. Ook voorziet het orderboekje een goede bezetting n voor het eerste semester van 2010. **Devilca Belgium** voerde een kapitaalsverhoging door dankzij tussenkomst van de groep. Daarnaast is er een ordertoename van 20% voor 2010, bijkomende besparingen en steun van aandeelhouders moeten de continuïteit waarborgen. **Cegeac** zal haar verlies beperken door het aanhouden van een gezonde stock aan voertuigen en een verhoging van haar kapitaal. Voor **Mexx Belgium** hebben de bestuurders een redelijke verwachting dat de onderneming over voldoende kapitaal beschikt om operationeel te blijven in de nabije toekomst (EV 2.500.266 t.o.v. een balanstotaal van 19.311.072). **Smit-Heus België** verwacht dat in de loop van 2010 de resultaten en liquiditeiten zich geleidelijk herstellen. In afwachting heeft de onderneming beroep gedaan op financiering middels haar aandeelhouders en wordt er ondertussen ook gewerkt aan een herfinanciering bij bepaalde kredietinstellingen.

Synthese

Determinanten controleverklaring

Multinomiale logistische regressie

Model Fitting Information				
Model	Model Fitting Criteria	Likelihood Ratio Tests		
	-2 Log Likelihood	Chi-Square	df	Sig.
Intercept Only	134,940			
Final	40,781	94,160	10	,000

Pseudo R-Square	
Cox and Snell	,623
Nagelkerke	,683
McFadden	,401

Warnings

There are 7 (29,2%) cells (i.e., dependent variable levels by subpopulations) with zero frequencies.

Unexpected singularities in the Hessian matrix are encountered. This indicates that either some predictor variables should be excluded or some categories should be merged.

The NOMREG procedure continues despite the above warning(s). Subsequent results shown are based on the last iteration. Validity of the model fit is uncertain.

Discriminantvergelijking

Test Results ^a		
Box's M		254,656
F	Approx.	7,968
	df1	30
	df2	20464,76
	Sig.	0
Tests null hypothesis of equal population covariance matrices.		

Variables in the Analysis

Step		Tolerance	Sig. of F to Remove	Wilks' Lambda
1	Art96	1,000	,000	
2	Art96	,993	,000	,845
	dagvaardingRSZ	,993	,000	,593
3	Art96	,907	,000	,593
	dagvaardingRSZ	,993	,000	,520
	dataminingmodel	,913	,001	,507
4	Art96	,857	,000	,522
	dagvaardingRSZ	,991	,001	,472
	dataminingmodel	,912	,002	,465
	algemeneschgr100	,933	,014	,452
5	Art96	,852	,000	,488
	dagvaardingRSZ	,937	,001	,436
	dataminingmodel	,909	,002	,434
	algemeneschgr100	,897	,022	,420
	vervallengschiscusRSZ	,890	,034	,417

Tests of Equality of Group Means

	Wilks' Lambda	F	df1	df2	Sig.
Art96	,593	24,436	5	178	,000
Art633	,698	15,431	5	178	,000
Logbalans	,934	2,521	5	178	,031
algemeneschgr100	,789	9,495	5	178	,000
vervallengschiscusRSZ	,867	5,480	5	178	,000
dagvaardingRSZ	,845	6,526	5	178	,000
negrent2j	,825	7,538	5	178	,000
liq05	,963	1,367	5	178	,239
Dataminingmodel	,680	16,731	5	178	,000
Nbb	,782	9,913	5	178	,000
globaldiscriminationmodel	,907	3,632	5	178	,004

Binaire logistische regressie

Afhankelijke: continuïteitsopm

Categorical Variables Codings

		Frequency	Parameter coding
			(1)
Art96	,00	100	1,000
	1,00	84	,000
liq05	,00	170	1,000
	1,00	14	,000
negrent2j	,00	147	1,000
	1,00	37	,000
dagvaardingRSZ	0	133	1,000
	1	51	,000
vervallenschfiscusRSZ	,00	165	1,000
	1,00	19	,000
Art633	,00	133	1,000
	1,00	51	,000
algemeneschgr100	,00	157	1,000
	1,00	27	,000
dataminingmodel	,00	65	1,000
	1,00	119	,000

Afhankelijke: stndrdverkl

Categorical Variables Codings

		Frequency	Parameter coding
			(1)
dataminingmodel	,00	65	,000
	1,00	119	1,000
Art633	,00	133	,000
	1,00	51	1,000
algemeneschgr100	,00	157	,000
	1,00	27	1,000
vervallengschiscusRSZ	,00	165	,000
	1,00	19	1,000
dagvaardingRSZ	0	133	,000
	1	51	1,000
liq05	,00	170	,000
	1,00	14	1,000
negrent2j	,00	147	,000
	1,00	37	1,000
Art96	,00	100	,000
	1,00	84	1,000

Informatiewaarde controleverklaring

Categorical Variables Codings

		Frequency	Parameter coding				
			(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
laatsteverklaring	1,00	63	,000	,000	,000	,000	,000
	2,00	29	1,000	,000	,000	,000	,000
	3,00	1	,000	1,000	,000	,000	,000
	4,00	4	,000	,000	1,000	,000	,000
	5,00	12	,000	,000	,000	1,000	,000
	6,00	2	,000	,000	,000	,000	1,000

Bijlage III: Diepte interviews

a) Interview senior auditmanager

Geïnterviewde: Christophe Beckers

Senior manager die controle-opdrachten leidt en mee de auditstrategie bepaalt, al 10 jaar tewerkgesteld bij EY (afgestudeerd aan de Universiteit Hasselt).

Datum en werkwijze:

3 april 2015, 10 uur tot 11 uur, op het kantoor EY in Hasselt (Herckenrodesingel 4A box 1, 3500 Hasselt, België).

Gecontacteerd en afspraak gemaakt via e-mail. Bezorgde me ook volgende documentatie: "Het commissarisverslag editie 2013" [elektronische versie].

Open vragen (semi-gestructureerd)

INTRODUCTIE

Mezelf kort even voorstellen en doel van mijn masterproef. Vragen naar zijn specifieke verantwoordelijkheid, ervaring, opleiding,... Vragen of audio opname? Naam vermelden in masterproef? Situatieschets: Commissaris zijn verantwoordelijkheid bij de evaluatie van de continuïteitsassumptie. ISA 570 en controlenormen vennootschap in moeilijkheden IBR.

Afgestudeerd universiteit Hasselt. 10 jaar: al één van de oudere. Partner zet handtekening. Werk uitvoeren teams assistenten en seniors.

WET- EN REGELGEVING

1) *Aanpassing waarderingsregels: wanneer er niet meer kan van worden uitgegaan dat de entiteit haar activiteit zal voortzetten. Hierbij denkt men aan een grote kans op faillissement of het verdwijnen van het maatschappelijke doel.*

Beoordelen, niet continuïteit garanderen: niet genoeg fondsen. Waarderen in discontinuïteit. Nooit opwaarts opwaarderen. Provisies voor kosten. Komt voor, uitzonderlijke omstandigheid om te beoordelen. Alle balansposten aan liquidatiewaarde, provisijs voor allerlei kosten en toelichten in jaarverslag waarom aan discontinuïteit gewaardeerd. Belangrijk voor getrouw beeld. Op dat moment

prefereren van standaard goedkeurende paragraaf wel met paragraaf ter benadrukking bepaalde aangelegenheid.

2) Maatregelen W.Venn:

- als het netto-actief van de onderneming gedaald is tot minder dan de helft van het maatschappelijk kapitaal, de algemene vergadering moet worden samengeroepen. Dit dient te gebeuren binnen de twee maanden na het vaststellen van het verlies. De algemene vergadering moet dan beraadslagen over het al dan niet ontbinden van de onderneming.

Situatie 3: Aandeelhouders, EV onder min. Kapitaal of negatief dan wel dagvaarden of faillissement vragen. 633 AH, RVB voorstel stoppen of niet. Dus halfjaarlijks cijfers opvragen, klanten opvolgen die het moeilijk hebben. Grootste risico commissaris, opinie afgeven en bedrijf jaar na dien failliet en niets van gezegd. Terecht dat publiek verwacht ze toch faillissement voorspellen, hij ziet het als voornamelijk zijn taak. Zelf al 2 faillissementen gehad altijd brief IBR, wat hebt gij gedaan? Wat doorheen het jaar gedaan? Art 138 gevolgd? Er zijn fouten, ondernemingen waarin het moeilijk gaat veel werk in.

3) ISA 570: De norm inzake de toepassing van de ISA's in België stelt dat deze hun ingang vinden voor alle boekjaren afgesloten vanaf 15 december 2012 indien het gaat om organisaties van openbaar belang. Alle andere entiteiten worden gecontroleerd volgens deze internationale normen voor alle boekjaren afgesloten op 15 december 2014. Hoe worden jullie binnen EY hierop voorbereid? Denkt u dat deze een sterke verandering teweeg zal brengen voor de auditomgeving in België? Nu zal er niet langer de toelichtende paragraaf worden gegeven, maar een paragraaf ter benadrukking van bepaalde aangelegenheden. Verandert er volgens u nog iets voor de continuïteitsevaluatie van de commissaris?

Term met t.p. volledig weg na invoering ISA normen. Vroeger iets in titel waarin lezer werd aandacht op gezet. Staat nu puur verklaring zonder voorbehoud, lezer kan niet afleiden dat nog iets toegevoegd. Nog te vroeg om te zeggen of gebruikers hier effectief hinder van ondervinden. Veel gebruikers: vooral banken. Onderdeel grote groep, buitenland geconsolideerd dan vaak weinig belang aan controleverklaring gehecht, omdat weten ergens bij hoort. Belangrijke verandering: toelichting niet meer in jaarverslag, wel jaarrekening. Vind hij persoonlijk slechter, lezer jaarverslag lezen toelichting niet. Omwille van IFRS, en jaarverslag vaak iets apart.

4) Contact met rechtbank van koophandel? Juridische adviseurs, banken? Beroepsgeheim?

!Beroepsgeheim: gaat enkel binnen organisatie delen.

5) **Evaluatie herstelplan:** aandachtspunten -> realiseerbaar+oplossing? Onafhankelijkheid, EY ook advies voor herstelplannen?

Controle info meestal via bestuurders zelf, zij onderhandelen. Vrijwillig aangeven, in praktijk aan zelfde kant. Eerste lijnverantwoordelijk, bijstaan om geen fouten te maken.

6) **Type controleverklaring:**

Continuïteitsveronderstelling zelf opmerken? Afhankelijk, klein bedrijf onderdeel groep, niemand er van wakker ligt. Meestal niet echt continuïteitsprobleem, ondersteunt door groep. Dan dikwijls erop wijzen. Geen onzekerheid van materieel belang, dus hier niet opwijzen via een toelichtende paragraaf. Louter en alleen 2 opeenvolgende jaren verlies, niet voldoende vindt hij om toelichtende paragraaf.

INDICATOREN

1) **Jaarrekeninggegevens:** ! fraude, afschrijvingspolitiek

Aanpassing waarderingsregels? Resultaat beïnvloeden binnen wettelijk kader, hier alert voor. Boel belazeren, dan stopt meedenken klant. Bepaalde ondernemingen willen constant resultaat rapporteren, wat spelen met cijfers. Moeten wel consistent zijn in waarderingsregels voor getrouw beeld.

-herhaaldelijke operationele verliezen, zwakke financiële ratio's

Rentabiliteit eerste indicatie iets misgaan, cruciaal om op lange termijn te overleven ge moet winst maken.

2) **Andere elementen**

-Letter of comfort: vaak mee geconfronteerd? Bied EY deze dienst ook aan? Hoe gaat u hiermee om in de controleverklaring?

Comfort letter, veel gegeven in België. Meestal maar voor een jaar. RvB jaarrekening opgemaakt in veronderstelling continuïteit. Waarderingsregels zo opstellen in continuïteit. Vanaf executive niveau alles in datasysteem: beleggingen en klanten ingeven. Voor onafhankelijkheid te bevestigen.

-grootte/leeftijd onderneming. Meer activa, middelen, groter marktaandeel. Hogere honoraria <-> grotere reputatie, vervolgingsrisico

Involed grootte en leeftijd onderneming? Opgebouwde buffers, schuldenvrij en groot EV kan langer verlies maken.

FALINGSPREDICTIEMODELLEN

Auditor = kwalitatieve dimensie. !Model houdt geen rekening met managementcapaciteiten en managementplannen

!Expectation gap: taak is niet faillissement voorspellen

Worden jullie in de opleiding gewezen op het bestaan van falingspredictiemodellen. Passen jullie deze ook werkelijk toe. Heeft u een voorkeur voor een bepaald model? Worden jullie regelmatig bijgeschoold, over nieuwe relevante indicatoren? Ontwerpt EY haar eigen modellen, bijvoorbeeld via datamining? Of samenwerkingsovereenkomst?

Hoe moet er omgegaan worden met ontdekte materiële onzekerheden zoals: voorwaardelijke verplichtingen, recupereerbaarheid van specifieke activa, onvrijwillige omzettingen en herhaaldelijke financiële verliezen? Verschillende evaluatietechnieken zullen dus zorgen voor verschillende conclusies. Momenteel zijn er nog te algemene en ondubbelzinnige richtlijnen.

Falingspredictiemodellen, hijzelf niet. Going concern wel documenteren, letterlijk schrijven waarom u iets vindt. Bekijkt: solvabiliteit, liquiditeit en rentabiliteit. Auditmethodologie in lijn met ISA's iets strenger zelf. Niet enkel cijfers, deze kunnen gezond zijn. Vb. milieuvergunning aflopen en geen nieuwe krijgen. Moet toegelicht zijn, en toelichtende paragraaf. Commissaris betere prestaties leveren dan model puur op cijfers, alleen heeft commissaris beroepsgeheim.

AUDITORONAFHANKELIJKHEID

-leveren niet-auditdiensten: hoe georganiseerd binnen firma. Kennis spillover?

Adviezen EY: herstelplan meehelpen bedenken is verboden, gaat te ver in plaats van management. Niet meer onafhankelijk uzelf aan het controleren. Verboden activiteit. Via jobcode, gaat systeem checken of in conflict. Echt grote, auditor enkel laten auditen ,rest uitbesteden. Onafhankelijkheid garanderen alhoewel geen bedreiging.

-auditorswitching: al mee geconfronteerd, overdracht dossier? Gemiddelde looptijd mandaat? Hoeveel verlengingen? Al stopzetting geweest? Reden?

Langer mandaat, voor meer kennis klant? Nee: 3j gepast. Verantwoordelijk onderneming voldoende kent. Wanneer mandaat stopzetten, als financieel niet meer aan uit geraken? Moeten 3j uitdoen, is

geen grondige reden. Eerder bij offerteronde, enigste ogenblik. Bijna geen grondige redenen langs beide kanten, bescherming beroep. Hij vindt dit goed voor onafhankelijkheid.

-auditrotatie: binnen firma? Om onafhankelijkheid te garanderen?

Onafhankelijkheid bedreigt, nadien zelf in bedrijf werken. In praktijk, niet van toepassing. Hij heeft het nog nooit gevoeld. In tegendeel zelf. Vanaf executive niveau alles in datasysteem: beleggingen en klanten ingeven. Voor onafhankelijkheid te bevestigen. Reputatieschade: veel groter dan eender welke fee klant betaald -> beste waarborg onafhankelijkheid. Grote media-aandacht.

-screeningprocedure: Wie opnemen in portfolio?

Auditfee is onderhandeling: bedrag afgesproken. Efficiënt werk: klant voorbereid, geen wijzigingen business. Voorwaarden in contract.

-Media-aandacht?

Reputatieschade: veel groter dan eender welke fee klant betaald -> beste waarborg onafhankelijkheid. Grote media-aandacht.

-tuchtcommissie IBR?

Gerechtelijke vervolging beperkt. Maar IBR, is toch niet min. Grote gevolgen, maar niet als werk goed gedaan. 2x faillissement zien aankomen: onthouding en t.p. Was voldoende voor IBR, verticaal geklasseerd. Je kan soms wel eens missen tegenkant medaille: in buitenland het moeilijk en hierin België het heel goed hebben. Als commissaris ook moeder even bekijken. Vb. transfer naar groep van cash pool. Als moeder failliet, dan gaat het hier ook mis. Dit durft commissaris al eens missen omwille van Art. niet aanwezig. RVB heeft ook hier verantwoordelijk, dat deze moet toelichten. Niet altijd hele groep, wel dikwijls. Samenwerken met anderen vraagt meer werk, minder transparant en moeilijker delen. Afhankelijk van land India en VS mogen geen werkpapieren geven van Belgische wetgeving.

VERBETERING?

-Geloofd u in het bestaan van het 'self-fulfilling' prophecy fenomeen?

Elke aanpassing van de verklaring heeft een impact. Selffulfilling prophecy: t.p. niet, afkeurende wel. Beste indicator moeilijkheden in bedrijf volgens hem, geen jaarrekening neergelegd. Als verklaring weggelaten, bestuurdersaansprakelijkheid. Als eerste verantwoordelijk, zolang mogelijk wachten tot

er zekerheid is afhankelijk van bank of externe financiering. Wachten, en dan pas jaarrekening opstellen.

-Harmonisatie? Verschillen in implementatie? Het internationaal forum voor audit regelgevers (IFIAR)

Bij wijzigingen ook vertegenwoordigers bij IBR. Samenwerking wereldwijd binnen EY makkelijker.

- uitgifte van formele auditstandaarden in 2000: iets verandert?

Nauwere regels niet meer mogelijk, omwille van specifieke situatie.

-impact financiële crisis: conservatiever?

Economische crisis, alerter: laatste jaren meer faillissementen meegemaakt. Bij EY, redelijk sterke klanten niet de kleine. Gebeurt wel. Voorafgaande screening, veel rekening mee houden of al dan niet opnemen. Weigeren soms klanten. Risicopremie niet echt, fee zal hoger zijn o.w.v. meer uren. Maar niet omdat risico hoger. Klanten in moeilijkheden nauwelijks nog uit kosten komen. Uitbetalen bij faillissement achteraan en moet werk blijven doen, ook al kunnen niet meer factureren . Faillissement uitgesproken van taak ontdaan, maar duurt een tijd. Meeste tijd bij opstellen jaarrekening, klant opvolgen. Zitten niet aan tafel met financierders, inschatten of ge klant geloofd (standpunt RVB), ja/ nee en voldoende toegelicht zodat lezer ook weet hiervan heeft. ISA normen Europa harmonisering? Verschillende verslagen o.w.v. specifieke Belgische vennootschapwetgeving. Verslag blijft verschillend, 2de deel enkel voor België. Moet elke overtreding worden weergegeven? Soms wat overdreven, kleine overtreding waarvan niemand wakker ligt. Eerst bespreken met klant, overtuigen om in regel te zijn vooraleer melding maken. Klantenrelatie blijft belangrijk. Zijn een onafhankelijke onderneming. Willen hierin geen risico lopen. Als klant te ver gaat, zullen ze dit altijd melden. Zelf al druk management ondervonden. Speelt leeftijd rol? EY controle ingebouwd subject matter reviewer. Elke aangepaste opinie wordt nagekeken door iemand die onafhankelijk is van dossier. Zware controles binnen EY en IBR controle (vinden zij vrij licht in vergelijking met eigen controles. Ligt echt wakker van controle, gaat echt heel ver. -> Partner gaat risico niet nemen o.w.v. zijn verantwoordelijk. Bewust verkeerde verklaring, naar rechtbank. Wel met klant meedenken bv. Provisies niet zwart-wit. Van zodra continuïteitsprobleem niet meer meedenken met klant ofwel getrouw/niet.

AFSLUITING

*-Mogelijk een inzicht in de controleprocedures betreffende continuïteit: **werkpapieren**, blanco?*

-Bedanking, voor de medewerking. Op de hoogte houden...

b) Interview toezichtsverantwoordelijke

Geïnterviewde: Stéphane Folie

Diensthoofd Toezicht & Kwaliteitscontrole IBR.

Datum en werkwijze:

11 mei 2015, 14 uur tot 15 uur, kantoren IBR (Bd Emile Jacqmainlaan 135/1, 1000 Brussel).

Gecontacteerd en afspraak gemaakt via e-mail. Hij verwees naar het jaarverslag van het IBR, te consulteren op hun website en bezorgde me een document m.b.t. de pre-analyse van een gefailleerde vennootschap.

Open vragen (semi-gestructureerd)

INTRODUCTIE

Mezelf kort even voorstellen en doel van mijn masterproef. Vragen naar zijn specifieke verantwoordelijkheid, ervaring, opleiding,... Vragen of audio opname? Naam vermelden in masterproef? Situatieschets: Commissaris zijn verantwoordelijkheid bij de evaluatie van de continuïteitsassumptie. ISA 570 en controlenormen vennootschap in moeilijkheden IBR.

Optreden commissie van toezicht in zake faillissement valt in kader van systematische analyse. Commissie van toezicht belast door wet voor toezicht te houden. 2 soorten toezicht: eerste wettelijke controle vindt plaats elke 3j (OOB), 6j.

TAAK COMMISSIE VAN TOEZICHT

Algemeen

Naast kwaliteitscontrole, andere commissie toezicht, geval per geval systematisch en o.b.v. klachten. Elke maand ontvangen bestand van firma Graydon met de gefailleerde vennootschappen die een commissaris hadden aangesteld. De eerste taak is dat het personeel, de beschikbare documentatie bekijkt en nota invullen (zie bijlage). Als personeel het gevoel heeft dat de alarmsignalen, ratio's niet van toepassing zijn... Taak commissie van toezicht is een marginale toetsing: dossier openen of niet? Op basis van documenten en verslag commissaris (voorbehoud, gewezen op continuïteitsprobleem?) Als alle documentatie niet beschikbaar is in laatste maanden faillissement, moeilijker om te controleren. Soms bestaat verslag commissaris, maar niet gepubliceerd -> hebben vragen, openen dossier en stellen vragen op administratieve punten. Commissarisverslag opgemaakt? Overgemaakt

aan AV. Pas precieze vragen wanneer twijfel over continuïteit art. 138 (toepassing alarmbelprocedure zeer belangrijk). 2 delen in behandeling dossier: 1. Gegeven opinie correct op basis van de beschikbare informatie 2. Hoe heeft de commissaris de continuïteit opgevolgd? art 138 = hoofdverantwoordelijkheid.

Wanneer acht de commissie een uitgebreid onderzoek nodig?

Voornaamste vaststellingen: ergste opinie niet terecht op basis van gekende info door commissaris (mogelijk terechtwijzing en tuchtverwijzing). Ten tweede slechte opvolging continuïteit na commissarisverslag.

Aparte gevallen vb. gebrek professioneel scepticisme (moeilijk om elk jaar documenten te verkrijgen, ging voort op voorgaande jaren) niet kritisch genoeg.

2 soorten situaties: zeer snelle faillissementen (vooral na eco. crisis: op enkele maanden doordat verlies belangrijke klant) = moeilijk voor commissaris <-> over lange periode in financiële moeilijkheden.

SAMENSTELLING COMMISSIE

Wie zijn de leden?

De leden v de commissie van toezicht zijn bedrijfsrevisoren benoemd door de Raad. Verslaggever is verantwoordelijke dossier, behandelt door personeel. Als na één/ twee brieven men van mening is dat taak gedaan, dossier geklasseerd (was informatiedossier). Als niet geval dan openen toezichtdossier, uitnodigen commissaris voor onderhoud: dossier verdedigen (duurt ongeveer 1j, want commissie van toezicht vergaderen 1x per jaar).

Welke verantwoordelijkheid dragen zij?

Commissie van toezicht maakt voorstel aan raad voor toezichtdossier te kunnen openen, eindbeslissing genomen door kamer van in verwijzing en beraadstelling (onafhankelijk orgaan) commissie v. toezicht (samengesteld door niet bedrijfsrevisoren).

VERBETERING

Nieuwe WCO

Zij stellen vast dat commissaris vaak gevoel hebben dat ze alarmbelprocedure trekken, maar wordt vaak te weinig gevolg aan gegeven, amper contact met rechtbank koophandel. (art. 10 en 11 nieuwe

WCO, nog te vroeg om verbetering te merken, nu minder rechtstreekse faillissementen (eerst procedure, continuïteitsproblematiek gekend door iedereen, taak commissaris makkelijker.)

Meestal beseft bestuursorgaan te laat dat vennootschappen in moeilijkheden verkeert, proberen te lang. Daarom art. 10 en 11 WCO, welgekomen initiatief.

Informatiewaarde controleverklaring

Stelt een groter % van geclassificeerde opinie vast. Gevoel dat onderzoek nuttig is voor beroepskwaliteit, want commissaris verantwoordelijk t.a.v. publiek. Probleem momenteel info commissarisverslag beperkt inzake continuïteit, verwachting van derden (verwachtingskloof: voorspellen faillissement). Geen waarborg van continuïteit, niets zeer concreet maar voor stakeholders appreciëren als verslag meer infowaarde over continuïteit).

Financiële crisis

Na de fin. Crisis? Faillissementen toegenomen? 2 vaststellingen: volgens hun geen verhoging aantal faillissementen met commissaris, vooral kleine ondernemingen getroffen door crisis. Ten tweede: bedrijfsrevisor meer aangepaste verklaring.

Zijn aanbevelingen, opinie

Bedrijfsrevisor slechts 1x per jaar, accountant meer advies geven (meer educatie + bestuursorgaan moet er iets mee doen -> structurele opl.). Aanvaarding bestuursorgaan, grootste probleem! Meestal te laat, in België mensen zien ondernemingen in moeilijkheden als gevaar, verliezen vertrouwen -> geen medewerking (vb. Fiscus: remde aanvaarding plannen).

SANCTIES

Gevolgen tuchtcommissie? Art 3 en 70 wet revisor? Berisping, waarschuwing, schorsing en schrapping (schrappen nooit voor verkeerde opinie).

Systematisch opvolgen, mogelijk dat derde klacht indient om geld te verhalen op (2/3 x per jaar). Gerechtelijke vervolging beperkt (amper). Staat los van tuchtcommissie.

Strafsancties effectief werken? Schrik voor reputatie (publieke aanbesteding: attest van geen tuchtverleden), soms voor technische inbreuken tuchtcommissie niet streng genoeg, ondanks mogelijkheid. Doel is niet politie, wel uiteindelijke kwaliteit verbeteren voor publiek, dienst voor beroep.

MEDEWERKING AUDITOR

Beroepsgeheim

Bedrijfsrevisor principe beroepsgeheim uitzondering rechtbank van koophandel en IBR. Aanpassing verklaring niet mogelijk is te laat, onderneming moet klager zijn om op de hoogte te kunnen gebracht worden, anders blijft het binnen IBR. Algemeen rechtsbeginsel België tuchtrecht compleet afhankelijk van strafzaken, o.w.v. loyaliteitsplicht t.a.v. IBR (bewijzen tegen hem niet meedelen aan parket).

Vrijwillige medewerking, omwille van overtuigd dat hij goede opinie heeft afgeleverd. Voor commissie van toezicht altijd makkelijker om posteriori te onderzoeken.

Voldoende documentatie nodig zeker met de ISA's, altijd overtuigd dat job goed gedaan.

Grote versus kleine ondernemingen

Kleine meer formalisatieproblemen (verslag voor zichzelf schrijven en minder interne kwaliteitscontrole, langs andere kant beter betrokken in dossier). In geval moeilijke procedure ook geen second review procedure = kwestie van formalisatie (IAS 1: organisatie kantoor)

Bijlage IV: Pre-analyse faillissement

Pre-analyse faillissement van de vennootschap NV

Bedrijfsrevisor	
Datum eedaflegging	
Ereloon (9505)	

Jaarrekening

Datum afsluiting jaarrekening	
Datum commissarisverslag	
Datum algemene vergadering	
Datum faillissement	

▪ Kerngegevens vennootschap

Oprichtingsdatum	
Handelsactiviteit	
PIE	N

		Boekjaar	Vorig Boekjaar
Balanstotaal (20/58)		€	€
Omzet (70)		€	€

▪ Verklaring commissaris: verklaring

▪ Art 96,6° W. Venn.:

		Boekjaar	Vorig Boekjaar
Overgedragen winst/verlies (14)		€	€
Winst/Verlies (9904)		€	€

Art 96, 6° W. Venn. is niet/wel van toepassing.

▪ Art 633 & 634 W. Venn

		Boekjaar	Vorig Boekjaar
Eigen vermogen (10/15)		€	€
Geplaatst kapitaal (100)		€	€

NV:

Art 633 W. Venn. is niet van toepassing.

Art 634 W. Venn. is niet van toepassing.

name - date

Ratio's

		Boekjaar	Vorig Boekjaar
Schuldgraad	(17/49 : 20/58)	00,00%	0,00%

- Verschil tussen de datering van het commissarisverslag en de datum van faillissement: X maanden.

Voorstel	Niet openen/Openen van een informatiedossier
----------	--

Inventaris van de stukken

Commissarisverslag boekjaar 201X

Uittreksel Belgisch Staatsblad – opening van het faillissement

Uittreksel Belgisch Staatsblad – benoeming commissaris

Jaarrekening voor het boekjaar afgesloten per datum einde boekjaar

Auteursrechtelijke overeenkomst

Ik/wij verlenen het wereldwijde auteursrecht voor de ingediende eindverhandeling:

Onzekerheid over continuïteit in de controleverklaring

Richting: **master in de toegepaste economische wetenschappen:
handelsingenieur-accountancy en financiering**

Jaar: **2015**

in alle mogelijke mediaformaten, - bestaande en in de toekomst te ontwikkelen - , aan de Universiteit Hasselt.

Niet tegenstaand deze toekenning van het auteursrecht aan de Universiteit Hasselt behoud ik als auteur het recht om de eindverhandeling, - in zijn geheel of gedeeltelijk -, vrij te reproduceren, (her)publiceren of distribueren zonder de toelating te moeten verkrijgen van de Universiteit Hasselt.

Ik bevestig dat de eindverhandeling mijn origineel werk is, en dat ik het recht heb om de rechten te verlenen die in deze overeenkomst worden beschreven. Ik verklaar tevens dat de eindverhandeling, naar mijn weten, het auteursrecht van anderen niet overtreedt.

Ik verklaar tevens dat ik voor het materiaal in de eindverhandeling dat beschermd wordt door het auteursrecht, de nodige toelatingen heb verkregen zodat ik deze ook aan de Universiteit Hasselt kan overdragen en dat dit duidelijk in de tekst en inhoud van de eindverhandeling werd genotificeerd.

Universiteit Hasselt zal mij als auteur(s) van de eindverhandeling identificeren en zal geen wijzigingen aanbrengen aan de eindverhandeling, uitgezonderd deze toegelaten door deze overeenkomst.

Voor akkoord,

Schuppen, Julie

Datum: **1/06/2015**